

KUTATÁS

HORVÁTH GYÖRGY

FEJEZETEK A KÉPZŐMŰVÉSZETI ALAP TÖRTÉNETÉBŐL: A TAVASZI TÁRLAT ÉS A HÁROM „T” A DOKUMENTUMOK TÜKRÉBEN

I. REMÉNY, REFORMKÍSÉRLET, AVAGY MI BAJ VOLT A TAVASZI TÁRLATTAL?¹

A Tavaszai Tárlat említése nélkül jó darabig nehéz volt a modern magyar művészet történetét megidézni. Résztvevői a megélt szabadság pillanataként emlékeztek a megelőző készülődésre. Tudni illett – leírni nem nagyon –, hogy különleges alkalom volt: az elrendelt szokásoktól eltérve nem egy, hanem négy zsűri várta a műveket, és minden művész választhatott, melyik bizottság elé viszi a kiállításra szánt munkáját. A négy zsűrit – névsorukat közzé is tették a kiállítás katalógusában – négy jó nevű festő vezette: az „A” bizottságot Burghardt Rezső, a „B” jelűt Bernáth Aurél, a „C”-t Domanovszky Endre, a „D” zsűrit Korniss Dezső. Senki se mondta, de a kortársi emlékezet szerint tudni lehetett, hogy az „A” zsűri a naturalistákat, a régi műcsarnoki művészeket várta, a „B” a nagybányai (poszt-nagybányai) stílushoz vonzódókat, a „C” azok munkáira számított, akik a „közösségi művészet felé” tartó csoporthoz akartak csatlakozni, a „D” pedig az „absztraktokat”. Az elnökök nyilatkoztak² az általuk vezetett zsűri elképzeléseiről, és ki-ki szabadon fejtegethette, mit is akarnak ők. A közös szándékokat Domanovszky fogalmazta meg a legvilágosabban, kijelentve, hogy a „négyféle zsűri megszervezése csak a kezdete az egy-egy művészi profil köré csoportosuló szalonoknak” és „a csoportoknak az a tervük, hogy minden évben külön-külön egy-egy kiállítást rendeznek, majd évente, vagy kétfévente közösen egy nagy nemzeti kiállítást”.

A kiállítást Makrisz (Macris) Agamemnon szobrász, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége irányításával megbízott miniszteri biztos rendezte, a kortársi emlékezet szerint külön-külön terekbe csoportosítva a Műcsarnokban a négy bíráló bizottság által befogadott, eltérő szemléletű munkákat.

A Tavaszai Tárlat komoly közönségsikert aratott. Mihályfi Ernő cikkéből³ tudható: legalább hatvanezren látták, pedig nem szerveztek rá üzemi, honvédségi és iskolai csoportokat, mint más esetben szokás volt. A tárlatot kritikai ösztűz fogadta: rárontottak a napilapok és vitát szervezett fölötté a pár héttel azelőtt – Bölöni György szerkesztésében – megindult *Élet és Irodalom*. Ez utóbbi Oelmacher Anna cikkével⁴ indult, aki írása elején leszögezte: a Tavaszai Tárlat nem forradalmi tett, hanem a „virágozzék minden virág” kínai elvének helytelen alkalmazása, és kifejtette, akárhány lesz is a szalon, annak „virágai a gondos kertész munkája nélkül elvadulnak”. Ezt „elkerülendő” arra van szükség, hogy „a párt és állam *hivatott kertészei* [kiemelés az eredeti szövegben] vegyék kézbe az ollót és szeretetteljes nyesegetéssel alakítsák ki a munkás-paraszt hatalomnak megfelelő, a magyar hagyományból sarjadó, a dolgozó népet örömmre és kultúrára nevelő művészetet”. Hogy ez milyen legyen, azt is megmondta pár sorral odébb, kijelentve: „Hiszem, hogy a szilárduló talajunkon, tisztuló egünk alatt növekvő társadalmi igény eldönti a művészet sorsát, és visszafordítja a szocialista realizmus irányába.”

Ebből a cikkből s aztán minden következőből az olvasható ki, hogy a támadókat két dolog bősítette föl. Az egyik, hogy a kiállításon a szocialista realizmust senki se képviselte; hogy ezt a zászlót egyik zsűri se merte (akarta) nyíltan kibontani. A másik a naturalisták elkülönült felbukkanása és az elvont, a modern művészet művelőinek önálló, saját zsűrivel bíró csoportként való megjelenése. Azaz a formai (és tartalmi) jelenségek: a stílusok jelenléte – illetve jelen nem léte.

A vita – már ha a jobbra ledorongoló írárok vitának nevezhetők – ezt az interpretációt mélyen beleégette a művészeti és művészettörténeti köztudatba. Evidenciává lett, hogy a politikai vezetést a látvány izgatta föl. Ezért keltett csalódást a Tavaszi Tárlat rekonstrukciója 1996-ban, a Múcsarnokban. Szervezői minden lehetőt megtettek: előkutatták, ami az '57-ben szerepelt munkák közül a (képeket nem tartalmazó) katalógus alapján azonosítható volt, és kirakták a baloldali terem sorba. A föllet anyag, igaz, csak töredék volt. A Tavaszi Tárlat egykor megtöltötte az egész Múcsarnokot. Csalódást azonban nem a művek száma keltett, hanem a rekonstruált látvány jelentéktelensége. Ez volt akkora szenzáció '57-ben? Ez keltett akkora dühöt? Miért? Mi baja volt a Tavaszi Tárlattal a kormánynak?

A válasz egyszerű. Nem a kiállításról tartottak, hanem attól, ami létrehozta: a képzőművész társadalom születőfélben levő autonómiájától. A szalonoktól, amelyek korántsem csak a stíluskülönbségek világos megjelenítése okán szerveződtek, vagy hogy lelki komfortot biztosítsanak az egységes és egyetlen zsűri előtt való megjelenéstől irtózóknak, hanem a plurális művészeti élet szervezeti és gazdasági alapjaivá akartak válni. És ahogy pár évvel azelőtt az alkotóközösségeket nem tűrhette a vezetés, most a szalonok szerveződését kívánta megakadályozni.

*

A szalonok története vagy, ahogy akkor a művészek egymás közt nevezték, a szalon-konceptió története '56 nyarán kezdődött, amikor az Alap igazgatója, Szilárd György⁵ megelégedve az 1955 májusától dolgozó Lektorátusok körül állandósult vitát, a Szövetség folyamatos tiltakozását a négy lektor működése és – főképpen – a Képcsarnok számára műveket vásárló zsűri döntései ellen, a Szövetség elnökségének június 1-jei ülésén felvetette a Képcsarnok négy vállalatra osztásának lehetőségét.⁶ A jegyzőkönyv szerint Szilárd kijelentette, hogy a Képcsarnok decentralizációját igen nagy jelentőségű dolognak tartja, mivel lehetővé teszi a művészek képeinek egyéni kezelését, továbbá, mert minden vállalatnak külön művészi zsűrije lesz, jóllehet a Lektorátus időnkénti felügyelete alatt. „Ezzel megszűnik az egy év óta ki nem védhető kritika, amely az »egy zsűri« és »a lektor« ellen szól. Hasonló a helyzet a Szovjetunióban is, s nekem az a véleményem, hogy a művészeti közvéleményt nagyon meg fogja nyugtatni, ha így fogunk hozzá a kérdéshez.”

Szilárd egyébként nem a maga szakállára cselekedett, bár a gond kétségkívül az övé volt, és nagyon valószínű, hogy a megoldás is az ő fejéből pattant ki. Ő hivatalból is, természete szerint is szenvedélyes egyeztető volt. A Képcsarnok reformjáról is

konzultált partnereivel, a Szövetséggel és a minisztérium képzőművészeti főosztályával.

Aczél György miniszterhelyettesi irathagyatékában fennmaradt egy rövid jegyzőkönyv,⁷ amely a tervről 1956. június 8-án lezajlott megbeszélésen született megegyezést rögzítette. Az írás szerint a jelen voltak – Domanovszky Endre, a Szövetség elnöke, Kádár György, a Szövetség főtítkára, Geszti László, a Szövetség ügyvezető titkára, továbbá a képzőművészeti főosztály vezetése, azaz Berda Ernőné, Czéh József és Luzsicza Lajos, valamint Szilárd György, az Alap igazgatója, és Makrisz Agamemnon, a Szövetség párttitkára – elhatározták, hogy a Képcsarnokot több vállalatra bontják. Ebből Budapesten négy létesül, később, szükség szerint majd vidéken is továbbiak. Az alkotóközösségeket „szétosztják” a vállalatok között, a vállalatok „tagjai” a Szövetség tagjai lesznek, ők adják a hattagú Művészeti Tanácsokat, amelyek a vállalatokat a ki-nevezett igazgatókkal együttműködve irányítani fogják; a vezetőségeket első ízben a Szövetség adja, később majd a tagok választhatják, az igazgatókat pedig az Alap igazgatója nevezi ki.

A MKISZ „Titkársági Tájékoztató”-jának júliusi száma a második oldalon már ezt a közösen kidolgozott koncepciót ismertette,⁸ forrásának említése nélkül és némi kiegészítéssel. Jelezték: a négy vállalat négy zsűrije mellett megtartják a központi zsűrit is, és leírták, hogy változni fog az alkotóközösségek helyzete – de hogy mennyire, és mi módon, azt nem. Csak annyit közöltek, hogy a vezetőikkel együtt „tervet készítünk a művészkollektívák működésének rendezésére is”.

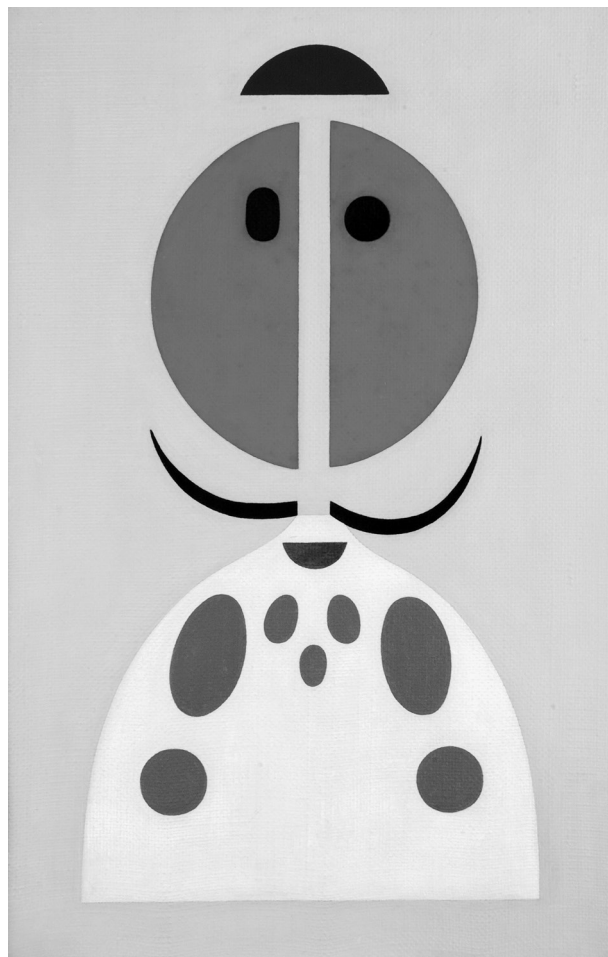
A következő fordulóra majd' másfél hónap múltán, 1956. július 13-án került sor.⁹ Ezen a vezetőségi ülésen rengeteg ügyet tárgyaltak. A Képcsarnok volt a 13. napirendi pont. Áttekintésének több oka is volt. Az egyik, hogy az átalakítási terv híre már szétfutott, és számtalan félreértéshez vezetett, sokan máris az alkotóközösségek felszámolásáról beszéltek. Tegyük hozzá, nem ok nélkül: 1954/55-ben a Népművelési Minisztérium nem adott engedélyt újabb alkotóközösségek alakítására, az '53 őszén alakult „régieket” pedig minden módon felszámolni igyekezett. Épp ezért – mielőtt az Alap igazgatója szót kapott – Kádár György főtítkár nyugtatni igyekezett a kedélyeket, mondván, a döntés sem a Szövetségnek, sem az Alapnak nem sürgős, és nem cél, hogy „az emberek esetleg akarataik ellenére menjenek bele a dolgokba”.

A bevezető után Szilárd György ismertette az átszervezés indokait és a kialakuló új struktúrát. Kifejtette: az egy állami vállalat helyébe négy állami vállalat fog lépni, külön Lektorátussal. Az a cél, hogy a négy vállalat jó képanyaggal és stabil mű-

tárgyforrással bírjon. Ennek két megoldása van, fejtegette. Az egyik, hogy mindegyikük „rendelkezne alapító művész-tagsággal, tehát szövetségi tag művészek tetszésük szerint akármelyik vállalatnak legyenek alapító tagjai, ők maguk választanak Lektorátust, amely a központi Lektorátus ellenőrzése mellett zsűrizi a képeket”. A másik, „hogy ne alapító művész-tagság legyen, mert ez igen nehéz, hanem ezeknek a vállalatoknak legyen 5–6 művészből álló Lektorátusa, szerkesztő bizottsága, amelyre kérjük fel élenjáró képzőművészeinket. Ez egyéni ízt (...) tudna adni a vállalatoknak, ami nem közömbös (...) művészeti és stílustörekvési szempontból sem...” Befejezésül az igazgató kifejtette: ő ebben a műtárgyforgalom komoly növelésének lehetőségét látja, a színvonal megőrzése mellett. De az átszervezés nem sürgős. Sőt, az ötlet el is vethető, de „ha nem kerül megvalósításra, akkor viszont szűnjék meg [sic!] a Lektorátust, a centralizáltságot, a Képcsarnok centralizáltságát hangoztató panaszok”. Szilárd ismertetőjét vita követte, értő és értetlen hozzászólásokkal. A leghamarabb alighanem Pátzay Pál látta át a javaslat lényegét, amikor a folyóiratokhoz hasonlította az új vállalatokat – majd írásba foglalták a határozatot: „A Vezetőség a Képcsarnok decentralizálását Szilárd elvtárs által ismertetett módon elfogadja. A probléma összevont szakosztályi ülésen július 30-ig a teljes tagsággal ismertetendő.”

Ámde nyár volt, izgatott és reménykedő nyár – szakosztályi ülést senki sem szervezett. A Szövetség Titkárságának október 8-án tartott ülésén¹⁰ legalábbis ez derült ki, és az, hogy időközben több fórumon is szőnyegre került a koncepció: az alkotóközösségek gazdasági vezetői például Breznay József kezdeményezésére, Pátzay jelenlétében beszéltek meg a dolgot. Így a Titkárság tagjai némi vita után tudták csak eldönteni, hogy legyenek megtartva a szakosztályi ülések, és a leginkább érintettek előtt – a festő- és a grafikusszakosztályok ülésén – Szilárd György személyesen ismertesse a koncepciót.

A festőszakosztály ülésére október 17-én került sor.¹¹ A koncepció ismertetése azonban elmaradt. A hangulat nem volt alkalmas rá, mert a Szövetségben alapvető változások zajlottak, és először ezekről számolt be Sarkantyú Simon szakosztálytitkár. Elmondta, hogy a nyár végén lemondott Domanovszky Endre elnök és Kádár György főtitkár,¹² és hogy az Elnökség – október 9-i ülésén – elfogadta lemondásukat, majd a pártszervezet javaslatára úgy döntött, hogy megbízza a főtitkári teendők ellátásával Csohány Kálmán grafikumművészt (megválasztani ugyanis, nem lévén az Elnökség tagja, az alapszabály szerint nem lehetett), elnököt viszont nem választ. Az majd az összehívandó közgyűlés dolga lesz.

1. Korniss Dezső: *Miska*, 1954. Olaj, vászon, 48 × 31 cm.
Magyar Nemzeti Galéria,
Jelenkori Gyűjtemény, ltsz. MM 82.236

Hozzá kell tenni: az elnökségi ülésen nem csak a Sarkantyú által ismertetett határozatok születtek. Mások is, és igen fontosak. A 6. számú úgy szövelt, hogy „tekintettel arra, hogy a jelenlegi nagy létszámú vezetőség a jelen körülmények között nem tud elég operatív munkát végezni, az Elnökség az eddig végzett munkáért köszönetét kifejezve a vezetőséget egyhangú határozattal visszahívja”. De a 7. sem volt kevésbé fontos: „A csúcs-pártszervezet vezetőségének javaslatára az Elnökség a vezetőség tagjaivá a következő művészeket jelöli, illetve válassza meg: Csohány Kálmán, Domanovszky Endre, Hincz Gyula, Konecsni György, Borsos Miklós, Pátzay Pál, Somogyi József, Schubert Ernő, és Makrisz Agamemnon. Szilárd György hivatalból a vezetőség tagja. A csúcsvezetőség javaslatától eltérően az Elnökség a vezetőség tagjává a továbbiakban Imre Istvánt és Kiss Roóz Ilonát egyhangú szavazattal megválasztja.” A határozatokat 1956. október 16-án, egy újabb elnökségi ülésen ismét

megtárgyalták – és megerősítették, az új vezetőség tagjai közé megválasztva még Végvári Lajost is.¹³

Képzeltető, hogy amikor Sarkantyú Simon szakosztálytitkár mindezt elmondta, kitérve arra is, hogy az elnökség álláspontja szerint az absztrakt művészeknek kiállítási lehetőséget kell biztosítani, hogy bemutassák műveiket, és eldőljön, lehetnek-e szövetségi tagok vagy sem – majd egy hozzászóló¹⁴ a szövetség és a pártszervezet politikai passzivitását kárhóztatta, hozzátéve, hogy ilyen komoly időkben a decentralizálásról beszélni fölösleges, arról majd később, alkalmasabb időben essék szó –, a hangulat már mindenre alkalmas volt, csak a Képcsarnok jövője fölötti vitára nem. El is maradt az eszmecsere. Határozat csak arról született, hogy elfogadják Szilárd javaslatát, és csak később, talán az új vezetőség megválasztását is bevárva, hoznak döntést a dologról. Az igazgató mindenestre megígérte, hogy a tervezetet írásban eljuttatja a tagsághoz.

Hogy Szilárd György elküldte-e az írást a szakosztály tagságának vagy sem, annak nincsen nyoma. De aligha tette: nem egészen egy hét múlva a forradalom napjai következtek. A továbbiakban ő már nem nagyon foglalkozott a javaslattal – legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hány Képcsarnok fog az Alaphoz tartozni. Igaz, nem is tiltakozott, amikor ötlete december közepén másik életre kelt. A Szilárd által kidolgozott tervezet anyagi fundamentumára építette fel ugyanis Makrisz Agamemnon szobrásznak, az irányítására kinevezett miniszteri biztosnak a vezetésével (!) a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége azt a megújulási kísérletet – az úgynevezett „szalon-konceptiót” –, amelynek a Tavasz Tárlat, Makrisz Agamemnon kifejezésével élve, „a nyilvános próbája” volt. Lássuk most ezt a szálát!

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségét sajátos helyzetben érte az 1956. október 23-án kitört forradalom. Amint láttuk, a hónap eleje óta nem volt választott elnöke, főtitkára; képviselőt csak egy ügyvezető főtitkár látta el. Vezetőségét az Elnökség leváltotta. Igaz, kinevezett egy újabbat, de szűk mandátummal, a megújító/tisztújító közgyűlés előkészítését adva feladatául. Ennek persze, ha úgy vesszük, előnye is volt. A forradalmas napokba, ha nem is tiszta, de „palimpszeszt” lappal léptek be. És tették, amit mások: megválasztották a szakosztályok Forradalmi Bizottságait¹⁵ és a Forradalmi Bizottságot.¹⁶ A Forradalmi Bizottság nyilván ülésezett, és határozott is több dologban – de ülésén nem vezettek jegyzőkönyvet, vagy ha igen, mind eltűnt, így nem tudható, hogy tettek-e politikai állásfoglalást, vagy ténylegesen csak abban a szűk, szociális és szakmai ügykörben maradtak, amit a

2. Ferenczy Béni: Leányportré (Miskolczi Eszter), 1955 körül
Bronz, 31 cm. Magyar Nemzeti Galéria,
Szoborosztály, ltsz. 57.25-N

Szövetség Intéző Bizottságának¹⁷ 1956. december 1-jén tartott alakuló ülésén 4. napirendi pontként felsoroltak és ismételten megerősítettek.¹⁸

Az Intéző Bizottságnak ezen az alakuló ülésén a résztvevőknek¹⁹ egyébként leelőször is Csanádi András számolt be a „Budapesti Munkástanács helyzetéről és a kormánylapok bojkottjára vonatkozó határozatról” – amit a jegyzőkönyv szerint „az IB tagjai magukra nézve” kötelezőnek ismeretek el. Majd Végvári Lajos ismertette „a Szövetség új Intéző Bizottságának létrejöttét és összetételét. Javasolja, hogy Intéző Bizottság név alatt működjene”, és küldjenek ki egy jogi bizottságot „az összes problémák előkészítésére, Alapszabály stb.”. Ehhez Makrisz Agamemnon hozzáfűzte, hogy az „Elnökség utolsó ülésén a Közgyűlés előkészítését jelölte meg a vezetőség feladatául, ez legyen az Intéző Bizottság feladata is”. Így is lett. A minisztérium szavát Csupor László tolmácsolta. Közlése szerint ő „beszélt Darabos Ivánnal,²⁰ aki üzeni, hogy ne maradjunk ott levő emberekkel ne hadakozzunk”, és azt is, hogy a „művészetben szabadság lesz, írá-

nyítást a művészekre bízunk. A Szövetség további életéről tájékoztatást kér”. Utána Makrisz beszámolót kért Szilárd Györgytől „az Alap működéséről és az erőforrások helyzetéről. Látnunk kell [mondta], hogy a művészi szabadság anyagi alapját az Alap teljes autonómiájának kiharcolása után is biztosíthatjuk-e”. Végül abban maradtak, hogy a beszámolóra később, az adatok begyűjtését követően kerül majd sor.²¹

Ezt követően tárgyaltak a Forradalmi Bizottság határozatainak már említett megerősítéséről, jóváhagyva – több más közt – az október 30-i döntést a tagságnak egységesen kiosztandó ötszáz-ötszáz forintos segélyről, és az Alap november 23-án kinevezett új vezetőségének²² mandátumát. Végezetül elfogadták az év elején – és eredetileg a VII. Magyar Képzőművészeti Kiállításon bemutatni szándékolt művek készítésére – kiadott állami megbízások²³ átvételére delegált zsűri tagjait,²⁴ majd Borsos Miklóst a Szövetség elnökévé, Csohány Kálmánt főtitkárává választották.

Az ülés utáni eseményekről nem maradt dokumentum, de nyilván további megbeszélések folytak, mindenekelőtt további tagok bevonásáról az Intéző Bizottságba. Ezek eredményeként 1956. december 19-én új, bővített létszámú Intéző Bizottság tartott alakuló ülést.²⁵ Tagjai – Csohány Kálmán ismertetése alapján – „a képzőművészeti élet átalakítására készített vázlatos tervet”²⁶ vitatták meg, fölöttébb józanul.

A tárgyalás alaphangját és célját Bernáth Aurél szavai mutatják: „Az állam szervező szerepe a múltban egy egész organizmust hozott létre, szubvenciókkal, Alappal, 2 ezreléssel stb. Ezek nem nélkülözhetők, de a cigányprimás szerepét az állam nem játszhatja. Az állam befolyása nem veszélyes, ha művészekből álló zsűri dolgoznak, mert ennek tagjait a Szövetség jelöli ki.” Nem mondott ellent ennek az sem, amit Szilárd György kifejtett: „A javaslat lehetővé teszi, hogy az egész terület magának érezze a Szövetséget. Demokratikus felépítése megnyugtató. A Szövetséget a minisztérium helyett a minisztertanácsnak kell alárendelni. (...) Az alapszabály ellenőrzés [sic!] arra terjedjen ki, hogy Szövetségünkben tényleg képzőművészettel foglalkoznak-e. Az Alap tartozzon a Szövetség irányítása alá. Az állam számszaki ellenőrzést végezzen csupán. Az állam irányítson, de a zsűriken keresztül a Szövetség döntsön, pl. a két ezrelékben is, hasonlóan a négymillióhoz. Mindkét anyagi forrás biztosított a jövő évre is. A levelezőlap monopólium megmarad, mert az Alap pénzügyi hozzájárulást vállalt a Fotószövetség fenntartásához.”²⁷

Makrisz Agamemnon ugyancsak pontosan fogalmazott, amikor a megújulási tervről beszélt: „A művészet szabadsága anyagi alap nélkül fikció.

3. Mikos Sándor: Fésülködő nő, 1957 körül Bronz, 37 cm. Magyar Nemzeti Galéria, Szoborosztály, ltsz. 57.26-N

Öt év alatt eszmeileg sok rosszat, de anyagilag sok jót teremtettünk. Ilyen anyagi helyzete a művészeknek nincs sehol a világon. A múltban anyagi eszközeinket nem a művészi szabadságra használták, ezért húztam határvonalat az állam és az Alap költségvetése közé. Nem az eladási, hanem a művészi szabadságra gondolok. Eddigiekből biztosítékot látok arra, hogy a két ezreléket mi kezelhetjük.” A vita folyt tovább, majd Borsos Miklós praktikus javaslatot vetett közbe: „Javasolom bizottság kiküldését a Makrisz-féle elvek kidolgozására!” Ezt meg

is szavazták: a tagok Makrisz Agamemnon, Szilárd György, Pátzay Pál, Bálint Endre, Gádor István, Vilt Tibor és dr. Batta János, az Alap jogásza, akinek kel­lő kodifikációs gyakorlata volt a koncepció tovább­érleléséhez és alapszabállyá formálásához.

A figyelmes olvasó ebben a jegyzőkönyvben a megújulási terv és a Tavaszi Tárlat szoros összefü­gésének első felbukkanását is meglelheti – Bernáth Aurél második hozzászólásában. Ő a szalonok be­mutatkozását a Múcsarnokban, közös kiállítás kere­tében javasolta – a jegyzőkönyv szerint kimondva: „A szalonok megalakulása helyes. Egyéb csoportok megalakulása nem helyes. Helytelen a szalonkiál­lítások egymás után rendezése. Egy időben legye­nek, a Múcsarnokban.”

A kiküldött bizottság gyors munkát végzett. Az Intéző Bizottság 1957. január 4-én – dr. Batta János előadásában – meghallgatta, majd megvitatta a ter­vezetet; második napirendi pontként pedig Szilárd György számolt be a Képzőművészeti Alap anyagi helyzetéről.²⁸ 10-én folytatták a vitát,²⁹ január 14-ére letisztázták a szöveget.³⁰ Érdemes elolvasni – kivo­natát adni nehéz is, értelmetlen is.

Céljai viszont könnyen összefoglalhatóak. A Szö­vetség mint „művészet-erkölcsi testület,” „összefo­gó szerv” és „irányító és javaslattevő szerv” akart működni. Kijelentették azt is, hogy a Szövetség ön­kormányzat alatt óhajt működni, vezetőit titkosan választja, ugyanakkor elfogadja azt is, hogy „mint társadalmi szerv állami felügyelet alatt áll”. Szere­pe szerint pedig továbbra is zsúrikkal és szakem­berekkel, továbbá tanácsokkal működne közre az „alkotó munka feltételeinek biztosításában”. Fel­építését kettős szervezeti formában képzelték el. Az egyik szervezeti körét a – stílustagozódás sze­rinti – szalonok, a másikat a szakmák szerinti szak­osztályok adták volna, az elnökség a szalonok és a szakosztályok jelöltjei közül a közgyűlésen megvá­lasztott személyekből állt volna össze. A tervezet szerint öt szalont gondoltak alapítani, ezek saját kereskedelmi szervekkel lettek volna kiegészítve. A szalonok kereskedelmi egységeit „gazdasági vo­natkozásban” meg akarták hagyni az Alap „irányí­tása és felügyelete” alatt. A szakosztályok a tervezet szerint továbbra is működtek volna, mint „legfőbb szakmai szervek” – három egységben: képzőművé­szeti, iparművészeti és művészeti írói szakosztály. A tervezet szerint az Alap „továbbra is a Szövetség felügyelete alatt működő társadalmi szerv” maradt volna, melynek „művészeti” irányítását és „gazda­ági felügyeletét” a „Szövetség látja el” – a minisz­terium csak az „Alap gazdálkodásának szabálysze­rűségét” ellenőrizheti.

A tervezethez illesztettek egy felsorolást. Tárnya és címe: „A Szövetség Intéző Bizottsága a közgyű­

lés előkészítése érdekében a következő feladatokat végzi el:

1. Bizottságot jelöl ki a módosított alapszabály elkészítésére a fenti alapelvek szerint.

2. Elintézi a felvételi kérelmek ügyét.

3. Kijelöl öt – különböző művészeti irányhoz tar­tozó – prominens művészt, akik megkezdik a Sza­lonok szervezését és a Közgyűlés elé 10-10 művészt javasolnak, akik közül a közgyűlés megválasztja az Elnökség 5-5 tagját. Ezek egyben a Szalonok első zsúrija és felvételi bizottsága.

Mindezeknek az előkészítő munkáknak az el­végzése után az Intéző Bizottság összehívja a Köz­gyűlést. Az Intéző Bizottság külön bizottságot jelöl ki, amelynek feladata a Közgyűlés számára javaslat kidolgozása a Szövetség programjáról. A legköze­lebb összehívandó Közgyűlés napirendjén a követ­kező kérdések szerepelnek:

1. A Szövetség programjának jóváhagyása,

2. az Alapszabály módosítása,

3. az Elnökség megválasztása.

A Közgyűlés után a szakosztályok megválaszt­ják a saját vezetőségüket, az Elnökség megválaszt­ja a főtitkárt, és megalakul a Titkárság és az összes operatív szervek. A szakosztály vezetőségek a szak­osztály területére vonatkozó döntési joggal felru­házott operatív szervek az Elnökség által megállá­pított munkaterv és program keretein belül. A fő összefogó operatív szerv a Titkárság.”

A tervezetet több fórumon is alaposan megvitatták. Először az Alap vezetőségének január 5-i ülésén került szóba.³¹ Elekffy Jenő kérdezett rá: hogy is áll a Képcsarnok decentralizációja. Szilárd válasza: „A Szövetség Intéző Bizottságának van egy ilyen terve, amely az eredeti decentralizálási terv meg­fejelése. (...) Ezekhez az alkotóközösségek csatla­koznának gazdasági apparátusukkal és gazdasági vezetőikkel. Kapnának üzletet, ügynököt, s esetleg anyagi segítséget is. Ezekkel az intézkedésekkel lé­nyegében a Képcsarnok gazdasági szervezetét de­centralizáljuk.” Elekffy észrevételét tett: „igen, de eddig a Képcsarnok készpénzben fizetett, most a Szalon csak ha eladja a képet tud fizetni” – Szilárd pedig megfelelt neki: „Aki nem akar, nem csatlako­zik egyik szalonhoz sem, és továbbra is a Képcsar­noknak küld be, az eddigi feltételek szerint.” Majd – más kérdés nyomán – hozzátette: „ez az Intéző Bizottság ötlete”, amit szétküldenek a tagságnak, „tehát lesz mód arra, hogy változtassanak rajta”. Mindebből két dolog derül ki: az Alap igazgatója, úgy tűnik, január elején már nem állt ki átszervezé­si tervének továbbgondolt változata mellett, és az érdekeltek közt is akadt kételkedő és aggodalmas­kodó.

4. Csohány Kálmán: Variációk Weöres Sándor verseihez, 1956 körül. Három lap a héttagú sorozatból. Tus, toll, egyenként 153 × 107 mm. Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz. F 57.138, F 57. 140, F 57. 141

Január második felében a szakosztályok tárgyalták meg a kiküldött reformtervet. A megőrzött jegyzőkönyvek³² annyit mutatnak, hogy a grafikusok szakosztálya 1957. január 18-án foglalkozott a koncepcióval, de nem hozott róla határozatot, a szobrász szakosztály két ülésen is megbeszélte, végül – Makrisz Agamemnon jelenlétében – elfogadták. A szobrászok foglalkoztak az 1955-ös tagrevízióval is. Úgy határoztak, hogy a revízió nem volt törvényes, a kizártakat vissza kell venni. (Megtörtént. 167/57 számmal – Makrisz Agamemnon és Csohány Kálmán aláírásával – a kizártak levelet kaptak, hogy az Intéző Bizottság a kizáró határozatot megsemmisítette, és visszavette őket a Szövetség tagjai közé.³³)

A szakosztályokban és az Intéző Bizottságban folyt viták után a reformtervezet alapján megfogalmazták az Alapszabály tervezetét.³⁴ Ez először a Szövetség párt-aktívája elé került.³⁵ Ülésének napirendjét Makrisz Agamemnon ismertette: „Azért hívtuk össze ezt az ülést, hogy azok az aktívák, akik mint kommunista aktívák dolgoztak az októberi események előtt a Szövetség kialakításában, a szakosztályi ülések előtt megtárgyalják a napirendre kerülő kérdéseket és ott állást tudjanak foglalni. Az első napirendi kérdés: az új alapszabály megtárgyalása, amelynek mostani formája még nem ismeretes a tagság előtt. Második: a Tavaszi Tárlat előkészítése. Az Intéző Bizottság elhatározta, hogy megrendezi a Tavaszi Tárlatot. Látni akarja, hogy mik a Szalon rendszer megteremtésének lehetőségei.”

A vitában Ék Sándor hosszan tiltakozott az új alapszabály és a szalon-koncepció ellen. Kijelentette, hogy az egésztest károsnak tartja, a szalonok nem a bővítést, hanem a szűkítést szolgálják. E helyett a zsűri rendszert kellene reformálni – és semmi szükség arra, hogy áprilisban közgyűlést tartsanak. Makrisz válasza – a jegyzőkönyv szerint – a „sza-

lon rendszeren keresztül a megbékélés demokratizmusát akarja a tervezet. Én ezt inkább bővítésnek, mint leszűkítésnek látom. Nem látja indokoltnak a közgyűlés elhalasztását, mert mennél előbb tudjuk rendbe hozni a művészi életet, annál gyorsabban segíthetjük elő a szocializmus építését”. Ék nem hagyta magát. Kifejtette: fenntartja azt az aggályát, hogy az új rendszerben egyetlen Szalon fog monopolhelyzetbe kerülni. (Nem mondta ki, de tudható: Bernáth Auréltól és körétől tartott.) Makrisz itt alighanem elvesztette a türelmét, mert javasolta: zárják le a vitát, és térjenek a második napirendi pontra: „Kiosztom a Tavaszi Tárlat zsűri-listáit, mindenki írja rá a maga módosító javaslatait és a nevét.”

Az alapszabály tervét végül is megvitatták a szakosztályok. A megőrzött³⁶ jegyzőkönyvek szerint volt, aki kifogásolta (a grafikusok), volt, aki elfogadta (a szobrászok); majd véglegesítették a tervezetet és az Intéző Bizottság úgy határozott, hogy megrendezi a Tavaszi Tárlatot és összehívja a közgyűlést is. A Tavaszi Tárlat valóban megnyílt. Mint láttuk, ösztűz fogadta. A közgyűlés azonban elmaradt.

A represszió

1957. április 19-én, pénteken délután az MSZMP Titkársága ülést tartott az Akadémia utca 17. szám alatti székház földszinti tanácstermében. A jegyzőkönyv szerint³⁷ a Titkárság tagjai közül hárman voltak jelen: Kádár János, Kállai Gyula és Kiss Károly. Az ülés ötökor kezdődött. A három napirendi pont – Beszámoló május 1. előkészítéséről, Javaslat a Magyar–Szovjet Társaság munkájára, Javaslat a Munkásőrség felfegyverzésével és ruházattal való

ellátásával kapcsolatban – tárgyalása után személyi ügyekről beszéltek, majd a „különlélék” következtek. Közülük a hetedik így került a dokumentumba:

„7./ Biszku Béla elvtárs szóbeli bejelentése alapján a Titkárság elfogadta az alábbi belügyminisztériumi közlemény szövegét a sajtónak: Az Írószövetség működését felfüggesztő határozat után lefolytatott vizsgálat során megállapítást nyert, hogy az Írószövetséget az ott tevékenykedő személyek egy csoportja a Magyar Népköztársaság társadalmi rendje elleni támadás eszközéül használta fel. Ezért a belügyminiszter az Írószövetséget feloszlatta. Déry Tibor budapesti lakost a rendőrség államellenes bűncselekmény alapos gyanúja miatt őrizetbe vette.

A fenti közleményeket csak a Népszabadság hírvonata vasárnapi számában közölje.

A Képzőművészeti Szövetség felosztatását belső rendeletként kell megvalósítani.”

A dolog több szempontból is figyelemre méltó. Mindenekelőtt: sem az Írószövetség felosztatásáról, sem a felosztatás tényének közzétételéről, sem a „Képzőművészeti Szövetség” felosztatásáról nem a kultúráért felelős személyek döntöttek. Az Írószövetség dolgában a belügyminiszter intézkedett, és ugyanő terjesztette a híradás szövegét a párt operatív irányító szerve elé, majd ő tett javaslatot a képzőművészek szervezetének sorsára is. Ám érdemes arra is felfigyelni, hogy – míg az Írószövetség felosztatásáról megjelent közleményben az ország „társadalmi rendje” elleni támadásról beszéltek, a „Képzőművészeti Szövetség” felosztatását ilyenmivel nem indokolták, sőt nagydobra se akarták venni. Azaz az Írószövetség felosztatása és Déry Tibor őrizetbe vétele a terror, a róluk kiadott közlemény a megfélemlítés eszköze volt. A „Képzőművészeti Szövetség” felosztatása ellenben preventív intézkedés lett volna: a készülődő közgyűlést, az érlelődő átszervezést, a szervezeti és gazdasági autonómia megszületését ellehetetlenítő elővágás. De végre se hajtották. Megelégedtek azzal, hogy a működését takarékra állítják. Felszámolásával nem bíbelődtek.³⁸

A döntés így is elegendő volt ahhoz, hogy semmivé tegye Makrisz Agamemnon minden erőfeszítését. De ez nem számított. A pártvezetőség úgy gondolta, hogy elég erős a kulturális és a művészeti élet elfoglalására, és eldöntötte, hogy nem próbál tovább egyezkedni az értelmiség szervezeteivel, inkább újakat, neki szolgálókat hoz létre: megalakítja és a művészeti szövetségek helyére lépteti a művészeti tanácsokat. Két tanács tagjairól legott döntöttek is – erről már Kállai Gyula előterjesztése alapján – a „különlélék” kilencedik pontjaként.³⁹

A Tavaszi Tárlattal viszont már nem lehetett mit tenni. Megnyílt, sokan meg is nézték, szervezett kritikai visszhangja azonban a látszat ellenére nem

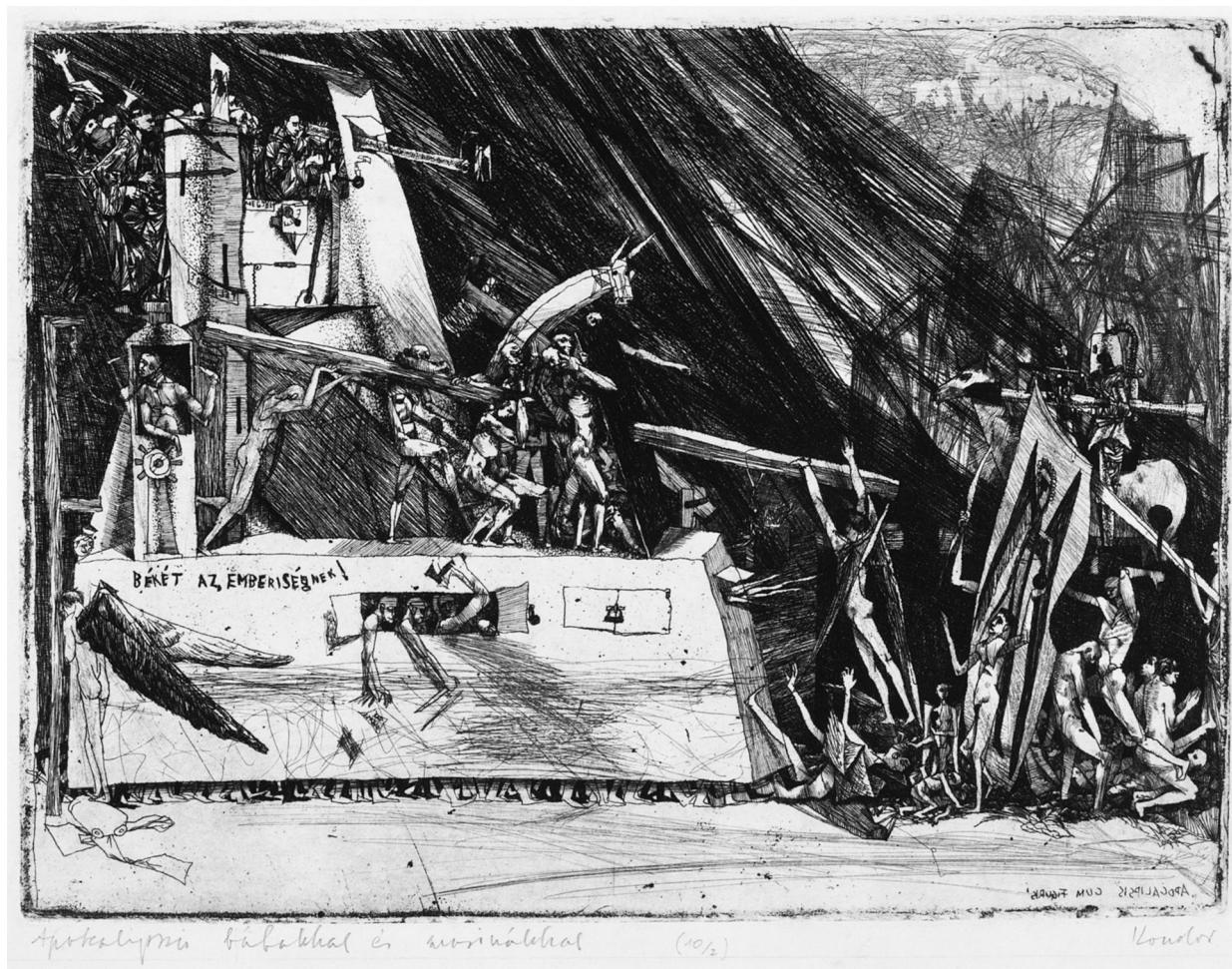
(csak) a látványnak szólt, hanem elsősorban annak, ami mögötte volt és létrehozta.

*

A Képzőművész Szövetség megakasztott reformfolyamatának a pártvezetés által hozott döntés után még volt némi utójátéka. Makrisz Agamemnon ugyanis még egyszer megpróbálta menteni a menthetőt, a balszéliek pedig végképp megfúrni a már amúgy is rég lerontott szalon-koncepciót.

Makrisz május végén találkozott az új miniszterhellyetessel, Aczél Györggyel.⁴⁰ Megbeszélésük előkészítésére feljegyzéseket írt, és nyújtott be Aczélnek.⁴¹ Az első írás bevezetőjében áttekintést adott a képzőművészet 1945-öt követő tizenkét évről, majd az 1956/57-es reformkísérletet – előbb a Képcsarnok decentralizálásának, majd a Szövetség átszervezésének tervét – ismertette, utóbbiról kifejtve, hogy a Szalonok biztosították volna a „különböző felfogású csoportok szabad versenyét”, s ugyanakkor „a Szövetségen belül a művészeti élet állami ellenőrzését, valamint a Párt irányítását”. A koncepciót a tagság megvitatta, elfogadta, az alkotó-közösségek pedig jelezték, hogy „hajlandók átjönni a Szalonokba”.

A feljegyzést – nyolc pontba szedve – javaslatok zárták. A lényegük az, hogy Makrisz Agamemnon megőrizni és működtetni akarta a Szövetséget. Úgy gondolta, hogy ha ennek az ára az Alapszabályt kidolgozó és a Tavaszi Tárlatot megszervező (és már amúgy se fungáló) Intéző Bizottság megszűnése, és a Művészeti Tanács létezésének és feladatának elismerése, ám legyen. De a Művészeti Tanács mandátumának korlátot szeretett volna szabni. Azt javasolta, hogy a tanács – mint az ideiglenes elnökség és az Intéző Bizottság tehetné volna – csak a közgyűlés megtartását szervezze, és mandátuma időben is határolt legyen: csak a közgyűlésig tartson, a Szövetséget pedig az általa kinevezett főtákar ne egyedül, hanem a – tagság által 1955-ben, szabályos közgyűlésen megválasztott, legitim – szakosztály-vezetőségekkel együttműködve irányíthassa. Makrisz feljegyzésének ötödik pontja olyan javaslatot tartalmazott, amely visszakanyarodott a Képcsarnok tervezett decentralizációjához: úgy gondolta, hogy az új vállalatok vezetőségét és bíráló bizottságát a Művészeti Tanács nevezhetné ki, de „a Tavaszi Tárlat tapasztalatai és tanulságai alapján”. Még merészebb volt a hetedik: jó volna egy évre engedélyezni a „különböző művészeti felfogású” csoportokat, melyek „feladata lesz kiállítások rendezése az Ernst Múzeumban.” A maga szerepét befejezettnek tekintette: a nyolcadik pontban azt javasolta, hogy a Művészeti Tanács „hivatalos létrejöttével egyidejűleg szűnjön meg a miniszteri biztosi funkció”.⁴²

5. Kondor Béla: Apokalipszis bábokkal és masinákkal, 1956. Rézkarc, 180 × 240 mm.
Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai Osztály, ltsz. G 57.14

A balszéliek, akik már előbb is folyamatosan ágáltak a Szövetség reformja ellen, úgy érezték, eljött az ő idejük, agyoncsaphatják a Makrisz vezényletével született tervekkel. Ők leveleket és feljegyzéseket írtak – Kádár Jánosnak, Kállai Gyulának és Aczél Györgynek. Irományaik⁴³ közül Ék Sándor és Pogány Ö. Gábor szövege kapta a legnagyobb figyelmet. Ehhez Aradi Nóra⁴⁴ fűzött – jobbára egyetértő – kommentárt, teret engedve (például Fülep Lajossal és az Akadémia művészettörténeti főbizottságával szemben) a maga sértődöttségének és erős indulatainak is. A kommunista aktíva egy semleges válaszlevelet kapott Aczél Györgytől, Kádár János pedig, aki külön kérte Aczél⁴⁵ hogy beszéljen a levél aláíróival, és tájékoztassa őt is az ügyről, pár megnyugtató sort, miszerint az „ellenforradalmi erők felszámolása a képzőművészeti területen is folyik”, az aktíva által javasolt Művészeti Tanács pedig „már megalakult”. A Táncsics Körnek még ennyi se jutott. A politikai vezetés – és Aczél személyesen – semmiképp se akart belesétálni a jól

kifundált csapdába, és átadni a képzőművészet fölötti hatalmat azoknak, akiknek kitartó balosságát ugyan megbecsülte, de a tehetségük határait is tisztán látta.

Hogy a művésztársadalom véleménye ennél jóval differenciáltabb volt, és korántsem egyezett meg a balszélről beavatkozókéval, arról egy véletlenül fennmaradt jegyzőkönyv⁴⁶ tájékoztat. A Fővárosi Tanács népművelési állandó bizottsága és vendégei előtt Aradi Nóra, a képzőművészeti osztály vezetője tartott előadást a Tavasz Tárlatról, közölve, hogy a szalonok nem kívánatosak. Szavaira többen is reagáltak, részben az állami vásárlások, megbízások hiányát panaszolva, részben a Szövetség átalakítását célzó szalon-koncepciót és a művek szabad bemutatásának lehetőségét védelmezve.

*

A Művészeti Tanácsok szerepét egyébként – ha egyáltalán szó esett róluk – az emlékezet is, a történetírás is némileg túlértékelt. A politikai hatalom

kétségkívül a művészeti szövetségek leváltásának szándékával hívta őket életre. Hatalmat azonban nem kaptak, még olyan névleges sem, mint a kézi vezérrel mozgatott művészeti szövetségeké volt 1950 és 1956 között. Létesítésükről – a nyilvánosság számára legalábbis – a Művelődésügyi Minisztérium ügyköréről kiadott kormányhatározat⁴⁷ hatodik pontja szól. Ez előírta, hogy az új tárca – amelynek létesítéséről még ötvenhat december végén döntöttek,⁴⁸ miniszterét először ötvenhét február 28-án, a kormány átalakításakor nevezték meg, helyetteseit pedig (a megszüntetett oktatási és népművelési minisztérium maradék vezetőinek felmentésével egy időben) 1957. április elején nevezte ki a kormány⁴⁹ – „az egyes feladatok kidolgozásába és végrehajtásába széleskörűen vonja be a kulturális élet legjobbait”, és „ennek biztosítása érdekében különböző szakmai tanácsadó testületeket hozhat létre”.

A Művészeti Tanácsok megalakításáról, feladataikról, és működési módjukról ezek után a lehető legalacsonyabb státusú jogszabály: egy miniszteri utasítás szól.⁵⁰ Hatáskörüket szűkre szabták. Az elfogadott utasítás-tervezet szerint a tanácsokat művészeti ágak szerint szervezik, a „művelődésügyi miniszter véleményező és tanácsadó szervei” lesznek, és a miniszter a „művészetpolitikai kérdésekben” és a művészetek állami irányításának ügyeiben majd „a tanácsok véleményének meghallgatása után dönt”. Ennek megfelelően a tanácsok nem választott testületek, a tagokat a „művelődésügyi miniszter bízta meg”. Működtetésükről a minisztérium szakmailag illetékes osztálya gondoskodik, titkáruk az osztály vezetője, üléseiken a miniszter, vagy a miniszter helyettese és a tanács titkára vesz majd részt.⁵¹

Az előterjesztéshez odacsatolták a képzőművészeti önálló osztály „megjegyzéseit”⁵² – az iratot Aradi Nóra jegyezte, és 1957 májusában készült, bizonyosan az utasítás-tervezet előkészületei közben. Az erősen balos nyelvezettel és tartalommal írt szöveg szerint a Szövetség tagsága „felhígult, a művészi minőség és a politikai színvonal erősen romlott”, az Intéző Bizottság „zömét a volt Forradalmi Bizottság tagjai alkotják”, az új alapszabály pedig „a benne lefektetett szalon rendszerrel szervezeti kereteket biztosít a területen uralkodó kispolgári anarchiának”. A szöveg szerint a szalonok „a hangsúlyozottan különböző világnézetű, politikai felfogású művészek elvi” csoportosulásai; és az alapszabály tervezete ezt, és az „október utáni helyzetnek megfelelő gazdasági újrafelosztást” állandósítaná.

Mindennek a Képzőművészeti Tanács megalakítása az orvossága – mert a Tanács feladata lesz az új Képzőművész Szövetség létesítési feltételeinek és alapszabályának kimunkálása. Ennek megalakulá-

sával egy időben meg kell hozni a „jelenlegi Szövetség megszüntetéséről és az új Szövetség létrehozásáról szóló [miniszteri] határozatot. Amennyiben ilyen határozat visszhangja problematikusnak látszik, meg lehet várnunk a Képzőművészeti Tanács megalakulását és annak ilyen értelmű javaslatát.”

A Képzőművészeti Tanács alakuló ülésére Aczél György hivatali szobájában került sor 1957. június 14-én.⁵³ A második ülésen működési tervet alakítottak ki, elnököt és titkárt választottak és áttekintették a Szövetség helyzetét. A harmadik ülésen⁵⁴ a szövetség újraszervezéséről beszéltek. Megállapodtak a „szervező bizottság” harminc tagjáról, és arról, hogy ennek élére egy kisebb, öttagú vezetőség kell, majd úgy döntöttek, hogy a következő alkalommal is a Szövetség újraelakításával fognak foglalkozni. És így tovább. A meghívókból, majd azok ritkulásából, a tárgyalt témák jelentéktelenüléséből világos: a tanács csak fügefalevél volt, egyetlen hivatással: el kellett takarnia, hogy az ügyek a minisztérium apparátusának a kezében futnak össze, és ők döntenek, már persze a nagypolitika által ácsolt keretek közt.

Hogy a képzőművészeti önálló osztály mit végzett 1957 folyamán, és mennyire volt elégedett saját magával, arról vezetőjének „A képzőművészet helyzetének főbb problémái” címmel írt és Aczél György iratai közt fennmaradt⁵⁵ szövege tájékoztat. Kiindulópontja már-már apokaliptikus: a képzőművészet helyzete a Tavasz Tárlat megnyitásának idejére anarchiába fúlt a politikai tartalmú művészeti csoportok miatt, „amelyekben a mi világnézetünknek nem jutott hely”. A Szövetségre ilyen körülmények között támaszkodni nem lehetett – „a művészi minőség elvi kérdéseinek tisztázása” a Művészeti Tanácsra maradt. Ráadásul a „munka folyamán rá kellett döbennünk, hogy bár a Képzőművészeti Alap ez év tavasza óta a minisztérium ellenőrzése alá tartozik,⁵⁶ a művészeti élet alakulásának, s a művészet fejlődésének befolyásolására alig van lehetőségünk,” és mivel még egy jó darabig „minden anyagi és eszmei kérdésben a Szövetség jelölte művészi bizottságok döntöttek” – a minisztériumnak egyetlen eszköze maradt: a „kiállítási program kidolgozásába ugyanúgy, mint a munkaelosztásokba, a zsűri munkájába csak vétőjoggal” szólhatott bele. E miatt „sok súlyos személyi és művészi sérelem” érte a kommunista művészeket; ráadásul „etikai szempontból az egész művészeti élet nagyon elsekélyesedett”.

Az iratokat lapozva tapasztalható: az általa észlelni vélt bajok orvoslására az osztály az erő nyelven beszélő intézkedéseket vezetett be. Ezekkel minden érdemi döntést magához ragadott, anélkül, hogy a minisztérium ügykörét leíró minisztertanácsi határozaton túlmenően bármifajta jogszabály írásával és elfogadtatásával sokat törődött volna:

egyszerűen leveleket írt az Alap igazgatójának. Az elsőt 1957 szeptemberében küldték át.⁵⁷ Ebben azt közölték, hogy a zsűrik másnaptól csak javaslatot tehetnek, a munkák elosztásával kapcsolatos „döntés jogát további intézkedésig átmenetileg a Művelődésügyi Minisztérium tartja fenn magának”. Talán nem tévedünk, ha a folytatásból azt olvassuk ki, hogy a közölt döntéssel a Képzőművészeti Alap igazgatója nem értett egyet – vagy ha mégis, akkor a módszer önkényessége mindenképpen zavarta. A minisztériumi levelet ugyanis azonnali módon egy válaszlevélbe másolta,⁵⁸ melyben közölte, hogy „viszsaigazolja” a szöveg kézhezvételét, majd hozzáfűzte, hogy ezzel egy időben „igazolja” a képzőművészeti önálló osztály vezetőjével lefolytatott személyes beszélgetésén elhangzottakat, hogy a képzőművészeti osztály vezetője – legalább utólag – jóváhagyja utasítását és a szakmai zsűrorok névjegyzékét a Művészeti Tanáccsal, továbbá személyesen is közli az új munkarendre vonatkozó elképzeléseit az Alap lektoraival és a lektorátusi osztály vezetőjével, majd a továbbiakban hetente előre megbeszéli velük, hogy mit fognak a munkaelosztó bizottságok elé terjeszteni, végül hogy az ilyen előzmények után született munkaelosztó bizottsági javaslatokat két napon belül jóváhagyja (vagy elutasítja).

Egy hónap múltán újabb levéllel az Alapnál működő zsűrik jogkörét szűkítette a minisztérium képzőművészeti osztálya – közölve, hogy október 28-tól csak javaslatot tehetnek, dönteni a lektor és az Alap igazgatója fog.⁵⁹ Még ugyanazon a napon újabb felszólítást küldtek – ezúttal a beruházási munkák tiszteletdíjának és kivitelezési költségének „volumenére” kértek javaslatot a lehetséges alsó és felső határok megjelölésével.⁶⁰ A zsűrik új névsorát és az Alapnál dolgozó lektorok kinevezését november 5-én közölték az Alap igazgatójával.⁶¹ Ehhez a levélhez csatoltan maradt meg – külön iktatás nélkül, mert nem szerettek volna vele se dicsekedni, se rá válaszolni – az Alap igazgatójának levele, amelyben saját döntési jogának megkurtítását nyugtázta: a Művészeti Tanács- és az Alap Tanácsadó Testülete tagjainak együttes ülésén a tagok összehangolt fellépésére Aradi Nóra visszavette és egy „szuper-zsűrire” ruházta át a vitatott bírálóbizottsági döntések eldöntésének eredetileg Szilárdnak adott jogát.⁶²

Meg kell jegyezni: ezek az 1957 őszi bevezetett korlátozások még csak a festészeti és a szobrászati munkák elosztására és zsűrizésére vonatkoztak. A grafikai és az iparművészeti munkák elosztására és bírálatára később, 1958 októberében terjesztette ki őket, egy újabb levéllel, az osztály.⁶³

„A képzőművészet helyzetének főbb problémái” címmel megírt, és Aczél Györgyön kívül Orbán Lászlónak, az MSZMP KB illetékes osztályvezető-

jének is megküldött, beszámolójában⁶⁴ – mindezek után – a képzőművészeti osztály büszkén sorolhatta fel: mi mindent dönthet el ő a képzőművészet ügyeiből. A munkaelosztó bizottságok csak javaslatot tehetnek – a minisztériumban dőlt el, ki kaphatja a feladatot. A zsűrik sem árazhattak, csak javaslatot tehetnek a tiszteletdíj alsó és felső határára – a döntés a minisztériumé. Az Alapnál működő zsűrik sem dönthettek, az első körben a jog a lektort és az Alap igazgatóját illette meg (csak a vitás esetekben kapott volna szerepet, mint fentebb láttuk, egy új, „szuper-zsűri”). A bírálóknak, sorolták tovább, a további munka során figyelembe kell majd venniük az elbírált mű „eszmei igényességét”, és magasabb díjat javasolni az „eszmeileg gazdagabb” kompozícióknak. Kiállítás rendezésére pedig senki se kaphatott még ígéretet sem, csak anyagának előzetes bemutatása után. A felidézettek nyomán kissé furcsán hangzik a szöveg végére írt kijelentés, hogy a „művészeti irányzatok kérdésében igen tágra nyitjuk a kapukat”, megbízásokkal biztosítva a „szocialista humanizmus” fölényét a „polgári humanizmussal szemben”, „antihumánus” művek esetén pedig nem félnek az „adminisztratív eszközök” alkalmazásától sem.

A soron következő tennivaló „A képzőművészet helyzetének főbb problémái” szövege szerint a „Szövetség talpra állítása” – feladatainak meghatározása, az erkölcs megjavítása, az anyagiasság leküzdése. Ez utóbbi kapcsán egyébként pár érdekes adat is belekerült. A képzőművészek és iparművészek „anyagi ellátottságáról” azt rögzítették, hogy „művészeink 1957. évi háromnegyedévi jövedelme a tavalyi 52 milliós összjövedelemmel szemben 70 millió” forintot tett ki, pedig, tették hozzá indignálódva, a „művészet korántsem fejlődött olyan mértékben, mint az anyagi ellátottság”.⁶⁵ A következtetés egyszersmind az 1953/54 óta folyt művészetpolitika kritikájának is felfogható: a „művészetpolitikának nem lehet központi kérdése az ellátottság”.

Ezt a mondatot egyébként nem az anyagiakat megvető bolsevik puritánság szelleme írta le a képzőművészeti osztály vezetőjével, hanem a józan belátás. Az állam 1957-ben egyszerűen nem tudott az 1955. vagy az 1956. évvel azonos nagyságú összeget áldozni a képzőművészetre. A Pénzügyminisztérium az 1957. évi költségvetésben ismét meg akarta felezni a képzőművészeti alkotások vásárlására szánt pénzt.⁶⁶ Végül – a nyár elejére – valamelyest rendeződött a helyzet: az 1957. június 21-én tartott miniszterhelyettesi értekezlet⁶⁷ elé került kimutatás szerint a képzőművészeti alkotásokra szánt pénz 3,2 millió forint lett. A pénzt a szokásokhoz alkalmazkodva osztották el: a megyei és megyei jogú városi tanácsok megkapták a szo-

6. Csernus Tibor: Újpesti rakparton, 1956. Olaj, vászon, 140×150 cm.
Magyar Nemzeti Galéria, Jelenkori Gyűjtemény, ltsz. 58.31 T

kásos 690 000 forintot, az Állami Vásárló Bizottság, ugyancsak változatlanul 600 000 forinttal gazdálkodhatott, a tárcák közül egyedül a Honvédelmi-nek jutott külön keret, 150 000 forint. Az osztály saját magának 1 760 000 forintot tartott meg; ebből iparművészetre 300 000-et, népművészetre 200 000-et, képzőművészetre 1 260 000 forintot terveztek elkölteni.⁶⁸ Ez egyébként még mindig nagy pénz volt, sok mindenre futotta belőle. Az 1957-es évben például még fotográfiákat is vásároltak.⁶⁹ Végül decemberben – hogy kései döntés és az évközi spórolás miatt a keretből megmaradt jelentős pénz el ne vesszen – nagy vásárlásokat csaptak.

Ezeknek az évről-évre akcióknak a java egyébként, amint az a kapcsolatos iratokból kitetszik, a múze-

umok kifejezett kérésére történt. Kért és kapott például műveket a Legújabbkori Történelmi Múzeum képzőművészeti tára⁷⁰ és a Magyar Nemzeti Galéria több ízben is.⁷¹

Elköltéséről gazdag dokumentáció került a levéltár őrizetébe: a Népművelési (és a Művelődésügyi) Minisztérium általános iratainak 599. doboza dugig van a vásárlással kapcsolatban az Alapnak, a művészeknek és a múzeumoknak írt levelekkel és a vásárlásra összeült zsűri jegyzőkönyveivel.⁷² Sorozataikat tanulmányozva úgy tűnik fel, hogy a képzőművészeti önálló osztály csak részben volt szuverén intézmény a Művelődésügyi Minisztérium szervezetében. Azaz: bármennyire bosszús volt vezetője a zsűri működése és egynemely javaslata

miatt, tartotta magát az 1041/1955 (IV. 10) számú minisztertanácsi határozathoz, és a vásárlásokon rendszerint igénybe vette a „Képzőművészeti Alapnál működő Bíráló Bizottság” (bizottságok) minősítő és ármegeállító munkáját, vagy – a múzeumi vásárlásoknál – az Állami Vásárló Bizottság közreműködését. (Az Állami Vásárló Bizottság feladata alapításától fogva kifejezetten a múzeumoknak szánt művek megvétele volt. Összetételét 1952-es létrehívása után több ízben változtatták, többször kísérleteztek a közönség képviselőiben szavazó munkásokat delegáltatni a bizottsági tagok sorába, később muzeológusok is bekerülhettek a körbe.)

A vételről azonban nem sokszor (még a zsűri és bizottságok bevonása mellett sem) dönthetett egyedül az osztály vezetője. A fontosabb kiállítások és a nagyobb ÁVB-vásárlások műtárgyjegyzékét ugyanis rendre a (véleménye szerint) politikai súlyal bíró döntéseket szívesen magához vonó (vagy róluk legalábbis mindig előre tudni akaró), később az ÁVB elnöki funkcióját egy időre formálisan is átvevő Aczél György miniszterhelyettes⁷³ elé terjesztették, aki néha jóváhagyta a javaslatot,⁷⁴ néha visszautasította, hogy az osztály vezetőjére bízta a döntést, mert nem látta a műveket,⁷⁵ néha a döntések megváltoztatására adott utasítást.⁷⁶

1956 decemberében a Szövetség javaslatát (is) figyelembe véve új bizottság kapott mandátumot. Ők lettek az 1956-os év végi vásárlás lebonyolítói. Tavasszal aztán – hallva az új idők szavát – 1957. május 2-án újabb bizottságot neveztek ki. Tagjait 1957. május 17-ére, a Múcsarnokba hívta össze Aradi Nóra, talán a Tavasz Tárlat megismerésére.⁷⁷ Az összejövétel után hamarosan további döntések is születtek: június 8-án az osztály az ÁVB összehívása nélkül, de annak keretéből vette meg Medgyessy Ferencről a Radnai-síremléket.⁷⁸ Pár nap múltán viszont az egész bizottság dolgozott: a Magyar Nemzeti Galéria javaslata alapján, a Tavasz Tárlaton vásároltak!⁷⁹ Tegyük hozzá: a frissen alapított Galéria az ÁVB-től ezeken kívül is rengeteg művet kapott 1957 folyamán – közte több klasszikus munkát, amikre az első állandó tárlat megrendezéséhez volt múlhatatlan szükség. Ezek megvétele egyébként – elvileg – szabályellenes volt, mivel az ÁVB csak élő művészekről vehetett volna műveket, gyűjtőktől semmiképp.⁸⁰

Az általános takarékoság egyébként – legyünk igazságosak – nem csak az állami vásárlások keretében megkurtításában mutatkozott meg. Alaposan csökkent számos más tétel is. Olyik – vélhetően – bosszúból: a művészeti szövetségek támogatása 1,1 millióra esett vissza (ötvenhatban 4,3 millió volt), az Irodalmi Alapé 3,4 millióra (ötvenhatban 4,8 millió volt). De a pénz valóban kevés volt, és a Pénz-

ügyminisztérium minden fillért meg akart fogni. A filmek támogatása például 3,4 millió lett (ötvenhatban 7,7 millió volt).

Ugyanezért fenyegette veszély a kétezrelékes keretet is. A Beruházási Bank a visszavágás eszközeit keresve 1957 első napjaiban azt javasolta a Pénzügyminisztériumnak: helyezték hatályon kívül a vonatkozó – 2006/1954 (I. 24) MT számú – határozatot, és a két ezrelék helyett fix pénzkeretet határozzanak meg. A tervről tudomást szerezve Szilárd György azonnal tiltakozott, és a minisztérium közbeavatkozását kérte.⁸¹ Interveniált a „Képzőművészek, Iparművészek és Művészeti Dolgozók Szabad Szakszervezete” is. Ők a Pénzügyminisztériumnak írtak – kérve, hogy a megszokott 12–14 millió forintos összegben továbbra is folyósítsák a kétezrelékes keretet. Levelük másolatát megküldték a népművelési tárcának is, ahonnan hamarosan megnyugtató válasz érkezett: az Alap jelzésére a „Pénzügyminisztériumban (...) a szükséges intézkedést megtettük”.⁸² A szükséges intézkedés megtétele azonban nem az évi rendes költségvetési küzdelem lezárását jelentette, hanem a nyitányát. Erre utal, hogy 1957. február 1-jén a képzőművészeti főosztály az Országos Tervhivatal beruházási főosztályától próbált meg adatokat szerezni „a Pénzügyminisztériummal és a Beruházási Bankkal folytatandó” tárgyaláshoz, kérve, adnák meg a „lehetőségekhez képest” a következő tervszámokat: 1. mennyi az 1957. évi építési beruházások összege, és hogy 2. ezen belül mennyi lesz az államilag finanszírozott és mennyi a vállalati forrásból megvalósuló építkezés – és ezek közül mennyi a kommunális célú beruházás?⁸³ Az adatok beérkezésének nincs nyoma az iratok közt, az 1957-ben költött kétezrelékes keret azonban aligha tért el a szakszervezet által jelzett 12 millió körüli összegtől.

Az 1957-es esztendő történetét áttekintve lassan elérkeztünk az év végéhez. A kialakult helyzet a következőképp festett: a képzőművészeti és az iparművészeti szakmák fölötti hatalom osztatlanul a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztályának birtokába került. A minisztérium ügykörét csak elnagyoltan, pusztán felsorolással leíró 1045/1957 (IV. 25.) számú minisztertanácsi határozat alapján meghozott, de külön (új) jogszabályba soha nem foglalt intézkedésekkel, levelekkel és átiratokkal elérte, hogy ő dönthessen a művészi feladatok elosztásáról és honoráriumáról, a bíráló bizottságok összetételéről, és irányíthassa az Alap működését. Tevékenységéről konzultált a Művészeti Tanáccsal, többnyire egyetértést csikarva ki belőle.

A Képzőművészeti Alap új gazdasági és igazgatási feladatok garmadáját kapta. Rendes és jogszabályba foglalt tenni- és kifizetnivalóin túl gondos-

kodnia kellett a zsűrizés új módi szerinti – lényegében a tárca döntéseit előkészítő és végrehajtó – működtetéséről, az állami vásárlások gördülékeny ügymenetéről, az 1958 januárjától kiadandó művészeti lap⁸⁴ dotációjának előteremtéséről és meganyagi másról.

A Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége 1957 nyarától már csak vegetált. Fel ugyan nem oszlatták, de a működését – a Művelődési Minisztérium ügyköréről szóló 1045/1957 (IV. 25.) számú határozatban foglalt felhatalmazással élve – a tárca felfüggesztette, rá semmiben nem számított. Életjelenségei a tervezettségben merültek ki. Ebben, formális vezetés híján, legaktívabban a pártszervezetet (illetve a párt-aktívát, az MSZMP-be is belépett volt

MDP-tagok körét) összefogó – a menthetőt oly sok csalódás után még mindig megmenteni igyekvő – Makrisz Agamemnon és az önkéntes organizátorként fellépő Pogány Ö. Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria első főigazgatója – az újjászervező tevékenység kezdetétől a Szövetség főtítkára – vállalta a legnagyobb szerepet. Elgondolásukban nem volt újdonság. 1956-ig fennállt szerepébe akarták volna visszamanőverezni a szervezetet. A párt és a kormány viszont épp ezt akarta elkerülni. A felfüggesztéssel visszavett igazgatási feladatokat és a belőlük eredő hatalmat, a munkaelosztásban, a zsűrizésben rejülő akarat-érvényesítési alkalmakat semmi mód nem kívánták ismét – az engedelmisséget egyszer már felmondó – művésztársadalomra bízni.

FÜGGELÉK

FORRÁSOK⁸⁵

1. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 18. doboz: A MKISZ Elnöksége 1956. június 1-jei ülésének jegyzőkönyve (részletek)

A decentralizálás ügyét az Elnökségi ülésen Domanovszky Endre ismét érintette az elnöki beszámoló „eredmények” fejezetében (jkv. 5. oldal). Az ügyről ezen az ülésen az Alap igazgatója, Szilárd György is beszélt. Hozzászólása a jegyzőkönyv 11/12. oldalán olvasható:

Képcsarnok decentralizáció: igen nagy jelentőségű dolognak tartom, a művészeti közvélemény megnyugtatása szempontjából is. Nem csak arról van szó, hogy négy kis Képcsarnok Vállalatot csináljunk, hanem olyan, helyes művészetpolitikai nevelőmunkáról is, mint például:

a) Lehetővé tegyük a művészek képeinek egyénibb kezelését, minden művész ahhoz a vállalatához adja be a képét, amelyben a legtöbb bizalma van;

b) Minden vállalatnak külön művészi zsűrije lesz, amelyet a lektorátus bizonyos időközönként ellenőrizni fog. Ezzel megszűnik az egy év óta ki nem védhető kritika, amely az „egy zsűri” és a „lektor” ellen szól. Hasonló a helyzet a Szovjetunióban is, s nekem az a véleményem, hogy a művészeti közvéleményt nagyon meg fogja nyugtatni, ha így fogunk hozzá a kérdéshez.

[Ehhez a kérdéshez szólt hozzá Kmetty János:] Helyes, hogy a Képcsarnokot decentralizáljuk. Azonban itt megint veszedelmes hangokat lehet hallani: a szabad kereskedelem növeléséről stb. Tudok olyasmiről, hogy az ügynökök befolyásolni akarják a lektorátust, ilyen vagy olyan csendélet-igényről beszélnek stb. Ezeket nem szabad szívra venni, mert akkor legközelebb a szentképeknél fogunk tartani (...) Ne engedjük a szabad kereskedelem jel-

szava alatt beengedni ezt az áramlatot, mert az visszavonulást jelentene a giccskereskedelemhez (...)

A javaslatához Kmetty János után hozzászólt Csabai Kálmán – véleménye szerint szép dolog a javasolt decentralizáció, de nem látja: hogyan kapcsolódhatnak ebbe bele a vidéken élők. Utána Mácsai István következett: ő kijelentette, aggódik a decentralizáció miatt, de a kifogásait nem részletezte. Az ülésen felvetődött az a terv is, hogy az Alaptól 1956. október 1-től kezdődően 50 művész kapna havi 2500 forintot, amiért képeket kellene átadnia – kiállítási minőségben.

2. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié

[Géppel írt szöveg indigós másodlata, egy oldal, dátum, iktatószám, aláírás nincs az iraton. A megbeszélés tervéről két nappal korábban a MKISZ Titkárságának ülésén már szó esett. Lásd: MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 18. doboz: A MKISZ Titkársága 1956. június 6.-i ülésének jegyzőkönyve. A sok szokásos ügy (zsűri, munkaelosztás, pénz) közt egy érdekes: Kádár György MKISZ főtítkár hozzászólása: „Megállapítható, hogy egy bizonyos nyugtalanság tapasztalható a területen. Ennek részben van valami alapja, de részben a XX. Kongresszust használják fel erre, hogy dolgokat félremagyarázzanak, és ezzel zavart keltsenek. Ebben az ügyben beszélést tartanak, amelyen részt vesz a Szövetség részéről Domanovszky, Kádár, Geszti elvtársak, Minisztérium részéről Berdáné, Luiczka, Czéh elvtársak, a pártszervezet részéről Makrisz elvtárs. Valószínűleg Mihályfi elvtárs is csatlakozik a megbeszéléshez. Ezen a megbeszélésen bizonyos dolgokat tisztába akarnak tenni, az eredményről informálni

fogják a vezetőséget. A megbeszélés nem Budapesten lesz. A megbeszélés napirendje: a nyugtalanság felszínre hozása, foglalkoznak az alkotóközösségek problémáival, további sorsukkal fejlődésükkel. Hatásköri megbeszélés a Párt, a Minisztérium, a Szövetség és az Alap között. Beszélni szeretnének még a Művészettörténeti Intézet korszerűbb átszervezéséről, valamint az MSZT tudósító kérdéséről.”]

Szigorúan bizalmas!

Jegyzőkönyv

Készült 1956. június hó 8.-án.

Jelen voltak: Domanovszky Endre, Kádár György, Geszti László, Berda Ernőné, Luzsicza Lajos, Czéh József, Szilárd György és Macris Agamemnon elvtársak

Napirend:

1. A Képcsarnok decentralizálása és az alkotóközösségek átszervezése
2. Különfélék.

Határozatok:

A Képcsarnok decentralizálása kisebb vállalatokra megtakarítást és a vállalatok egészségesebb, eredményesebb működését fogja eredményezni.

Budapesten 4 vállalatot létesítünk. A Csók Galéria helyiségei a vállalatok közös kiállítóterme lesz, amellel iparművészeti tárgyakat is fognak árusítani. (Vidéken csak később létesítünk fiókokat, addig a pesti vállalatok működését terjesszük ki vidéki városainkra is.)

Az egyes vállalatok élén egy vezető és mellette egy 6 tagú művészeti tanács fog állni. Vállalatonként zsűribizottság működik majd.

A jelenlegi alkotóközösségeket szétosszuk a decentralizált vállalatok között. Ezen kívül minden vállalat kap egy kollektív műtermet is, és az alkotóotthoni beutalásokkal is foglalkoznia kell. Az alkotóházak továbbra is központi kezelésben maradnak és a beutalás is központilag történik.

A decentralizált vállalatokban a Szövetség vezető szerepe biztosítva lesz azáltal, hogy csak szövetségi tagok lehetnek a vállalatok tagjai. A többi művész csak mint eladó lesz kapcsolatban a vállalattal. A tagok joga lesz részt venni a vállalat vezetésében a 6 tagú művészeti tanácson keresztül, amelyet ők választanak. Egyéb megkülönböztetés eladó és vállalati tag között nem lesz.

A Szövetség elnöksége egy évig a 6 tagú vezetőségeket delegálni fogja és csak ennek letelte után kerül sor az első választásra.

A vállalatok igazgatóit a Képzőművészeti Alap igazgatója nevezi ki.

3. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 18. doboz, a Titkársági Tájékoztató archivált példánya

„Titkársági tájékoztató” 1956. július

[az MKISZ tagságnak kiküldött stencilezett „hírlevél”. Ennek 2. oldalán olvasható a következő hír:]

A Képzőművészeti Alap igazgatója javaslatot tett a Képcsarnok decentralizálására. Budapesten négy önálló vállalatot kívánunk szervezni, amelyek nagy önállóságot kapnak mind a vásárlások, mind az eladások terén.

A vállalatok mellett önálló zsűrik működnek. E kis vállalatok alkalmasak lesznek közvetlenebb kapcsolat kialakítására a művészek, a közönség és a vállalat dolgozói között.

Emellett továbbra is működtetjük a Központi zsűrit.

A decentralizálással egyidőben az alkotóközösségek vezetőinek beosztásával tervet készítünk a művészkollektívák működéséről.

4. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 18. doboz, a MKISZ Vezetőségének 1956. július 13.-i ülése.

[A KÉPCSARNOK ügyét ezen az ülésen immár szélesebb körben és részletesebben tárgyalták, a tárgysorozat 13. pontjaként. Részlet a jegyzőkönyvből:]

13. Képcsarnok decentralizálása

Kádár György: A Titkárság és Vezetőség foglalkozott a Képcsarnok decentralizálásával, sok javaslat született a megoldásra, demokratikus formák felkutatására. A Titkárság kivitte a problémát a titkárok felé, azzal, hogy kerüljön a téma a szakosztályokhoz. A kérdés senkinek nem sürgős. Így is annyi demagógia, félremagyarázás jött létre, amit csak az utóbbi időben sikerült leállítani. Senkinek nem sürgős ez a decentralizáció, sem az alkotóközösségek új formába kényszerítése, ilyesmiről szó sincs. Azért mondjuk itt el a vezetőség előtt is és a nyilvánosság előtt is, hogy megvitassák minden oldalról. Úgy tudom a terület irányító szakembereivel sikerült közös nevezőre jutni, kisebb technikai és formai kérdések maradtak nyitva. Szeretném, ha Szilárd elvtárs részletesen ismertetné a tervet az elvtársakkal. Aztán szakosztályi ülések elé kerül a téma, hogy a tagság teljes nyíltsággal megtárgyalja. Semmit nem akarunk a tagok háta mögött csinálni vagy elhatározni.

Az alkotóközösségek működése nagyrészt olyan problémákat vet fel, amely mindinkább lehetetlenné teszi létezésüket. Azért kerestünk olyan formát, ahol közvetlenül, demokratikusan, saját maguk intézik saját sorsukat. Én el tudom azt is képzelni, hogy maradjanak meg az alkotóközösségek úgy, ahogy vannak, hozzon létre az Alap ne négy, hanem két decentralizált vállalatot, oda menjen mindenki,

aki ahová akar. Ez nem elodázása a dolognak, de sem a Szövetségnek, sem az Alapnak nem létkérdése, hogy az emberek esetleg akaratuk ellenére menjenek bele a dolgokba.

[Itt egy közjátékot rögzített a jegyzőkönyv: *Kádár kifogásokat sorolt egy – meg nem nevezett – Alap-munkatárssal szemben, Szilárd védi a dolgozóját, Kádár reagál, vitáznak, majd megegyeznek, az Alap vezetősége vizsgálja meg a dolgozója ügyét.* Utána Szilárd György kezdett beszélni:]

Szilárd György: Nehéz történelmi visszapillantásban és főleg két és fél órai ülés után most részleteiben ismertetni egy olyan elképzelést, amely hallatlan izgalmat, demagógiát, rágalmat és hallatlan laikus vélemények tömkelegét vetette fel a területen, mégis igyekszem megpróbálni és ismertetni.

Először szeretnék kiindulópontunkról beszélni. Vélgigtekintve azokat a vezetőségi üléseket, amelyek a Szövetségben voltak és azok hozzászólásait, alkotóközösségi panaszokat, azt tapasztaltuk, hogy három olyan dolog van, amely a Képcsarnok és a művészek viszonylatában zavarja a jó együttműködést.

1. Az első – szerintem teljesen jogos – panasza a művészeknek, hogy a Képcsarnok centralizált állapota lehetetlenné teszi a művészekkel való egyéni foglalkozást. Magyarul: a sok művész, aki a területen szerepel, a Képcsarnoknál egy szám, Bernáth Aurél éppen úgy, mint X vagy Y. Senki nem tudja megállapítani, hogy egyiknek a képét miért adják el, miért nem. Nincs hiteles bizonyíték, hogy igaz-e a Képcsarnok szervezőjének az álláspontja, hogy ennek a művésznak a műveit szívesen látják, azét nem. Tehát igazuk van a művészeknek abban, hogy egyetlenegy ilyen művészeti vállalat kétségkívül nem egyéniségüknek megfelelően foglalkozik a művészekkel.

2. Az alkotóközösségek mai formájában való működése nem látszik biztosítottnak, mert olyan szűk az alkotóközösségek gazdasági területe, ugyanakkor nincs mód és lehetőség arra, hogy alkotóközösségek más formában működjenek, tehát valamiképpen olyan formát kell találni, hogy az alkotóközösségi probléma megoldható legyen.

3. A lektorátus kérdése. A lektorátusnak nem a lektorai fölött kívánok kritikát gyakorolni – akiket nagyra becsülök és szeretek, és az a meggyőződésem, hogy bárki a lektor, ugyanannyi támadásnak van kitéve – de maga az a tény, hogy egy lektorátus van, egy centralizált lektorátus, és ott 5-6 művész dönt állandóan, ez a tény sokszor jogos kritikát vált ki, de sokkal többször óriási demagógiát, mert állandóan úgy hangzik a kérdés (még a Vengrija is úgy veti fel), hogy hallatlan dolog, hogy elűtnek művészeket a lehetőségetől azzal, hogy egy lek-

torátus van, amely a képet elutasítja. Kétségtelenül van ilyen hangulat és ezen változtatni kell. Szükséges tehát, hogy decentralizáltan működjenek nem egy, hanem több lektorátus.

Ezek után gondoltuk azt, hogy egy csapásra meg lehet oldani ezeket a problémákat, ha a Képcsarnok mai szervezeti formáját megbontjuk, s több apró gazdasági egységre osztjuk.

Először lebontjuk az 1. sz. Boltot, a művészellátót, amelynek ma nincs a képzőművészethez annyiban köze, hogy nem festményeket árulnak ott, hanem festéket, művészeti eszközöket, tehát nincs köze a Képcsarnokhoz. Ez teljesen önálló szerv lesz, más konstrukcióval.

A részletosztályból részlethivatalt csinálunk, mint amilyen volt valamikor az ABC, ahová az összes részletüzletek befutnak.

A Csók Galériából közös kiállítási helyiséget csinálunk, ahol bármelyik vállalat kiállíthat.

Mindezekről függetlenül négy kisebb állami vállalatot alakítunk, ugyanolyan szervezeti formában, mint a Képcsarnok. Mind a négy vállalatnak lenne önálló üzlete, mind a négynek lenne kollektív műterme, ahol azok a művészek dolgozhatnak, akik képeiket az illető vállalathoz adják be. Ezeknek a vállalatoknak részesei lehetnének a jelenlegi alkotóközösségek, ide olvadnának be (kivéve az alkalmazott grafikát). Ez lehetővé tenné a művészeinek egyénibb kezelését. Minden kisebb vállalatnál egy külön művészekből áll lektorátus lenne – hogy milyen, arról majd beszélek. Mindez lehetővé tenné, hogy a mai forgalom kétszeresére emelkedjék, adva lenne az alapfeltétel is, hogy megfelelőbb képanyaggal lennének ellátva a vállalatok.

Két variáció merült fel.

a) A négy vállalat rendelkezne alapító művésztagsággal, tehát szövetségi tag művészek tetszésük szerint akármelyik vállalatnak legyenek alapító tagjai, ők maguk választanak lektorátust, amely a központi lektorátus ellenőrzése mellett zsűrizi a képeket és így egy-egy vállalatban levő alapító szövetségi művészek bizonyos művészeti ellenőrzést és irányítást tudnának adni a vállalatnak.

b) A másik verzió: hogy ne alapító művész-tagsága legyen, mert ez igen nehéz, hanem ezeknek a vállalatoknak legyen 5-6 művészből lektorátusa, szerkesztő bizottsága, amelyre kérjük fel élenjáró képzőművészeinket. Ez egyéni ízt, jelleget és egyéni művészeti jelleget is tudna adni a vállalatoknak, ami nem közömbös. Nem közömbös művészeti és stílus törekvés szempontból sem, és abból sem, hogy bizonyos művészeti konkurencia, harc fejlődjön ki a vállalatok között.

Én a magam részéről úgy tudom, ez a terv fejlődés, előrelépés, s még mindig megvan a lehetősége an-

nak, hogy a lektor időnként észrevételeit erre vonatkozóan megtehesse.

A vállalatok úgy működnek, mint minden állami szerv, élükön egy felelősséggel rendelkező igazgató áll, aki gazdasági kérdésekben szuverén dönt. Az igazgatót az Alap igazgatója nevezi ki.

Összefoglalva: Mi úgy gondoljuk, ezzel a tervvel feloldódna a festő és grafikus területen levő feszültség, amelyet a centralizált zsűri, az elfojtott stílustörekvések, a diktált művészetpolitika és egyéb jelszavak mögött megbújnak. Nem járna ez a művészeti színvonal csökkenésével, lehetővé válna a művészek műveinek egyénibb kezelése, az eladási forgalom többszörösére emelkedne, a létszám kisebb lenne, mint a jelenlegi Képcsarnoknál – bármennyire is igyekeznek az ellenkezőjét hangoztatni és bizonygatni –, s gazdasági szempontból is sokkal előnyösebb lenne, mint a jelenlegi Képcsarnok.

Kicsit váratlanul ért, amit itt Kádár elvtárs mondott, hogy esetleg két vállalatot csináljunk. Ezzel nem tudok egyetérteni, mert ez nem gazdaságos. Lehet rajta gondolkodni, én nem helyeslem.

Befejezésül: Amit már Kádár elvtárs is mondott, amit én is személyesen már legalább 60 embernek elmondtam: (szeretném, ha az elvtársak elhinnék) semmiféle érdeke az Alapnak, a Képcsarnoknak, személy szerint nekem a decentralizáláshoz nem fűződik. A Képcsarnok mai formájában jól működik (koholmány és rágalom, hogy a Képcsarnok valamiféle nehézségekben van), s nem azért kell ezt megcsinálni, mert valami baj van. A Képcsarnok dolgozói, élükön az igazgatóval, fel vannak lázadva, mert nekik nyilvánvalóan nem jó ez. Szükségtelen egy ilyen átszervezést az Alap szempontjából máskülönben is megcsinálni, mert a Képcsarnoknál elérhető volna a forgalom emelése, csak a részlethitelt kellene megemelni.

Hogy mi ezzel a gondolattal jöttünk, kizárólag azon alapszik, hogy az előbb elmondott négy kiindulópontból a művészeknek – igazságuk lévén – legyünk segítségére. Sem elsietni nem kell a dolgot, sem a mi részünkről (a magam nevében beszélek) nem fogja senki forszírozni a terv végrehajtását. Ha nem kerül megvalósításra, akkor viszont szűnjenek meg a lektorátust, a centralizáltságot, a Képcsarnok centralizáltságát hangoztató passzusok. Mert ezek csak egy hónapja szüneteltetnek, amióta szó van a decentralizálásról. Azóta ugyanis minden úgy jó, ahogy most van. Nekünk azonban el kell dönteni, hogy mi legyen. Továbbra is rágalmazni a lektorátust, a Képcsarnokot lehúzni a sárga földig – ennek tovább helye nem lehet. Mi megpróbáltunk jobbat kitalálni az eddiginél. Ha Önök tudnak jobbat, mi ahhoz örömmel csatlakozunk, de ha nem, akkor ezt a tervet kell elfogadni. Nem arról van szó, hogy

két út között lehet választani, hanem arról, hogy ha jobbat tudunk az eddiginél, akkor feltétlen csináljuk meg.

Pátzay Pál: Nagyon helyesnek tartom, egyszerű azért, mert nagyon jó, példa van az irodalom terén erre, ahol több folyóirat működik, mindenfajta író megtalálja a maga szerkesztőjét, helyét, s bizonyos fokig ez az irodalomban sajátos különös zamatot ad. A Szövetség tagságának négy részre osztása és betömörítése a vállalatokba tulajdonképpen a Szövetség decentralizációját jelentené. Ellenben a Szövetség küldjön ki egy öt tagból álló testületet, amely annak a zsűrijét illetve lektorátusát ellátja és a művészi nívó fenntartásának felelősségével intézi ennek a vállalatnak művészi részét.

Azt hiszem, a terv nagyon megnyugtató a területet. A dolgok, amelyekben vádaskodások születnek, legtöbbször nem is konkretizálhatók. Nem is tudják megmondani, hogy mi a baj Dávid Katával, csupán azt, hogy egy ember keze, egy lektor stb. Ez a terv szerintem igen egészségesen levezetné a dolgokat. Eleinte persze nagy zavart fog okozni. A szobrászoknál nem nagyon érdekes.

Szilárd György: Szobrászoknál is érdekes, mert a kisplasztika azért döglődik, mert az ügynök nem hajlandó vinni. Ha az egyik üzlet ezt egy kicsit is szívügyévé tenné, fel lehetne virágoztatni a kisplasztikai területet.

Imre István: Sokat gondolkoztam azon, hogy lehetne egészségesen kialakítani egy ilyen vállalat művészgárdáját. Úgy semmiképp, hogy kiösszük, ki hová tartozzék. Ne most tegyünk alapító tagokat, hanem indítsa el úgy a Szövetség elnöksége, hogy beszélje meg, jelölje ki az 5-5 embert, s eleinte mindenki menjen oda, ahová akar.

Szilárd György: Én sem írnám elő, hogy ki hova menjen, ki hová vigye a képét. Az üzletek minden műfajt egyaránt művelnek.

Koffán Károly: Én bizonyos formában tartanám helyesnek és szükségesnek mindezt. Lényeges az lenne, hogy minden egyes üzletháznak vagy decentrumnak sajátos profilja legyen. Ha volna Budapesten egy „böngészde”, akkor a lektornak sokkal könnyebb volna a helyzete. Ma nem lehet eladni illusztrációt, aktot, tanulmányrajzot, vázlatot, önarcképet, portrét, üzemi rajzot, és nem lehet eladni tematikus kompozíciót. Mit lehet eladni: tisztességesen megrajzolt dolgot, de nem modernet. Nem lehet eladni Domanovszky rajzot, le kell értékelni őket. Nem lehet eladni egy Mednyánszky vázlatot sem. Pedig ez nem azt jelenti, hogy ezeknek a műveknek nem akadna az országban gazdája. Csak azt jelenti, hogy a jelenlegi helyzetben a megfelelő munkák nem találják meg a megfelelő embereket. A Képcsarnok idegenkedik ezektől, érthető módon,

mert nehéz eladni. Egy lektor nem alkalmazhat nap mint nap erőszakot a Képcsarnokkal szemben, hiszen maga is belátja, hogy lehetetlenség bevenni dolgokat, mert nem lehet eladni. Inkább kiválasztunk olyan munkákat, amelyeknek a kvalitása nem vitás, de amely megtartja azt a jó közéletet, amely ma „eladható” és keresett. Ez azonban nem jelentheti, hogy a művészet állóvíz jelleget kapjon, és csak egy jól bevált, bizonyos fajta munkát vehessünk meg.

Olyan decentralizált Képcsarnokok keletkezzenek, amelyek a művek ilyen fajtáit is – eredmények révén – el tudják oda vonzani az embereket.

Schubert Ernő: Ha elhatározzuk a dolgot, két részre kell osztani a kérdést. A gazdasági részre, és a művészetpolitikai részre. Ha a vállalatok valóban versenyezhetnek egymással, akkor abban a művészetnek komoly haszna lesz. De felmerült Szilárd elvtárs részéről, hogy a művészeknek az a sérelme van, hogy velük nem foglalkoznak eléggé, személy szerinti kérdésekben. Azt hiszem, hogy ha a vállalatoknál egy központi zsűri lesz, szükséges lesz az is, hogy a vállalatok dolgozóival többet foglalkozzanak a művészek, hogy kinevelhessék a saját agitátorait és eladóikat.

Az egészséges konkurencia teremti meg az eleven életet, minél szélesebbé kell tenni a piacot, s minél inkább kézben kell tartani a piacot. Ha ezt meg tudjuk oldani, akkor igen helyes ez a decentralizálás.

Kocsis András: Nagy zavart okozhatnak, ha az egyik üzletben át nem vett műveket a másikban átvennék. Ezt valami módon el kell kerülni.

Dávid Katalin: Feltétlenül helyes a dolog, bár részleteiben csak most ismertem meg. A Központi lektorátus abban a pillanatban, hogy a decentralizálást megcsináltuk, leválasztandó a Képcsarnoki vásárlásról. A Központi lektorátus csak mint állami mecénás lehet.

Szilárd György: Pontosan erről van szó!

Imre István: Én mégis azt mondom, ne tegyük azt, hogy lepecsételjük az elutasított képeket. Az elején legalábbis szabadon kell hagyni a dolgokat.

Pátzay Pál: Egyik legfontosabb dolog az, hogy mindenki megtalálja a maga irányát.

Szilárd György: Hogy a javaslat mennyire jó, az bizonyítja, hogy akárhol felmerül, mindig ugyanazok a problémák jutnak felszínre. Mindenütt a lektorátus szerepe az állam felé volt a probléma. A lektorátus tehát az állami vásárlások, megbízások felé marad fenn. Én sem pecsétre gondolok az elutasítások kérdésében. Van annak más módja is, a jegyzőkönyveket megküldjük a négy vállalatnak egyformán, s akkor tudni fogják, hogy melyik vállalatnál kinek a képe nem került elfogadásra. Nem lehet bélyegzővel megsérteni a művészek munkáit. Na-

gyon tapintatosan is meg lehet ezt csinálni. A zsűrik tekintélyére vigyázni kell.

Ék Sándor: Amit Szilárd mond, az szűkebb ösvényről szélesebb útra (majdnem országútra) való áttérést jelent (...) Az irányzatok harca, versenye helyes, de állítom, hogy ehhez szükséges az irányítás és a minőségi igény. Azt azonban nem szabad egész egyszerűen szabadjára, hogy a piac mit igényel (...) Domanovszky Endre: Lényegében úgy látom, senkinek nincs ellenvetése. Itt valóban megint hangsúlyozni kell, hogy nem sietünk a dologgal, szélesen vitatjuk, bevonjuk a szakosztályi tagságot. A vezetőség határozza el, hogy a szakosztályok elé vigyük a kérdést és milyen formában. Miután a Szövetség jelenleg nyári szünet előtt áll és a szövetségi tagság java része vidéken van, ... az őszi első szakosztályi ülésre tűzzük ki napirendként ezt a problémát.

Szilárd György: Ha a vezetőség megszavazza, hogy a szakosztályok előtt is tárgyaljuk meg a kérdést, én szeretnék az előadó lenni, nem szeretném ugyanis, ha valamiféle félreértésre és demagógiára nyitnánk alkalmat. *Hozzátette: nem várhat a dolog ősziig, mert az átalakulást elindítani csak év elejével lehet, az előkészítésre („képek, ügynökök szétosztása, helysérzés, dolgozók szétosztása, alkotóközösségek beolvasztása”) pedig legalább 3–4 hónap kell.*

Imre István: Közös szakosztály-ülést javasol.

Makrisz Agamemnon: A Képcsarnok decentralizálása eldöntéséhez a vezetőségnek joga van. A formát vigyük a szakosztályok elé. (Szilárd elvtársnak egyedül is joga lenne ezt elhatározni.) A tagságot ki kell értesíteni, hogy feltétlenül jelenjék meg ezen a szakosztályi ülésen, ha érdekli a probléma.

13. HATÁROZAT:

A Vezetőség a Képcsarnok decentralizálását Szilárd elvtárs által ismertetett módon elfogadja. A probléma összevont szakosztályi üléseken július 30-ig a teljes tagsággal ismertetendő. [A határozat szövege mellett ceruzával írt kérdés: „Meghívó kiment?” – és válasz: „Igen, 27.-én, pénteken.”]

5. MNL OL P2141. A MKISZ iratai 18. doboz. A MKISZ Titkárság 1956. október 8-i ülésének jegyzőkönyve. A vonatkozó rész kivonata:

Jegyzőkönyvből kiderül, hogy a Képcsarnok átszervezéséről a nyáron nem tárgyaltak a szakosztályok; most fognának hozzá – a nyári szünet végétével. Az ülésen előtört vita kerekedik: egyáltalán tárgyalják-e a szakosztályok. Szilárd György kijelentette: nem akar részletező vitát – a legfeljebb „elvit”, mivel már eddig is sok fórum tárgyalta, és nincs egyetértés a dologban! Tárgyaltak pl. az alkotóközösségek gazdasági vezetőivel, Breznay kezdeményezésére, Pátzay jelenlétében.

Makrisz Agamemnon szerint az Alapnak joga átszervezni a vállalatát, de „észre kell venni a tagság véleményét”, és ezért meg kell tárgyalni a dolgot a szakosztályi üléseken. Határozat: Legyenek az átszervezés ügyét tárgyaló szakosztályülések. A festő és a grafikus szakosztály – Szilárd előadásában – mindenképpen tárgyalni fogja a Képcsarnok dolgát.

Ugyanezen az ülésen foglalkoztak

1. az 1955-ben – pártutasításra kizárt és visszaminősített – szövetségi tagok „rehabilitációjával”, és úgy döntöttek, hogy rehabilitációs bizottság nem alakul, de mindenképp megvizsgálják a kizáró határozatokat. A döntés: foglalkozzék ezzel a Személyi Ügyek Bizottsága, tegyenek műterem-látogatást, nézzenek kiállítást, és így döntsenek a kérésekről. [Az ügy megoldása a következő évre maradt: a Szövetség 167/57. iktatószámával, Makrisz Agamemnon miniszteri biztos és Csohány Kálmán főtitkár aláírásával körlevelet küldött ki az 1955-ös tagrevízió érintettjeinek, közölve: visszavették őket a MKISZ tagjai közé.]

2. a „2 000 forintos” támogatással. Erről az a döntés született, hogy legyen kiírva pályázat, értesítsék a festőket és a képregrafikusokat (a Szövetségi tagok mellett az Alap-tagokat is). A pályázatról zsűri döntsön. Tagjai: Reich Károly, Sarkantyú Simon, Imre István, Konecsni György, Fónyi Géza, továbbá a főtitkár, Makrisz, Szilárd és a Minisztérium képviselője.

Németh Lajos [művészettörténész 1954-től 1956 októberéig az MDP KV képzőművészeti ügyekkel foglalkozó munkatársa volt; javaslatát az ülés jogosult résztvevőjeként tette] jelzi: a Szövetség közgyűlése a nemzeti kiállítás után lesz. A nemzeti kiállítás zsűrijébe a következőket javasolja: Czöbel Béla, Domanovszky Endre, Bernáth Aurél, Szőnyi István, Barcsay Jenő, Pór Bertalan, Konecsni György, Pátzay Pál, Ferenczy Béni, Somogyi József, Borsos Miklós, Vilt Tibor, Koffán Károly, Végvári Lajos, Makrisz (párttitkár), Szabó Iván (a Kiállítási Bizottság képviselőjében). A javaslatot elfogadták, hozzátéve a névsorhoz Szentiványi Lajost és Burghardt Rezsőt.

6. MNL OL P2141. A MKISZ iratai 18. doboz. Kivonat a Festő Szakosztály 1956. X. 17-i ülésének jegyzőkönyvéből:

Előjáróban Sarkantyú Simon szakosztályi titkár beszámolt a közelmúlt történéseiről:

– Domanovszky Endre lemondott az elnökségről, mert kinevezték a Képzőművészeti Főiskola rektorává.

– Kádár György – egészségügyi okokból – lemondott a főtitkárságról.

Ezek után ismertette az elnökség döntéseit:

– Az elnöki tisztséget nem töltik be.

– Az elnökség a főtitkári tisztség ellátásával a közgyűlésig Csohány Kálmánt bízta meg.

– A vezetőség új tagjai: Borsos Miklós, Csohány Kálmán, Domanovszky Endre, Hincz Gyula, Imre István, Makrisz Agamemnon, Konecsni György, Kiss Roóz Iлона, Pátzay Pál, Somogyi József, Schubert Ernő, Végvári Lajos, továbbá – hivatalból – Geszti László ügyvezető titkár és Szilárd György, a Képzőművészeti Alap igazgatója.

– Az elnökség egyetért Bán Béla előterjesztésével: legyen kiállításuk az absztrakt művészeknek.

Hetey László hozzászólásában kárhozzátja a MKISZ és a pártszervezet politikai passzivitását, és hogy senki sem gyakorolt önkritikát a tettekért. Erről kellene vitatkozni! Szilárd György és a Képcsarnok ügye erről vonja el a figyelmet. Sőt, ez az egész átszervezési ügy egy akna, ami robbanni fog: a giccsezők fogják legyőzni a tisztességes és jó festőket – önöket, és nem fognak ellenük védelmet találni senkinél. A decentralizálást – szerinte – Czéh József és Berdáné indították! Határozati javaslata: tárgyalják később a decentralizálást.

Makrisz Agamemnon javasolja: most előbb hallgassák meg Szilárdot – és később szavazzanak.

Szilárd György: Hetey kívánsága egészséges – a megbeszélendő ügyek nem egyestés témák. A decentralizálás nem a minisztérium kívánsága. Már júniusban tárgyalt róla az elnökség – nem is titok tehát. És még nincs is végrehajtva, hiszen előbb az érdekeltekkel és az illetékesekkel akarja megtárgyalni. Ő személyesen tárgyalt a tervről az elnökséggel, továbbá 10–15 további művésszel, és az alkotóközösségekkel. Az átszervezés tehát javaslat, nem diktátum.

HATÁROZAT: A szakosztály elfogadja azt a javaslatot, hogy a Képzőművészeti Alap 10 napon belül írásban küldje meg a szakosztály tagjainak a decentralizálásra vonatkozó javaslatot. A következő szakosztályi ülésen vitassák meg. [Elfogadják továbbá, többségi szavazással] Hetey elvtárs határozati javaslatát azzal a kibővítéssel, hogy eldöntendő: a decentralizálási javaslatot vitassák-e meg az új vezetőség beiktatása előtt, vagy pedig azzal az új vezetőséget kell megvárni.

Ezt követően hosszú vita következett a tervezett „2 000 forintos támogatásról”. [Az Alap által folyósítandó havi 2 000 forintos alkotói támogatás, amelynek kedvezményezettjei a kapott pénz fejében kiállítási színvonalú műveket volnának kötelesek a ciklus végén beadni az Alapnak, végül nem valósult meg.]

7. MNL OL P2141. A MKISZ iratai 18. doboz. Kivonat a MKISZ Elnöksége 1956. október 9-i ülésének jegyzőkönyvéből:

[A jegyzőkönyv szerint a tárgyalt témák:]

1. A VII. Magyar Képzőművészeti Kiállítás zsűrije, zsűrizése (a zsűrire Németh Lajos tett javaslatot október 8-án, a Titkárság ülésén).

2. Domanovszky Endre 1956. augusztus 31-én levélben kérte: mentse fel elnöki tisztségéből, mert kinevezték a

Képzőművészeti Főiskola főigazgatójának. Kádár György 1956. szeptember 1-jén levélben kérte főtitkári tisztéből való felmentését betegsége miatt (az ülésen jelen volt, és közölte, azért távozik, mert nem bírja tovább elviselni a rágalmakat).

Felmentették őket, köszönetet szavaztak nekik, és visszautasították a rágalmakat.

3. A pártszervezet a Szövetség rendkívüli közgyűlésének összehívására tett javaslatot (1957. januárra vagy februárra). Addig ideiglenes vezetőséget javasolt. Az elnökségben vitáztak a javaslat alapszabály-szerűségéről – arról például, hogy lehet-e Csohány Kálmánt főtitkárrá választani. (A vitában kialakult álláspont szerint nem, mert nem elnökségi tag. De megbízni lehet a teendőikkel.)

Végül a határozatokat hozták:

5. HATÁROZAT: A Szövetség csúcspártszervezete vezetősége javaslatára az Elnökség egyhangú határozattal megbízta Csohány Kálmán grafikuspártvezetőt a Közgyűlés a Szövetség főtitkári teendőinek ellátásával.

[Ezek után] Németh Lajos javasolta: az Elnökség hívja vissza a vezetőséget, elismerve eddigi tevékenységüket.

[Ennek alapján megszületett a]

6. HATÁROZAT: Tekintettel arra, hogy a jelenlegi nagy létszámú vezetőség jelen körülmények között nem tud elég operatív munkát végezni, az Elnökség az eddig végzett munkáért köszönetét kifejezve, a vezetőséget egyhangú határozattal visszahívja. [A Szövetség viszont ezzel az elnökségi határozattal „vezetőség” nélkül maradt. Ezt korrigálandó született meg a]

7. HATÁROZAT:

A csúcspártszervezet vezetőségének javaslatára az Elnökség a vezetőség tagjaivá a következő képzőművészeket jelöli, illetve válassza meg:

Csohány Kálmán (egyhangú)

Domanovszky Endre (2 ellenszavazat)

Hincz Gyula (1 ellenszavazat)

Konecsni György (egyhangú)

Borsos Miklós (egyhangú)

Pátzay Pál (egyhangú)

Somogyi József (egyhangú)

Schubert Ernő (egyhangú)

Makrisz (egyhangú)

Szilárd György – ő hivatalból tag.

A csúcsvezetőség javaslatától eltérően az Elnökség a vezetőség tagjává a továbbiakban Imre Istvánt és Kiss Roóz Ilonát egyhangú szavazattal megválasztja.

[Az Elnökség ezek után vitába kezdett az „absztrakt művészek” – rehabilitációjáról és felvételéről. A vitában a következők történtek:]

– Losonczy Tamás felvételéről 3 szavazással döntöttek:

1.) Felvették a Szövetségbe. 2.) Megsemmisítették a felvételéről szóló határozatot. 3.) Nem vették fel a Szövetségbe. (Pátzay Pál szerint „dilettáns”.)

– Beck Juditot viszont egyhangú döntéssel felvették.

– A Szövetség még régebben megbízta Bán Bélát, hogy tárgyaljon az absztraktokkal, és javasolja nekik, hogy egy közös kiállításon mutatkozzanak be és annak alapján döljön el: lehetnek-e szövetségi tagok. Bán közli az Elnökséggel: tárgyalt velük. Nem akarnak kiállítást. Javasolja: vegye fel tagnak a Szövetség Gadányit, Martyn Ferencet, Korniss Dezsőt, Anna Margitot, Ilosvai Vargát, Faragó Pált, Rozsda Endrét – Bálint Endrét nem kell, ő már tag, felvették a grafikai szakosztályba.

Vita után az Elnökség úgy döntött, hogy nem veszik fel őket, mert a hatályos alapszabály szerint ez nem lehetséges. Majd a Közgyűlésen, ott új alapszabály lesz.

[1956. október 16-án újabb Elnökségi Ülést tartottak.] Ezen Geszti László ügyvezető titkár kérte az október 9-iki ülés határozatainak megerősítését.

A résztvevők ezért HATÁROZAT-ot hoztak arról, hogy elfogadják:

– Domanovszky Endre elnök és Kádár György főtitkár lemondását,

– Csohány Kálmánt megbízzák a főtitkári teendők ellátásával (de elnököt nem választanak),

– a 9-én megválasztott vezetőséget (Véghvári Lajossal egészítve ki a névsort),

– a Titkárság október 8-i ülésén és az Elnökség október 9-i ülésén megválasztott kiállítási zsűrit (Antal Károly szobrással kiegészítve a névsort),

– az absztrakt művészek kiállításának tervét,

– a tagsági ügyekben hozott döntéseket,

– az alapszabály módosítására bizottságot választanak.

8. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 19. doboz:

Az 1956-os „működési iratok” csomóban, 2404/56 szám alatt iktatva, a MKISZ szakosztályaiban alakított Forradalmi Bizottságok névsorai:

Magyar Szobrászművészek Forradalmi Bizottsága:

Somogyi József, Borsos Miklós, Huszár Imre, Erdei Dezső, Ferenczy Béni, Makrisz Agamemnon, Vigh Tamás, Vilt Tibor, Garami László, Megyeri Barna, Kerényi Jenő, továbbá Bencsik István, Erdélyi Attila, Tóth Sándor főiskolai hallgatók

Magyar Grafikusművészek Forradalmi Bizottsága:

Koffán Károly, Bene János, Kondor Béla, Csohány Kálmán, Köpeczi Bócz István, Piros Tibor, Sinka Mátyás, Tóth Ferenc, Papp Gábor, Szabó Endre, Pintér Ferenc, Pálfalvi János, Dede Ernő

Magyar Festőművészek Forradalmi Bizottsága:

Barcsay Jenő, Szentiványi Lajos, Bálint Endre, Szőnyi István, dr. Újváry Béla, Gadányi Jenő, Korniss Dezső, Elekffy Jenő, Kontuly Béla, Szabó Vladimír, Fekete Nagy István, Ridovics László, Légrády Sándor, Szalay Gyula, Csupor, Szilágyi [az utóbbi két név utólag kézírással]

Iparművészek Forradalmi Bizottsága:

*Belsőépítész: Király József, Gábor Frigyes, Sajó Gyula,
Szövő: Bencze József, Bánghi Mária, Szébenyi Béla
Nyomó: Szuppán Irén, Bozsóki Anna, Gaál Gertrúd, Bo-
kor Kornélia*

Goblein: Solti Gizi

Kerámia: Gádor István, Majoros János, Horváth Éva

Ötvös: Major István, Engelsz József, Szabó János

Ipari forma: Bara László, Németh Aladár, Torczay Endre

Hurkos: Buzás Árpád, Horváth Lajos, Havas Sándor

Restaurátor: Katona Imre

Vaskovács: Farkas Sándor, Bieber Oszkár

Díszítőfestő: Kézdi Lóránt, Levkovszki Gy.

Könyvkötészet: Németh Jenő

*Iparművész Intéző Bizottság: Gádor István, Szuppán
Irén, Dara László, Szabó János, Király József.*

*A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségé-
nek Intéző Bizottságának tagjai:*

Bálint Endre titkár

Huszár Imre titkár helyettes

*Barcsay Jenő, Borsos Miklós, Bojár Iván, Basa László,
Bene János, Bencsik István, Csohány Kálmán, Gádor Ist-
ván, Király József, Koffán Károly, Somogyi József, Szen-
tioványi Lajos, Kondor Béla, Bokor Kornélia, Megyeri
Barna, Makrisz Agamemnon, Elekffy Jenő, Szabó János,
Fekete György, Végvári Lajos, Korniss Dezső, Újváry
Béla, Bozsóki Anna, Erdei Dezső, Piros Tibor.*

*[a gépelt lista alján folytatólag: Az Intéző Bizottság
legközelebbi ülése: november 26. hétfő, de. 11 óra-
kor.]*

[1956. novemberi jegyzőkönyvek nincsenek a levél-
tári gyűjteményben.]

*Ebben a hónapban a Szövetségben Forradalmi Bizottság
működött, amely október 30-án 500-500 Ft-os segélyek
kifizetéséről döntött, november 3-án pedig megbízta Új-
vári Bélát, Bojár Ivánt és Tehel Pétert a Szabad Művé-
szettel való tárgyalással. November 27-én pedig „elvi
vita” folyt a Bizottságban.*

9. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 18. doboz: Az Inté-
ző Bizottság 1956. december 1-jén tartott ülésének jegy-
zőkönyve

[A jegyzőkönyv szerint az Intéző Bizottság tagjai
közül jelen voltak: Vilt Tibor, Koffán Károly, Vigh
Tamás, Huszár Imre, Csupor László, Gádor István,
Korniss Dezső, Borsos Miklós, Csohány Kálmán
Makrisz Agamemnon, Somogyi József, Végvári La-
jos, és – megfigyelőként – Bencsik főiskolai hallga-
tó. Hiányzott: Bernáth Aurél. Jelen voltak még az
ülésen: Szilárd György, Csanádi András, Kondor
Béla és Geszti László.]

[A napirendi pontok és a határozatok:]

1. Csanádi beszámol a Budapesti Munkástanács
helyzetéről és a kormánylapok bojkottjára vonatko-
zó határozatról.

HATÁROZAT:

Az IB tagjai magukra nézve kötelezőnek ismerik el
a Munkástanács határozatát és szóban a többi mű-
vészeket is tájékoztatják a bojkott határozatról.

2. Végvári ismerteti a Szövetség új Intézőbizottsá-
gának létrejöttét és összetételét. Javasolja, hogy In-
tézőbizottság név alatt működjenek, továbbá egy
jogi bizottság kiküldését az összes problémák elő-
készítésére (Alapszabály stb.) A bizottság tagjaiként
Keszthelyi dr-t, Batta dr-t, Vilt, Makrisz, Végvári,
Kaesz művészeket jelöli ki.

Makrisz: Az Elnökség utolsó ülésén a Közgyűlés
előkészítését jelölte meg a vezetőség feladatáért,
ez legyen az Intézőbizottság feladata is.

Huszár és Somogyi: nem bíznak az Alap jogászai-
ban.

Csupor: Beszél Darabos Ivánnal, aki üzeni, hogy
ne marakodjunk, ott levő emberekkel ne hadakoz-
zunk, mert a minisztériumok összevonásával ez
megoldódik. A művészetben szabadság lesz, irá-
nyítást a művészekre bízunk. A Szövetség további
életéről tájékoztatást kér.

Csanádi: Minisztertanács elé terjesztettek egy ha-
tározati javaslatot, amely a forradalmi bizottságok
teljes megszüntetését követelik. Egyelőre még nem
határoztak.

HATÁROZAT: A jogi bizottság tagjait fel kell kérni,
hogy munkájukat kezdjék meg.

3. Végvári ismerteti a Népművelési Minisztérium
Forradalmi Bizottságának küldendő választ. [Szö-
vege nincs az iratok között – hgy]

Makrisz kéri Szilárdot, adjon teljes tájékoztatást az
Alap működéséről és az erőforrások helyzetéről.
Látnunk kell, hogy a művészi szabadság anyagi
alapját az Alap teljes autonómiájának kiharcolása
után is biztosíthatjuk-e. (Javaslatot később fogják
tárgyalni.)

Végvári javasolja, a Minisztérium Forradalmi Bi-
zottságának írt választ Darabos Ivánnak is juttas-
suk el, továbbá készítsünk egy hirdetőtáblát, ahol
más tudnivalókkal együtt ezt is ki kell függeszteni.

HATÁROZAT: Végvári javaslatai elfogadva.

4. Végvári az Intézőbizottság jóváhagyását kéri a
Forradalmi Bizottság korábbi határozataira.

HATÁROZATOK

1. A Forradalmi Bizottság október 30-i határozatát
az 500 Ft-os segélyek kifizetéséről jóváhagyják.

2. Az FB és az IB november 3-i határozatát a Kiadó
Vállalat és a Szabad Művészet felülvizsgálásáról
módosítják. Eszerint Újvári, Bojár, és Tehel tárgyal-
janak a Szabad Művészet szerkesztőbizottságával,
javaslataikról referáljanak a Szövetség Intéző Bi-

zottságának. Intézkedési joguk például személyek leváltására nincs, de tegyenek javaslatot az új szerkesztőbizottságra, továbbá a Kiadó Vállalat 1957-es terveire.

3. Az Alap segélybizottságába kijelölt Csikász, Csohány és Gudics művészek megbízását megszüntetnek tekintjük.

4. Élelmiszer-beszerzéssel továbbra is a Képzőművészeti Alapnál kell foglalkozni.

5. November 27-én elvi viták voltak a Forradalmi Bizottság jogi helyzetéről. Megerősítés nem szükséges.

6. November 23-án kinevezett Alap vezetőséget jóváhagyják.

Gádor István kevesli az iparművészek számát a vezetőségben. A jelenlevők próbálják meggyőzni az ellenkezőjéről.

7. A Kollektívák a szabadkereskedelem kérdését szakértők vizsgálják meg.

Határozat megerősítve.

8. A Lektorátussal kapcsolatos korábbi határozatokat az Intézőbizottság megerősíti, azzal a kiegészítéssel, hogy Dávid Katával Szilárd közölje a vele kapcsolatos hozzászólások tartalmát. (A vita során Koffán, Szilárd kiemelték Dávid Kata munkájának jó oldalát is. Borsos, Makrisz és más hozzászólók elmondták hibáit, szubjektív és önkényes magatartását kiemelve.)

9. Megerősítik azt a határozatot, miszerint Végvári Lajosnak el kell kezdeni a Képzőművészek Baráti Körének megszervezését.

10. Az állami megbízások átvételére 48 óra múlva még visszatérnek. Addig is elfogadják az alábbi zsűrit, amely a beérkezett műveket elbírálja. Tagok Antal Károly, Barcsay, Bernáth, Borsos, Burghardt, Czóbel, Csupor, Ferenczy Béni, Konecsni, Koffán, Somogyi, Szőnyi, Ridovics Ferenc, Vilt, Korniss, Makrisz, Martin, Vigh Tamás és a két Főiskola 1-1 képviselője.

Bencsik kéri, hogy a Főiskolát ne válasszák annyira külön a képzőművészeti léttől, és hogy ők is részt vehessenek a kiállításban.

HATÁROZAT: Zsűri elfogadva. Koffán és Bencsik szervezzék meg a főiskolai hallgatók beküldését az állami vásárlások lebonyolítása céljából.

11. A Vöröskereszt adományok megszerzésére kijelölt bizottságot és elosztó bizottságot az események feleslegessé tették, ugyanis adományokat csak a kerületi elosztón keresztül adnak a jövőben, intézményeken keresztül nem.

12. A Szövetség elnöke Borsos Miklós, főtítkárának Csohány Kálmánt javasolják.

Javaslat elfogadva.

Borsos: Megbízatást elfogadom, de csak addig, míg a művészet szabadságát tudom szolgálni.

Igyekezem teljes pártatlansággal ellátni funkciómat, és nyomorba jutott művészeket segítek.

13. A vezetőség Borsos, Csohány, Huszár, Végvári, Bernáth, Gádor és Kaesz Gyulát kéri fel, hogy a Népművelési Minisztériummal tárgyalja meg a függő kérdéseket.

14. *Hirdetőtábla kell, az IB tagjai inspekciót tartanak a Szövetségben.*

10. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 18. doboz: Az Intéző Bizottság 1956. december 19-én tartott ülésének jegyzőkönyve

Jegyzőkönyv

Jelenlevők: Vilt Tibor, Illés Gyula, Ridovics László, dr. Újvári Béla, Borsos Miklós, Gádor István, Szilárd György, Domanovszky Endre, Kerényi Jenő, Barcsay Jenő, Gadányi, Bálint Endre, Somogyi József, Bernáth Aurél, Szentiványi Lajos, Huszár Imre, Makrisz Agamemnon, Geszti László, Csohány Kálmán, Koffán Károly, Martin, Csernus, Vigh Tamás, Pátzay Pál.

1.

Csohány Kálmán főtítkár bejelenti az Intézőbizottság megalakulását, melynek tagjai a jelenlevők és Perczel Erzsébet, Csajka István, Kaesz Gyula; későbbi határozattal Burghardt Rezső, Benkhardt Ágost, Buzi Barna, és Erdei Dezső.

2.

Csohány Kálmán ismerteti a képzőművészeti élet átalakítására készített vázlatos tervet, véleményt is fűz hozzá: (Terv mellékelve.) [A terv hiányzik, de alighanem a „Salon”-konceptióról van szó – a hozzászólásokból ez derül ki.]

Gadányi: fontos, hogy a Minisztérium elismerje az autonómiát.

Huszár: túl sok a joga az államnak – például ne döntsön a kitüntetésekről.

Borsos meghatározandó: mi az autonómia.

Huszár: pontos szempontok kellenek.

Pátzay: a kitüntetéseknel a törvényesség a fontos.

Bernáth: el kell határolni az állam és a szövetség hatásköreit. Az állam szervező szerepe a múltban egy egész organizmust hozott létre, szubvenciókkal, Alappal, 2 ezreléssel stb. Ezek nem nélkülözhetők, de a cigányprímás szerepét az állam nem játszhatja. Az állam befolyása nem veszélyes, ha művészekből álló zsűrik dolgoznak, mert ennek tagjait a Szövetség jelöli ki. Az írók autonóm helyzete a szubvenciók megszüntetésével járt együtt, amely a gyenge művészek tömeges lemorzsolódásához fog vezetni. A szalonokról elhamarkodott véleményt nem mondog. Precízen meg kell vitatni. A felállítás nem rossz. Ellenvetéseimet a részletek tárgyalása során mondom el. A szalonok helyzete nem derül ki pon-

tosan az előterjesztésből, például a tagság rekrutálódása.

Szilárd: A javaslat lehetővé teszi, hogy az egész terület magáénak érezze a Szövetséget. Demokratikus felépítése megnyugtató.

A Szövetséget a minisztérium helyett a minisztertanácsnak kell alárendelni. Kitüntetést csak a Szövetség javaslatára adjanak. Az alapszabály ellenőrzés arra terjedjen ki, hogy Szövetségünkben tényleg képzőművészettel foglalkoznak-e.

Az Alap tartozzon a Szövetség irányítása alá. Az állam számszaki ellenőrzést végezzen csupán. Az állam irányítson, de a zsúriken keresztül a Szövetség döntsön, például a 2 ezrelékben is, hasonlóan a 4 millióhoz. Mindkét anyagi forrás biztosított a jövő évre is. A levelezőlap monopólium megmarad, mert az Alap pénzügyi hozzájárulást vállalt a Fotószövetség fenntartásához. A szakszervezet érdekvédelmi tevékenysége művészeti célkitűzéseinkkel nem mindig fog kvadrálni.

Somogyi József: *Részt vesz a munkában, segíti a kibontakozást.* Az állam szakkérdésekben ne döntsön tanácskozásunk nélkül (...) Makrisz személye garancia, hogy helyes irányban fejlődünk, ha mégsem, ő lemond, és: senkit se engedjünk visszahúzódní a munkától, csak ez biztosíthatja az egyetemes magyar művészeti érdek érvényesülését.

Szentiványi Lajos: *Munkaelosztó és zsúri irányítása szakemberek kezében legyen. Megbízások, vásárlások kijelölésénél ne az állam válogassa a személyeket.*

Makrisz: A művészet szabadsága anyagi alap nélkül fikció. 5 év alatt eszmeileg sok rosszat, de anyagilag sok jót teremtettünk. Ilyen anyagi helyzete a művészeknek nincs sehol a világon. A múltban anyagi eszközeinket nem művészi szabadságra használták, ezért húztam határvonalat az állam és az Alap költségvetése közé. Nem az eladási, hanem a művészi szabadságra gondolok. Eddigiekből biztosítékot látok arra, hogy a 2 ezreléket mi kezelhetjük.

[Hozzászóltak még: Somogyi, Pátzay, Koffán, majd]:

Borsos: A vitából látható, hogy elvileg egyetértünk. Javasolom bizottság kiküldését a Makrisz-féle elvek részletes kidolgozására.

Pátzay: *Az ideális szervezet – ábránd.* Kis ország nem tud 3000 művészt eltartani. A Szövetség felépítése felülről lefelé történjen. Jelenleg nem a kormány, hanem a Vörös Hadsereg uralkodik az országban. Új kormány a hét végén várható, ezt várjuk meg. Megalkuvás nélküli politika ábránd marad. Reális tervet kell készíteni.

Bernáth: *Formát kell adni a Szövetségnek.* Alapvető kérdésekben egyetértünk, elveinket fogadtassuk el a jelenlegi kormánnyal. Sürgősen küldjük a delegációt a kormányhoz. Úgy látszik, a szalon megalakulása helyes.

Egyéb csoportok megalakulása nem helyes. Helytelen a szalonkiállítások egymás után rendezése. Egyidőben legyenek a Múcsarnokban. Ez a fogalmazvány alapnak jó, olyan a tartalma, hogy azt elfogadják. Lényeg, hogy az alimentálás joga (Alap) megmaradjon.

Makrisz: Naturalisták közül kit vegyünk be az Intézőbizottságba?

HATÁROZAT: Burghardt, Benkhardt, Erdei Dezső, Buzi Barna.

Bálint: Bernáth javaslata helyes.

Csohány: javaslatot kér a bizottság tagjaira.

HATÁROZAT: dr. Batta, Makrisz, Szilárd, Pátzay, Bálint, Gádor, Vilt. Szilárdnál szombaton 10 órakor ülést tartanak.

Rövid vita a fiatalok felkarolásáról/bevonásáról. Határozat nincs, legkonkrétabb Bernáth mondata: legyen ifjúsági kiállítás, ifjúsági zsúri – de külön szervezet nem kell.

Ezek után megszavazzák az „új” zsúror-listát (régi és új nevekkel), majd „különfélék” következnek. Benne Szilárd praktikus javaslata:

Ismerteti a megbízásokkal kapcsolatos pénzügyi problémákat és javasolja, hogy a fennmaradó összeget vásároljuk el. Az elfogadható majdnem kész képeket is ki kell fizetni. 300 ezer Ft-ot a minisztérium engedélyével január 1-ig kell kifizetni, ehhez a minisztérium még nem járult hozzá.

Szilárd javaslatát helyeselik.

Bejelenti, hogy az Alap megbízások átvétele folyamatban van és heti 80 ezer Ft-os keretben a Múcsarnok megindította a vásárlást.

11. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 20. doboz. A januári jegyzőkönyvek csomója: az Intéző Bizottság január 4-i ülésének jegyzőkönyve

Jelen vannak: Újvári Béla, Ridovics László, Huszár Imre, Tar István, Koffán Károly, Illés Gyula, Vilt Tibor, Makrisz Agamemnon, Perczel Erzsébet, Csohány Kálmán, Somogyi József, Vigh Tamás, Benkhardt Ágost, Erdei Dezső, Gadányi Jenő, Csernus Tibor, Szentiványi Lajos, Pátzay Pál, Borsos Miklós, Burghardt Rezső, Gádor István, Kaesz Gyula, Korniss Dezső, Bálint Endre, Dr. Batta János, Szilárd György, Bernáth Aurél, Domanovszky Endre, Geszti László.

A jegyzőkönyv szerint az Intéző Bizottság első napirendi pontként dr. Batta János előadásában végighallgatta a „terület átszervezésének tervzetét” és megkezdte a vitát fölötte.

Az ülés második napirendi pontja: Szilárd György beszámolója: az 1956. október 23. óta bekövetkezett veszteségekről, változásokról.

1. Először az Alapnál számba vett veszteségeket ismertette. E szerint az összes kár: 8 500 000 Ft. Összetevői:

– a vállalatok által be nem fizetett nyereség: 4 100 000 Ft
– a MNB által előlegezett bérek: 1 500 000 Ft
– Effektív károk (az ügynököknél volt képek hiánya, lopások, üzletek sérülése): 1 500 000 Ft

– A Képcsarnok 3,8 milliós részlet-kinnlevőségéből behajthatatlan rész: 1 200 000 Ft.

2. A veszteségek ismertetése után Szilárd a vállalatoknál kialakult a helyzetet mutatta be, majd ismét az Alapra tért át, közölve, hogy eddig kifizettek:

– előlegre, segélyre	460 000 Ft-ot
– nyugdíjra	152 000 Ft-ot
– ösztöndíjra	111 111 Ft-ot

az Alap által kezelt állami pénz (engedélyezett) felhasználásával – ezt egyébként a Magyar Nemzeti Banktól kapott 3 milliós kölcsönből már visszafizették. Véleménye szerint a helyzet javul. A vállalatok újra kezdték a működést, de egyelőre a 3 milliós kölcsönt használják, mert nyereség – és így befizetés – egyelőre nincs. Februárra viszont már mindenképpen nyereséget kell elérniük a vállalatoknak, különben baj lesz. Ez után áttért a vállalati szférát érintő átszervezési terv ismertetésére. E szerint össze kívánja vonni a két iparművészeti vállalatot. Lét-számcsökkentés kell.

A vásárlási (állami) keretből lehetett (és lehet) vásárolni. Ő nov. 10-én ment be ismét az Alaphoz, feladatának érezte, hogy talpra állítsa; akkor is, ha a forradalmi bizottság nem bízott benne (de együttműködött vele). Most fel kívánja tenni a kérdést: bízik-e benne az Intéző Bizottság? Pozitív hozzászólások után a határozat: „Az Intéző bizottság Szilárd György részére – aki a Képzőművészeti Alap igazgatója – egyhangúan bizalmat szavaz.”

12. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 20. doboz. A januári jegyzőkönyvek csomója: az Intéző Bizottság január 10-i ülésének jegyzőkönyve

Jelen vannak: Istókovits Kálmán, Kerényi Jenő, Somogyi József, Huszár Imre, Csohány Kálmán, Illés Gyula, Borsos Miklós, Ridovics László, Bernáth Aurél, Csernus Tibor, Koffán Károly, Martyn Ferenc, Korniss Dezső, Benkhardt Ágost, Burghardt Rezső, Barcsay Jenő, Perczel Erzsébet, Erdei Dezső, Gábor István, Vilt Tibor, Sarkantyú Simon, Szilárd György, Szentiványi Lajos, Vigh Tamás.

Első napirendi pontként a terület újraszervezéséről készült javaslatot vitatják, kissé anarchikusan. Két dologban született egyetértés: az anyagot vitassák meg a szakosztályok, aztán ha ők elfogadják, tárgyaljanak a Szakszervezettel is a koncepciókról.

A második napirendi pontként Martyn Ferenc beszámolt a vidéki helyzetről.

Utána Csohány felolvasta Bálint Endre levelét, melyben lemondott az Intéző Bizottság titkárságáról. A lemondást tudomásul vették. Vilt javaslatára köszönőlevelet kapott.

Csohány közölte a jelenlevőkkel: újra Mihályfi Ernővel kell tárgyalni, mert a továbbiakban ő képviseli a minisztériumot. (Személyét ellenzik.)

13. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 20. doboz: a MKISZ reformjának tervezett – és megvitátásra bocsátott – alapelvei

[Geszt László, a MKISZ ügyvezető titkára 82/57 szám alatt, 1957. január 14-én átküldte Szilárd Györgynek, a MKISZ Intéző Bizottságának „képzőművészeti terület átszervezésére” készített javaslatát, kérve, hogy a Kiadó ezer példányban nyomtassa ki. „Nagyon kérek mivel pénzem nincs, ennek kifizetését szíveskedjél vállalni.” A kinyomtatandó tervezet:] Az Intéző Bizottság javaslata a képzőművészet területének átszervezésére

A Szövetség

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége a magyar művészet különböző irányait és szakágait összefogó autonóm szervezet.

A Szövetség célja és feladatai

1. A Szövetség célja a magyar képzőművészeti alkotómunka egyetemes fejlesztése, a nemzeti hagyományok ápolása és ezzel a magyar nép műveltségének emelése az egész ország területén.

2. A Szövetség művészet-erkölcsi testület kíván lenni, amely közgyűléseivel, szakosztályaival és zsűrijeivel a magyar művészet munkáját és fejlődését legjobb belátása szerint ápolja és bírálja.

3. A Szövetség összefogó szerv is kíván lenni, amely a Képzőművészet különböző felfogású alkotóit magas színvonalú munkásságuk alapján egy táborba hozza abból a célból, hogy együttműködve, a művészet fogalmától elválaszthatatlan minőségi elvet és kiválasztást a megbízások kiadásában és a kiállításokon a legszélesebb nyilvánosság előtt gyakorolja.

4. Irányító és javaslattevő szerv kíván lenni abból a célból, hogy a magyar művészet alkotásai miként kerüljenek a legszélesebb néprétegek elé.

5. A Szövetség eszmei szerv olyan értelemben, hogy örökös a művészet alkotó-elvi rangja és tisztasága felett és elismeri a művész legjobb belátására és invenciójára épült művészi gyakorlatot, mert csak ilyen művészi magatartás szolgálja a művészet és a nép érdekeit.

A Szövetség eszmei szerv olyan értelemben is, hogy elveti az elmúlt évek téves művészetpolitikájára jellemző művészet- és stílus uniformizálást és ha szükséges, minden esetben pártolja és kiáll a művészet őszinteségét garantáló szabad gondolkodási módszer, stílus és kritika mellett.

6. A Szövetség gyakorlati szerv kíván lenni – a művészeti író szakosztály útján végzett ismeretterjesztésben.

Az állam és a Szövetség kapcsolata

1. A Szövetség mint a művészetek ápolására és fejlesztésére felállított intézmény, önkormányzat alatt működik. Az önkormányzati jogokat a közgyűlés, az elnökség és az általuk delegált bizottságok gyakorolják.

2. A Szövetség, mint társadalmi szerv, állami felügyelet alatt áll, melyet a művelődési ügyek minisztere gyakorol.

3. A Szövetség vezetőit titkosan maga választja.

4. A Szövetség az állami kitüntetéseknel a legfontosabb javaslattevő szerv.

5. A Szövetség bizottságain és az Alapon keresztül önállóan gazdálkodik a rendelkezésre álló anyagi eszközökkel.

6. A művelődési ügyek minisztere figyelemmel kíséri a Szövetség népszerűvelő kulturális munkáját, annak fejlesztésére javaslatot tesz.

7. A művelődési ügyek minisztere pályadíjakkal bel- és külföldi utazási ösztöndíjakkal támogatja a Szövetség munkáját.

A Szövetség részt vállal a népművelés munkájában.

A Szövetség zsűriekkel és szakemberekkel kíván segíteni minden olyan kezdeményezésben, amelynek kihatása van a kormányzat pénzügyi és közigazgatási tevékenységére (beruházások, műtermek építése, állami művészetsegítő akció, export-kérdések stb.)

A Szövetség tanácsadó kíván lenni az alkotómunka feltételeinek biztosításában (állami vásárlások, ösztöndíjak, tanulmányutak, megbízatások, lakás- és építési kölcsönök stb.).

A Szövetség felépítése

1. Szalonok

Az Intéző Bizottság a Szövetség eddigi gyakorlatától eltérően öt, úgynevezett szalon felállítását javasolja. Ennek megszervezésére egy-egy neves művészt ideiglenesen kijelöl.

Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy a magyar művészet jelenlegi stílus-tagozódását figyelembe véve öt csoport alakul, abból a célból, hogy így művészeink felfogásaik vonzása szerint működjenek úgy művészeti, mint gazdasági téren. Minden Szalonnak vezetősége lesz, amit a Szövetség Intéző Bizottságának javaslatára a legközelebbi Közgyűlés hagy jóvá. A Szalonok vezetőségei döntenek arról, hogy a kiállítások eredményei alapján kik legyenek a Szalonok tagjai. A Szalonokon belül kétféle tagság lesz, és pedig zsűri jogosultsággal rendelkező, és ilyen jogokkal nem rendelkező tagok. Egy év eltelte után a szavazati joggal rendelkező tagok saját kebelükből tíz tagot jelölnek a Közgyűlésnek, akik közül a Közgyűlés ötöt megválaszt az Elnökség

tagjául. A Szalonok belső életét (vezetőség megválasztása, különböző szervek kialakítása) a Szalonok saját alapszabálya határozza meg, amelyet az Elnökség hagy jóvá.

Minden Szalonnak saját önálló gazdasági (eladó) szerve lesz. Ezek a kereskedelmi szervek gazdasági vonatkozásban az Alap irányítása és felügyelete alá tartoznak.

Mivel a Szalonoknak önálló gazdasági (eladó) szerveik lesznek, a jelenlegi fennálló alkotóközösségek – kivéve a textiles, ötvös, díszítőszobrász, alkalmazott grafikai közösségeket – egész gazdasági szervezetükkel együtt a tagságuk által választott Szalonok szervezeteibe olvadnak be.

Minden Szalon-tag, aki zsűri tagsággal rendelkezik, egyben a Szövetség tagja is.

Az egyes szalon-kiállításokra mindenki beküldheti a művét, ami egyben jelentkezésként is szolgál az illető Szalonba és így egyben a Szövetségi tagságra is.

2. A Szakosztályok

A tervezet megtartja a szakosztályokat, mint „legfőbb szakmai szervezet” – a terv szerint képzőművészeti, iparművészeti, művészeti írói szakosztály szerveződné. A szakosztályok hét-hét tagú vezetőségeket választanak, ezek választják meg a szakmai titkárokat. A szakosztályokon belül szakcsoportok alakul(hat)nak.

A Szövetség ügyeinek intézői

1. A Közgyűlés. A Szövetség legfőbb szerve a Közgyűlés.

2. Az Elnökség. Az Elnökséget a Közgyűlés választja meg. *A tervezet szerint a Szalonok 10-10 jelöltjéből 5-5 tagot lehet az Elnökségbe beválasztani.* Emellett az Elnökség tagja lesz a szakosztályok vezetősége által saját kebelükből megválasztott 2-2 tag. Az Elnökség feladata a két közgyűlés közti időszakban a Szövetség irányítása. *Az Elnökség negyedévenként ülészik. A titkárság fél évente, az Alap igazgatója ugyancsak fél évente számol be tevékenységéről az Elnökségnek. Az Elnökség a különböző feladatokra bizottságokat delegál, és ugyancsak az Elnökség hagyja jóvá a Szövetség munkatervét.*

3. A Titkárság. Az Elnökség választja meg a Szövetség főtitkárát a Szövetség tagjainak sorából. A főtitkár és egy ügyvezető titkár a szakmai titkárokkal együtt alkotja a Szövetség Titkárságát. Ők a Szövetség közvetlen ügyintézői.

4. Az Állandó Bizottságok – *a Szövetség érdek- és ügykörébe tartozó feladatok végzésére és/vagy irányítására alakulnak. Lesz: Felvételi Bizottság, Külföldi Bizottság, Kiállítási Bizottság.*

5. A Képzőművészeti Alap: a Képzőművészeti Alap továbbra is a Szövetség felügyelete alatt működő társadalmi szerv. A művészeti irányítást és a gazda-

sági felügyeletet a Szövetség látja el. Az Alap gazdálkodásának szabályszerűségét a minisztérium ellenőrzi.

Az Alap Vezetőségét a Szövetség Elnöksége nevezi ki. Ugyancsak az Elnökség hagyja jóvá az Alap éves gazdasági tervét is.

A terv végrehajtása az Alap vezetőségének, illetve igazgatójának feladata. Az Alap feladata a képzőművészeti terület számára a maximális gazdasági feltételek megteremtése, új gazdasági lehetőségek felkutatása és megszervezése, az alkotómunka gazdasági feltételeinek biztosítása, a művészek érdekvédelmének és jövedelmének ellátása, és az Alap vállalatának és intézményeinek irányítása. Abból a célból, hogy az Alapnál a művészek jogvédelme ne egy és ugyanazon kézben legyen, mint ahová az Alap vállalatok is tartoznak, az Alap igazgatósága a jogi osztályt két részre bontja. Az egyik részleg ezentúl a Szövetség tagságának ügyvédjeül tekintendő.

A Szövetség Intéző Bizottsága a Közgyűlés előkészítése érdekében a következő feladatokat látja el:

1. Bizottságot jelöl ki a módosított alapszabály elkészítésére a fenti alapelvek szerint.
2. Elintézi a felvételi kérelmek ügyét.
3. Kijelöl öt különböző művészeti irányhoz tartozó – potenciális művészt, akik megkezdik a Szalonok szervezését és a Közgyűlés elé 10-10 művészt javasolnak, akik közül a Közgyűlés megválasztja az Elnökség öt-öt tagját. Ezek egyben a Szalonok első zsűrije és felvételi bizottsága.

Mindezen az előkészítő munkáknak az elvégzése után az Intéző Bizottság összehívja Közgyűlést.

Az Intéző Bizottság külön bizottságot jelöl ki, amelynek feladata a Közgyűlés számára javaslat kidolgozása a Szövetség programjáról.

A legközelebb összehívandó Közgyűlés napirendjén a következő kérdések szerepelnek:

1. A Szövetség programjának jóváhagyása.
2. Az alapszabály módosítása.
3. Az Elnökség megválasztása.

A Közgyűlés után a szakosztályok megválasztják a saját vezetőségüket, az Elnökség megválasztja a főtitkárt, és megalakul a titkárság és az összes operatív szervek. A szakosztály vezetőségek a szakosztály területére vonatkozó döntési joggal felruházott operatív szervek az Elnökség által megállapított munkaterv és program keretein belül. A fő összefogó operatív szerv a Titkárság.

A „Szalon”-konceptió az Alap vezetőségének 1957. jan. 5-i ülésén is szóba került. [A jegyzőkönyv a MNL OL P2141 20. doboz iratai közt fekszik.]

A megbeszélés során Elekffy Jenő – a vezetőség tagja – kérdezett rá: hogy is képzelendő el a Képcsarnok decentralizációja.

Szilárd György válasza a jegyzőkönyv szerint: a Szövetség Intéző Bizottságának van egy ilyen terve, amely az eredeti decentralizálási terv megfejezése. ... Ezekhez az alkotóközösségek csatlakoznának gazdasági apparátusokkal és gazdasági vezetőkkel. Kapnának üzletet, ügynököt, s esetleg anyagi segítséget is. Ezekkel az intézkedésekkel lényegében a Képcsarnok gazdasági szervezetét decentralizáljuk. Elekffy Jenő: Igen, de eddig a Képcsarnok készpénzben fizetett, most a Szalon, csak ha eladja a képet, tud fizetni.

Szilárd György: Aki nem akar, nem csatlakozik egyik szalonhoz sem, és továbbra is a Képcsarnoknak küld be az eddig feltételek szerint.

Koffán felveti a Képcsarnok-üzletek „profilírozását”. Ez szerinte eredményesebb lenne, mint a mi hagyományainktól idegen „szalonok” felállítása. Ennek csak Párizsban van hagyománya.

Ridovics László: És mi lesz azokkal az alkotóközösségi tagokkal, akiket nem vesznek fel a Szalonokba?

Szilárd: ezen még korai vitázni, „ez az Intéző Bizottság ötlete”, amit szétküldenek a tagságnak, „tehát lesz mód arra, hogy változtassanak rajta”.

[Az Alap és a Szövetség megbeszélésein és levelezésében, sőt, a szakszervezet köreiből is rendszeresen felmerült, kit illet meg az új helyzetben a zsűrizés joga. A gyeplő lazulását érezve az alkotóközösségek például önálló zsűri-jogért lobbiztak: az Alaphoz intézett leveleikben önálló bírálati jogért folyamodott a Rézkarcoló Művészek Alkotóközössége, a Képzőművészek Csók István Alkotóközössége és az Új Képzőművészeti Alkotóközösség. Szilárd György a MKISZ gyors állásfoglalását kérte. A választ]

190/57 szám alatt 1957. II. 1-jén adta meg Makrisz Agamemnon miniszteri biztos és Csohány Kálmán főtitkár: a Szövetség nem ért egyet az Alap Lektorátusára ruházott zsűri-jog megszüntetésével, mivel ez a minőség garanciája. A Szalonok zsűri-joga más dolog, hiszen a Szalonok nem kereskedelmi szervezetek, ellenben az alkotóközösségek azok.

[A szakszervezet is foglalkozott a zsűri problémájával és azt javasolta, hogy az Alap Lektorátusának zsűrizési feladata ne terjedjen túl az Alap érdekkörén, a megbízásos és kétezrelékes munkák bírálatát más fórumokra, a stíluskörök és stílus-csoportok zsűrijeire kell bízni. A Szövetség ezt a javaslatot ellezte, ezért:]

192/57 iktatószámmal elküldött válaszában közölte, hogy nem ért egyet a javaslattal, mert álláspontjuk szerint a Lektorátus működése a minőség-védelmének záloga.

14. MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 20. doboz, a januári jegyzőkönyvek csomója. A MKISZ szakosztály-ülések fennmaradt jegyzőkönyvei:

14/1: A Grafikus szakosztály 1957. jan. 18-i ülése
A ülésen két dolgot vitattak meg, az '55-ös tagrevízió reparációját (a határozat: vegyék vissza a kizártakat) és a Szövetség új felépítését (Szalon-koncepció). Ez utóbbról Koffán Károly az Intéző Bizottság tagjaként – a jegyzőkönyv szerint –: Ismerteti az Intéző Bizottság és az elmúlt idők működését. Elmondja, hogy a terület Forradalmi Bizottságot választott, ezeket lassan beszüntették, és egy kormánybiztost neveztek ki, kb. a jelenlegi tagok bele is kerültek az Intéző Bizottságba. Ez az Ideiglenes Intéző Bizottság alkotta magját a későbbi Intéző Bizottságnak, amely jelenleg is működik. Az Intéző Bizottság készíti elő a szakcsoportok újjáalakítását. Ennek előkészítése most folyik. A szalonokra azért van szükség, mert a különféle stílusteremtéseknek érvényesülési lehetőséget kell biztosítani. Az Alap ehhez eladó gárdát, üzlethelyiséget biztosít. Az Intéző Bizottság a legszélesebb művészi szabadság mellett áll ki.
Koffán ismertetője után a Szalon-koncepció fölött (ki lehet tag, hogy lehet tag, miért kell 10 főt jelölni, ha csak öt lehet az elnökség tagja stb.) kisebb vita alakult ki. Határozat nem született.

14/2: A Szobrász Szakosztály januári (első) ülése
Az ülésen ugyanazt a két témát (az 1955. évi tagrevízió reparálása, tagfelvétel és a Szövetség átszervezése a Szalon-koncepció szerint) vitatták meg, amit a Grafikus Szakosztály. Előbb a reparáció került szóba. A kialakult álláspont: törvénytelen volt a revízió, a kizártak visszaveendők. Ez után Huszár Imre ismertette a forradalmi időszak eseményeit. Szavainak lényege: a Forradalmi Bizottságot az Intéző Bizottság váltja fel. Az Intéző Bizottság feladata a Szövetség újjászervezése. [Az újjászervezés koncepciójáról és a Forradalmi, majd az Intéző Bizottság munkájáról a minisztérium is mindvégig tudott, hiszen a gazdasági ügyekben Szilárdal, Berdánéval tárgyaltak. Az év végi vásárlást például a Szövetség, a minisztérium és az Alap közösen bonyolította le a Múcsarnokban.] Az újjászervezésről a következőket mondta el a jegyzőkönyv szerint: Megbeszélésen voltunk Darabos Ivánnál, ez a megbeszélés sem mozgott politikai síkon. Ott felvetődött a Szövetség újra való élesztése, illetve átszervezése. Darabos véleménye az volt, ezt a művészek maguk döntsék el és intézzék. A Szövetség csak a művészet teljes szabadságának szellemében jöhet létre. Ezután megkezdtük a Szövetség újjászervezésének munkáját, ezzel a feladattal Makrisz lett megbízva, ő szintén irányzatok képviselője szerint jelölte ki

azokat az embereket, akikkel együtt kíván dolgozni, és akiknek személye garancia, hogy egy tervezetet tehet a Szövetség tagsága elé. (Illés felolvassa az Intéző Bizottság tagjainak névsorát.)

A továbbiakban – Erdey Dezső kérdésére: mi a gazdasági helyzet? – Huszár közölte: a két ezrelék sorsa most még bizonytalan, minisztertanácsi határozat kell; az Alap vesztesége a 2–3 hónap alatt 8,5 millió; a működést a Szilárd által szerzett 3 millió kölcsön teszi lehetővé. Makrisz Agamemnon kiegészítése a Huszár által elmondottakhoz: A beruházási keretek decentralizálásával kapcsolatban felmerült az aggály, hogy a gyárak és üzemek diszponálnak a beruházási keret fölött, és kérdés, hogy milyen módon tud a központi beruházás diszponálni a két ezrelék felett. Szilárd[nak], akinek több összeköttetése van, sikerült annyit elérni, hogy az esetleg hozandó új rendelet meghozatala előtt megtárgyalják képviselőinkkel, véleményüket kikérik.

Erdey reagált az elmondottakra: az utóbbi időben vannak, akik hősiiesen védtek a helyzetet [ti. a Forradalmi, majd az Intéző Bizottság], de két nevet különösen ki kell emelnünk, ez Makrisz és Huszár Imre.

Ez után Illés Gyula ismertette a Szövetség átszervezésére kidolgozott javaslatot [a Szalon-koncepciót]. A hangzottatott vélemények:

– Nem elég erős a vezetésben a szobrászok képviselete.
– Mire valók a Szalonok, a szobrászoknak erre nincs szükségük, inkább az erős szakosztályra.

[A kifogásokra az ülésen részt vevő Pátzay Pál kimondta: a festők miatt kell az öt Szalon – és javasolta, egyezzenek bele, bár nem érdekük, illetve nekik nincs rá szükségük.]

Végül ebben maradtak: igaza van Pátzaynak, nem akadályozzák a dolgot.

14/3: A Szobrász Szakosztály 1957. január 26-i (második) ülése

A megtárgyalt témák:

Első napirendi pontként a fiatalok (főiskolát végzettek) felvételét vitatták meg.

Aztán második napirendi pontként tovább tárgyalták. „Az Intéző Bizottság javaslata a Képzőművészeti terület átszervezésére” c. anyagot. A vitában elhangzott észrevételek:

Dabóczi: Külön szobrász szakosztály kell.

Bánhídi Andor grafikus a Szakszervezet képviseletében jelzi: a szakszervezetnek is van terve az átszervezésre.

Makrisz: majd ha mindkettő – ti. a Szövetség és a Szakszervezet – készen lesz, egyeztetni kell őket. Javasolja, hogy 2-2 ember végezze ezt a feladatot.

A Szövetség felépítéséről már az előbbi szakosztályülésen is vita volt – most a hatékony szobrászképviseletről is döntve, végül elfogadták az „5 szalonos” koncepciót.

15. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz 50 dosszié:

MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZEK ÉS IPARMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGÉNEK

ALAPSZABÁLYA

Általános rendelkezések

1. §.

A Szövetség neve: Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége

Székhelye: Budapest

Hivatalos nyelve: magyar

Pecsetje: köriratban a Szövetség neve. Középen az alakulási év

Működése kiterjed a Magyar Népköztársaság egész területére.

2. §.

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége (a továbbiakban: Szövetség) a magyar művészek különböző irányait és szakágait összefoglaló autonóm szervezet.

A Szövetség célja és feladata

3. §.

A Szövetség célja a magyar képzőművészeti és iparművészeti alkotómunka egyetemes fejlesztése, nemzeti hagyományainak, a művészettörténet klasszikus örökségének, valamint a jelenkor haladó törekvéseinek ápolása, a magyar nép művészeti kultúrájának emelése az egész ország területén: olyan művészet kialakítása, amely haladó, összeforr a nép életével, és a maga sajátos eszközeivel szolgálja a szocializmus építését hazánkban.

A Szövetség művészeterkölcsei testületként őrökdi a művészet alkotó, elvi rangja és tisztasága felett, elismeri a művész legjobb belátására és invenciójára épülő művészi gyakorlatot és az egyéni hajlamokat tiszteletben tartva igyekszik a különböző stílusirányzatokat a szocialista kultúra általános célkitűzéseinek irányában fejleszteni. Éppen ezért a Szövetség, amikor egyrészt elismeri és tovább építi az elmúlt évek művészetpolitikájának pozitív eredményeit – másrészt elveti annak hibás uniformizáló törekvését, és ha szükséges, minden esetben kiáll a művészet őszinteségét garantáló szabad alkotás és kritika mellett. (...)

A Szövetség összefogó szerv: a képzőművészet különböző felfogású alkotóit magas színvonalú munkásságuk alapján egy táborba tömöríti abból a célból, hogy a művészet fogalmától elválaszthatatlan minőségi elvet és kiválasztását a megbízások kiadásában és a kiállításokon a legszélesebb nyil-

vánosság előtt együtt gyakorolja közgyűléseivel, szakosztályaival és zsűrijeivel, a magyar művészek munkáját és fejlődését ápolja és bírálja, (...)

Irányító és javaslattevő szerv a Szövetség abban a tekintetben, hogy a magyar művészet alkotásai miként kerüljenek a legszélesebb néprétegek elé. A Szövetség a művészeti író szakosztály segítségével minden gyakorlati támogatást megad a széles néprétegek neveléséhez, úgy a régebbi, mint az újabb irányú törekvések ismertetésével.

A Szövetség egyik ilyen fontos gyakorlati munkája ellátni a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alapjának művészeti irányítását és gazdasági felügyeletét. Az Alap gazdálkodásának szabályszerűségét a Művelődésügyi Minisztérium ellenőrzi.

Az állam és a Szövetség kapcsolata

5. §.

A Szövetség, mint a művészetek ápolására és fejlesztésére felállított intézmény, önkormányzattal működik. Az önkormányzattól folyó jogokat a Szövetség közgyűlése, elnöksége, vagy ezek által delegált bizottságok gyakorolják.

A Szövetség, mint társadalmi szerv, állami felügyelet alatt áll, melyet a művelődési ügyek minisztere gyakorol.

A Szövetség vezetőit titkosan választja

A Szövetség az állami kitüntetéseknel a legfontosabb javaslattevő szerv.

A Szövetség bizottságain és az Alapon keresztül önállóan gazdálkodik a rendelkezésére álló anyagi eszközökkel.

A művelődési ügyek minisztere figyelemmel kíséri a Szövetség népművelő kulturális munkáját, annak fejlesztésére javaslatot tesz.

A művelődési ügyek minisztere pályadíjakkal, bel-, és külföldi utazási ösztöndíjakkal támogatja a Szövetség munkáját.

A Szövetség az állam népművelési feladataiból részt vállal és részt kér. Az állam és a Szövetség érdekei azonosak. Minden képzőművészettel és iparművészettel összefüggő állami akcióhoz a Szövetség szakemberek delegálásával segítséget nyújt.

A Szövetség zsűriekkel és szakemberekkel segít minden olyan kezdeményezésben, amelynek kihatása van a kormányzat pénzügyi és közigazgatási tevékenységére a képzőművészet és az iparművészet területén. (Beruházások, műtermek építése, állami művészetsegítő akció, export-kérdések stb.)

A Szövetség tanácsadó szerv az alkotómunka feltételeinek biztosításában. (Állami vásárlások, ösztöndíjak, tanulmányutak, megbízások, lakás- és építési kölcsönök stb.)

A Szövetség tagjai

6. §.

A Szövetségnek tiszteletbeli és rendes tagjai vannak. (...)

7. §.

A tagfelvételt írásban kell kérni.

A felvételi kérelmet az illetékes szakosztály véleményezi és döntés céljából a felvételi bizottság elé terjeszti.

(...)

A tagság megszűnése

10. §.

A tagság megszűnik: a/ elhalálozás b/ kilépés c/ törlesztés d/ kizárás által.

11. §.

A szakosztályok kötelesek 3 évenként megvizsgálni a tagok művészi munkásságának eredményeit. Ha a tag 3 év eltelte alatt nem végzett olyan művészi munkásságot, amely a Szövetség tagjaitól megkívánható, a szakosztály javaslatot tehet az elnökségnek a tagság megszüntetésére törlés útján. Az elnökség ilyen határozata ellen – nem halasztó hatállyal – a közgyűléshez lehet fellebbezni. A tagok művészeti tevékenységének felülvizsgálása a tiszteletbeli tagokra nem vonatkozik. (...)

A Szövetség felépítése és szervei

13. §.

A Szövetség szakosztályokból és szalonokból épül fel. A szakosztályok szakterületük szerint, a szalonok pedig művészeti felfogások szerint fogják össze a művészeket.

A szakosztályok

14. §.

A Szövetség legfőbb szakmai és érdekvédelmi szervezetei a szakosztályok. A Szövetségnek festő, szobrász, grafikus, iparművész és művészeti író szakosztálya van.

A szakosztályokon belül meghatározott feladatok ellátására szakcsoportok alakíthatók.

(...)

A szalonok

15. §.

A szalonok a művészek eszmei és gazdasági egysülései, melyek lehetőséget adnak arra, hogy művészeink felfogásuk vonzása szerint működjenek

együtt úgy művészeti, mint gazdasági téren. A szalonok működési szabályzatát a Szövetség elnöksége hagyja jóvá. Minden szalon művészeti irányítása alatt önálló gazdasági (eladó és vásárló) szerv áll. Ezek a kereskedelmi szervek gazdasági vonatkozásban a Képzőművészeti Alap irányítása és felügyelete alá tartoznak.

A közgyűlés

16. §.

A közgyűlés a Szövetség legfőbb szerve. Feladata a művészet elvi kérdéseinek megvitatása, állásfoglalás(ok) kialakítása. A közgyűlésen minden tag részt vehet.

Rendes közgyűlést 2 évente kell tartani. A tagok egyharmada kérheti rendkívüli közgyűlés összehívását.

(...)

A közgyűlés napirendjére azok a kérdések vehetők fel, amelyeket a tagoknak a közgyűlés megtartására kijelölt időpont előtt legalább 15 nappal kiküldtek.

A közgyűlésről jegyzőkönyvet kell felvenni.

Az elnökség

17. §.

Az elnökséget a közgyűlés választja meg. Ebből a célból a szalonok szavazati joggal rendelkező tagjai legalább 10-10 művészt javasolnak, akik közül legalább négynek festőművésznek, négynek szobrászművésznek kell lennie, kettőnek művészeti írónak vagy iparművésznek. Amennyiben tíznél több művészt hoznak javaslatba, a festőművészek és szobrászművészek számaránya az előbbieket szerint alakul. A szalonok által javasolt művészek közül a közgyűlés 5-5 tagot választ a Szövetség elnökségébe. Az iparművész szakosztály a szakcsoportok javaslata alapján 14 művészt javasol, akik közül a közgyűlés választ a Szövetség elnökségébe. Az elnökség saját tagjai sorából választja meg két évre a Szövetség elnökét, a Szövetség tagjainak sorából a főtitkárt, valamint díszelnököt is választhat.

Az elnökség feladata a két közgyűlés közötti időszakban a Szövetség elvi és szakmai irányítása.

(...)

A titkárság

18. §.

A főtitkár, egy ügyvezető titkár, a szakosztálytitkárok és a vidéki titkár alkotják a Szövetség titkárságát. Ők a Szövetség közvetlen ügyintézői.

A titkárság feladata az elnökség határozatainak végrehajtása, az elnökség üléseinek előkészítése, és a döntés az elnökség hatáskörébe nem tartozó fontosabb ügyekben.

A Szövetség tisztikara

19. §.

díszelnök

elnök

főtitkár

képzőművészeti szakosztály titkára

iparművészeti szakosztály titkára

művészeti írói szakosztály titkára

vidéki titkár

ügyvezető titkár – akit az elnökség nevez ki, feladata a Szövetség adminisztrációjának irányítása.

Vegyes rendelkezések

20. §.

A Szövetség anyagi eszközei a következők:

a./ havi tagdíjakból befolyó összegek

b./ állami és társadalmi szervek támogatása

c./ kiadványokból és a Szövetség vagyonából eredő jövedelem

(...)

21. §.

A Szövetség felett az állami felügyeletet a művelődésügyi miniszter gyakorolja, figyelembe véve a 3/1957 (I. 20.) Korm. sz. rendelet rendelkezéseit. A Szövetség felügyelő szervének jogkörét a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1955. évi 18. sz. Törvényerejű Rendelete szabályozza.

16. MNL OL P2141. A MKISZ iratai 20. doboz, a márciusi jegyzőkönyvek csomója. A március 18-án tartott MKISZ aktíva-ülés jegyzőkönyve:

A pártaktíva résztvevői: Makrisz Agamemnon, Csohány Kálmán, Kiss István, ifj. Szabó István, Csáky Maronyák József, Kiss Kovács Gyula, Gádor István, Bakos István, Kaesz Gyula, Mikus Sándor, Bánhidi Andor, Háy Károly, Ék Sándor, Geszti László, Perczel Erzsébet, Ridovics László.

Makrisz Agamemnon: Megnyitom az ülést. Azért hívtuk össze ezt az ülést, hogy azok az aktívák, akik mint kommunista aktívák dolgoztak az októberi események előtt a Szövetség kialakításában, a szakosztályi ülések előtt megtárgyalják a napirendre kerülő kérdéseket és ott állást tudjanak foglalni. Az első napirendi kérdés: az új alapszabály megtárgyalása, melynek mostani formája még nem ismeretes a tagság előtt. Második: a Tavaszi Tárlat előkészítése. Az Intéző Bizottság elhatározta, hogy megrendezi a Tavaszi Tárlatot. Látni akarja, hogy mik a Szalonrendszer megteremtésének lehetőségei.

Az átszervezés kapcsán többen apró – fogalmi – kérdéseket vetettek fel. Ék Sándor beszélt a leghosszabban: ellenzi

az egészet, feleslegesnek tartja a Szalon-koncepciót, károsnak a vitáját, és kijelenti, hogy a Szalonok a bővítés helyett a szűkítést szolgálják. Helyette a zsűri-rendszer reformja kell. Nem kell áprilisban közgyűlés – teszi hozzá. Makrisz válasza Éknek: A Szalon-rendszeren keresztül a megbékélés demokratizmusát akarja a tervzet. Én ezt inkább bővítésnek, mint leszűkítésnek látom. Nem látja indokoltnak a közgyűlés elhalasztását, mert mennél előbb tudjuk rendbehozni a művészi életet, annál gyorsabban segíthetjük elő a szocializmus építését.

Ék Sándor: fenntartja azt az aggályát, hogy egy Szalon fog monopolhelyzetbe kerülni.

Ezután Makrisz Agamemnon: Zárjuk le a vitát. Térjünk át a második napirendi pontra. Kiosztom a Tavaszi Tárlat zsűri listáit, mindenki írja rá a maga módosító javaslatát és nevét (megtörténik).

17. Aczél György kinevezése művelődésügyi miniszter-helyettesé. Magyar Közlöny 1957. április 13. szombat Személyi rész

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány dr. Kónya Albertet oktatásügyi kormánybiztosi, dr. Jóború Magdát, az oktatásügyi miniszterhelyettesi, Kiss Gyulát oktatásügyi miniszterhelyettesi, valamint Mihályfi Ernőt népművelési miniszterhelyettesi tisztsége alól – az Oktatásügyi Minisztérium és a Népművelési Minisztérium megszűnése, illetőleg összevonása folytán – felmenti, egyben Szigeti Józsefet a művelődésügyi miniszter első helyettesévé, továbbá dr. Jóború Magdát, Aczél Györgyöt és Mihályfi Ernőt művelődésügyi miniszterhelyettesekké kinevezi.

18. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié

70/957/A iktatószám. Makrisz Agamemnon feljegyzései Aczél György számára (gépirat, készült a MKISZ írógépén, Makrisz Agamemnon saját kezű aláírásával)

[Rátűzött cédula szövege: Makrisz et. csüt. 10-kor jön Aczél et.-hoz. Kéri, hogy ezt az anyagot Aczél et. ismerje meg a beszélg. előtt.]

Feljegyzés

Aczél György miniszterhelyettes elvtársnak

Jelen feljegyzésemben röviden foglalkozni kívánok az elmúlt 12 év képzőművészeti politikájának értékelésével, valamint a Szövetség és a művészeti életünk további feladataival.

Visszatekintve az elmúlt évek művészetpolitikájára, különös tekintettel az 1949-es (fordulat éve) párthatározatokra, melyek célja a művészet és az

irodalom pártirányításának és a szocialista építés szolgálatába való állításának megvalósítása volt, meg kell állapítani, hogy ezek a célkitűzések teljes mértékben helyesnek bizonyultak. Ezt igazolja az a tény is, hogy népünk általános képzőművészeti igényét nem elégíti ki az egyszerű, illusztratív művészet, hanem követeli a magas fokú képzőművészeti megjelenítést és alkotómunkát. De bizonyítja pártunk művészetpolitikájának helyességét az is, hogy a művészek – mondhatni nagy többsége – elhatárolja magát a burzsoá dekadens művészetszemlélettől, és ez a fiatalok teljes egészére vonatkozik.

Mindezek alapján tehát az elkövetett hibák okát nem az általános párt- és kormány célkitűzésekben kell keresni, hanem azoknak a közbeeső és a feladatok végrehajtására hivatott szerveknek (Minisztérium, Párt kulturális osztálya, Szövetség) munkájában, melyek a helyes elvi célkitűzéseket a gyakorlatban eltorzították és bürokratikus eszközökkel – parancsolgatással, utasítgatással – akarták megoldani. Nem vették figyelembe a művészet sajátos jellegét, és azt, hogy maguk a művészek sem kezelhetők, mint ideológiailag azonos felkészültséggel rendelkező emberek. A fenti szervek operatív intézkedéseire legtöbbször a türelmetlenség, a hintázás és a visszahúzás volt a jellemző. Ilyen tevékenység mellett felügyeleti szerveink nem láthattak tisztán, s ezért kényszerültek azokra a művészeti erőkre támaszkodni, amelyek mint „vezető művészek” nem is segíthették a képzőművészet valóban szocialista irányítását. De fokozta a káoszt az is, hogy a felügyeleti szervek éveken keresztül hol az egyik, hol a másik művészeti érdekcsoportosulásra támaszkodtak inkább (hol a polgári művészet képviselőire, hol pedig a „szocialista realizmus” képviselőire), melyből végső fokon a nyárspolgári szemlélet került ki, sajnálatos módon, győztesen.

A párt tisztánlátásának rendkívül káros akadálya volt az is, hogy a párt helyes célkitűzéseinek megvalósítására hivatott szervek sematikusán értelmezve a szocialista realizmus elvét, a művészeket megalkuvásra nevelve, mesterséges művészeti egységet hozott létre. Ily módon kizárva a szabad stílustörékvés és művészeti felfogás, egy szóval a szabad verseny érvényesülését – mely megteremtette volna e területen a Párt tisztánlátásának lehetőségeit, valamint a ténylegesen szocialista erők kibontakozását – hamis képet adott az egyes művészek felfogásáról és a szocialista realizmus helyes elveinek érvényesüléséről.

Jóval az októberi ellenforradalmi események előtt a Minisztérium képzőművészeti főosztálya és a Szövetség tudomásul kezdte venni a különböző csoportok monopol helyzetéből adódó veszélyt, és foglalkozni kezdett ezen hibák kiküszöbölésének

lehetőségeivel. Ezek az intézkedések tartalmazták volna a Képcsarnok decentralizálását, a Szövetség átszervezését, a különböző olyan alkotóközösségek felszámolását, amelyek nem rendelkeztek művészeti profillal, és csak magánkereskedelmi jelleggel bírnak. Az ellenforradalmi események után kezdtünk el foglalkozni a Szövetség új szervezeti és tartalmi kiépítésével, főleg a minisztérium fent vázolt kezdeti intézkedései alapján. Intézkedéseink elvi alapja tehát az volt, hogy érvényesíteni engedni a különböző felfogású csoportok szabad versenyét, ugyanakkor olyan szervezeti formát létrehozni (adott esetben a Szalonok, melyekbe csoportosítva a különböző felfogású művészeket, biztosítani tudjuk a Szövetségen belül a művészeti élet állami ellenőrzését, valamint a Párt irányítását). Ezt a szervezeti elvet és elképzelést megvitatta a Szövetség tagsága és azt nagy többséggel jóváhagyta. Ezzel kapcsolatban a különböző alkotóközösségek is nyilatkoztak, hogy hajlandók átjönni a Szalonokba.

Kétségtelen az, hogy a Szövetség átszervezésével foglalkozó alapszabály-tervezet megszövegezésében és a funkciók meghatározásában magán viseli bizonyos fokig az októberi események ideológiai zűrzavarát, ezért javaslom, hogy az azóta eltelt 5 hónapos szövetségi munka tapasztalatai, valamint a Tavaszi Tárlat tanulságai alapján az idézett alapszabály-tervezetet tegyük tanulmányozás tárgyává és bíráljuk felül.

Mivel a Szövetség munkájának megjavítása és végre helyes irányban való folytatása elengedhetetlenül fontos, ezért meghatározott időre (kb. 8–10 hónapra) szükséges a Szövetség tevékenységének biztosítása az alábbi intézkedések alapján. Úgy gondolom, fontos az, hogy a közgyűlés időpontja is eltolódna.

1. A Szövetség tovább működne a jelenlegi állapotában, azzal a különbséggel, hogy az iparművészek és képzőművészek külön vezetőséggel intézkednek saját ügyeikben, melyet közös titkárság fog össze. (Ilyen alapon működik négy hónap óta, bebizonyosodott, hogy sokkal operatívabban.)

2. Megszűnik az általam meghatározott jogkörrel kinevezett intéző bizottság, melynek feladata volt az alapszabály-tervezet előkészítése, a Tavaszi Tárlat megszervezése, munkáját befejezve már csak formálisan létezik, s kb. két hónap óta semmiféle aktív munkát nem végez.

Az Intéző Bizottság helyett a Minisztérium által kinevezett Művészeti Tanács végezze el teljes hatáskörrel a régi Elnökség feladatait a Közgyűlésig.

3. A Szövetség élére a Művészeti Tanács főtitkár nevez ki a Szövetség tagjainak sorából. A főtitkár részt vesz a Tanács ülésein, és beszámol a Szövetség munkájáról.

4. A Szövetség feladatait a Titkárság végzi el, mely a főtitkárból és a szakosztály-titkárokból áll. Mivel a szakosztály-vezetőségek választott szervek, úgy azok személyi összetétele nem a minisztérium adminisztratív intézkedései alapján helyesbíthető, hanem az a kommunista művészek feladata a szakosztályon belüli politikai nevelő munkán keresztül.

5. Hogy a képzőművész területet gazdaságilag is egészséges alapokra helyezhessük, szükség van a Képcsarnok azonnali decentralizálására, a Minisztérium által felállított átszervezési javaslat alapján. A decentralizált vállalatokhoz a vezetőséget és a bíráló bizottságot a Művészeti Tanács nevezze ki a Tavasz Tárlat tapasztalatai és tanulságai alapján.

6. Az alkotóközösségeket fokozatosan fel kell számolni, és beolvasztani a decentralizált vállalatok szervezetébe.

7. Egy év időtartamára engedélyezni kell a különböző művészeti felfogású csoportosulásokat, melyek feladata lesz kiállítások rendezése az Ernst Múzeumban.

8. A Művészeti Tanács hivatalos létrejöttével egyidejűleg szűnjön meg a miniszteri felügyelő biztosi funkció.

A fenti intézkedések sürgős végrehajtásának szükségességét látom, a jelenlegi bizonytalanság és várakozás állapotának megszüntetésére, mely teljes mértékben akadályozza a normális művészeti élet megindulását.

A művészek valóban szocialista nevelését célzó többi intézkedés mellett rendkívül fontosnak tartaná, ha a minisztérium gondoskodna az SZKP 1925. évi Kongresszusa (XII. Kong.) határozatának lefordításáról, a művészek körében történő propagálásáról, annál is inkább, mivel erre hivatkozik a Kommunizist 1957. 3.-i szerkesztőségi cikke is. (Melyet kivonatolva a Népszabadság május 19.-i száma közöl.)

Bp. 1957. május 21.

Macris Agamemnon
szobrászművész

[A fenti feljegyzéssel egy időben készült, és együtt került Aczél György elé, majd közös iktatószámom a miniszterhelyettes személyes irattárába Makrisz egy másik feljegyzése is, amely Pleszniv Károly közreműködésével az iparművész szakosztály munkájáról és problémáiról szólt. Ennek szövege:]

Előadó: Pleszniv Károly iparművész

70/957/A

Feljegyzés

Az iparművész szakosztály munkájával kapcsolatban az alábbiakat kívánom elmondani.

Mint ahogy a művészeti élet egész területe, úgy az iparművészet is elismerten nagy fejlődésen ment keresztül, annál is inkább, mivel a felszabadulás előtt aligha beszélhetünk a mai, jó értelemben vett iparművészetről. A 12 év alatt felnevelődött fiatal művészgárda – felhasználva az e területen dolgozó, főleg egyedi alkotó tevékenységet végző idősebb művészek tapasztalatait – megtalálta a nagyiparban az iparművészeti alkotómunka reális feltételeit. Így kialakulóban van a tényleges iparművészeti tevékenység, nem elsősorban az egyedi alkotások útján, hanem a gyáripár, a nagyipari gyártás termékein keresztül. Meg kell mondani, hogy az elmúlt években sajnos nagymértékben gátolták a munka helyes kialakulását azok a sokszor hibás művészetpolitikai módszerek, amelyek szinte gúzsba kötötték a lehetőségek és az erők kibontakozását.

A Szövetség is általában egyes – a gyakorlati iparművészettől, de még az elvitől is sokszor elszakadó – egyének elvont vitáinak fóruma volt, így nagy segítséget nem adhatott.

Hogy mégis eredmények születtek, és ma már elmondható, hogy az egyetemes iparművészet területén elismertek ezek az eredmények, úgy ez csak annak köszönhető, hogy az iparban dolgozó tehetséges művészek nagy többsége nem hagyta magát befolyásolni a nagyon sokszor demagóg és uniformizáló szövetségi szempontoktól, hanem saját és az eddigi általános tapasztalatokat felhasználva kezdték kialakítani az iparművészet valóságghú profilját. Így sikerült végre megbecsülést szerezniük az iparművészetnek a nagyipar területén. Természetesen gyorsabb ütemben és eredményesebben végezheték volna ezt a munkát, ha több megértésre találnak a Szövetség és egyéb felügyeleti szerveknél. A számtalan mesterséges akadály megnehezítette azt is, hogy az egyes iparművész területek megtalálják a közös hangot, a közös munka kialakításának lehetőségét.

Mindezek után jogosan követelte az iparművész terület a Szövetség új alapokra való helyezését, az újszerű, a tényleges szocialista vezetést és művészeti irányítást. Követelték a művészeti élet Szövetségen belüli változását, az őszinte emberi és művészi körülmények létrehozását, de nem az ellenforradalom eszközeivel (éppen ezért nem is voltak részesei az ellenforradalmi eseményeknek), hanem a józan ész és az égető népgazdasági érdekek szem előtt tartásától vezérelve egy demokratikus átszervezéssel. Látták és érezték, hogy mindazok a helyes művészetpolitikai irányelvek, melyek új társadalmi rendünk új, magasabb rendű művészetét hivatottak segíteni a felügyeleti szerveinknél és a Szövetségben a vezetők és a vezetés módszerétől függően gyakorta üres és „diktáló” frázisokká változtak. De azzá vál-

tak sokszor a nép igazi nevelését szolgáló szempontok (pedig ha valami, az iparművészet közvetlen hivatott erre, széleskörűsége folytán). De teljesen háttérbe szorultak olyan népgazdasági szempontból fontos tényezők is, mint az export feladatok és lehetőségek. (Pedig ha valami, úgy az iparművészet nagy kiviteli lehetőségeket biztosít.)

Sajnos a fent vázolt vezetési módszer és a leggyakrabban mesterségesen kialakított egészségtelen légkör megakadályozta azt is, hogy a minisztérium illetékes szervei reális képet nyerhessenek a való helyzetről.

Pár hónapja azonban lényegesen megváltozott a helyzet annak alapján, hogy kormányunk megad minden lehetőséget az önálló és őszinte művészeti alkotómunka kialakításához. Szövetségünk iparművész tagjai tanulva az eddigi hibákból megkezdtek az alkotó tevékenység valóban helyes szövetségi feltételeinek létrehozását. A szakosztály és a szakcsoportok élére olyan vezetőket választottak, akik nem ültek fel az ellenforradalom káros művészetpolitikai nézeteinek, ugyanakkor látják az eddig elkövetett hibákat, és le is tudják szűrni azok tapasztalatait. Segíteni készek minden olyan törekvést, amely előbbre viszi az egész terület munkáját. Nem demagóg frázisokkal, de az ipari valóság és lehetőség talaján állva kívánják kialakítani az iparművészet egésze tevékenységét és a Szövetséget – mint rendkívül fontos tényezőt – a művészeti munka segítőjévé tenni. Olyan szakmai egységeket alakítottak ki, amelyek az őszinte bírálat szellemében a nyílt szakmai vitákon keresztül képesek megbirkózni ugyanúgy az ízlésrontó polgári törekvésekkel (jelentkezzenek azok a lélektelen formalizmus vagy éppen ellenforradalmi demagógia jegyében), mint a szektáns visszahúzó művészeti elvekkel és érdekekkel. E pár hónapos egészséges munka következményeként a Szövetség kezd a becsületes művészek otthonává válni.

Mindezek alapján a művészek jogosan ragaszkodnak a Szövetségnek, mint irányító szervezetnek további fenntartásához. Meggyőződésük, hogy egy egészséges alapokra helyezett szövetségi munka irányító és összefogó szerve, segítője tud lenni a valóban szocialista iparművészeti alkotómunka biztosításának.

Elengedhetetlen azonban a minisztérium – eddigőtől eltérő – őszinte segítőkészsége, a helyzet reális felmérése és nem a ferde képet adó sokszor rosszul indult vélemények alapján. Fontos ez azért is, mivel a minisztérium eddigi gyakorlatában közel sem adta meg azt a maximális elvi és gyakorlati segítséget, mely a jó szövetségi munka előfeltétele.

Macris Agamemnon miniszteri felügyelő biztos

19. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié „Képzőművészeti ügyek”

[37/57. iktatószám: Pogány Ö. Gábor és Ék Sándor (dátum nélküli) feljegyzése Kállai Gyula művelődésügyi miniszternek – 5 gépelt lapon, a képzőművészeti osztályt vezető Aradi Nóra tájékoztató feljegyzésével]

Feljegyzés

Az MSZMP és a kormányzervek mind határozottabb jelét adják annak a politikai felvilágosító munkának és bizonyos adminisztratív intézkedéseknek, amelyek hivatva vannak a szektás, a jobboldali revizionista hibákat és az ellenforradalom következményeit leküzdeni. Ennek tudatában hívjuk fel Kállai Gyula elvtárs és a pártvezetőség figyelmét néhány körülményre, amelyek ideológiai életünket súlyosan érintik. Képzőművészeti közéletünk és művészképző pedagógiánk kérdéseiről van szó, olyan intézkedésekről, amelyek a párt és a kormány intencióval éles ellentétben állnak, de a munkás-paraszt kormány égisze alatt történtek.

Már a rövidség miatt sem cél itt a múlt rombolásainak részletezése. Annyit azonban a múlt bűneiről hangsúlyozni kell: a képzőművészet terén elkövetett legsúlyosabb hibák egyike az volt, hogy a polgári ízlés által szaktekintélyként számon tartott művészek szaktekintélyének elismerésével együtt elismerték és lehetővé tették káros politikai nézeteik gátlástalan terjesztését is. Sőt, mi több egyenesen ösztönzést adtak erre az MDP pártközpont és a minisztérium akkori illetékesei. (...) Kiegészült ez a súlyos hiba azzal a nem kevésbé végzetes gyakorlattal, hogy szocialista, pártos kiállítású művészeink izolálását szervezték meg, rágalom, becsmélés és inszINUÁLÁS vette körül őket. Hogy a kommunisták helyett kire hallgattak az MDP-központban és a Népművelési Minisztériumban az elmúlt évek folyamán, azt az október 23-a utáni események világosan megmutatták. A Képzőművészeti Főiskola felfegyverzett diákjai körül négynek el kellett pusztulnia, 30 disszidált, a Derkovits ösztöndíjasok közül többen ugyancsak nyugatra távoztak. A fiatal műtörténészcaderek legtöbbje ma is az ellenforradalmi hangulatkeltés provokátor-ágense. (...)

A keserves közelmúlt rombolásainak részletezése helyett nézzünk meg néhány olyan megnyilvánulást, amelyekben az 1956. október előtti irányítás helytelen vonalának továbbélését figyelhetjük meg. (...)

Milyen megfontolások alapján szervezték át a Kossuth-díj bizottság képzőművészeti részlegét? Az átszervezés előtt ennek a részlegnek a következők voltak a tagjai: Kisfaludi Stróbl Zsigmond (pár-

tonkízüli), Mikus Sándor (MDP), Domanovszky Endre (MDP), Ék Sándor (MDP), Konecsni György (MDP). Az átszervezők ismerik-e Mikus Sándornak (akit ez évben kihagytak a bizottságból) a képességeit, életművét, az október-novemberi események során tanúsított magatartását? Mindezekkel szemben milyen pozitívumokat sorolnának fel a Mikus helyett behozott Pátzay Pál, Kerényi Jenő, Barcsay Jenő mellett? Tudják-e például, mit ér Pátzay művészete, értesültek-e az ellenforradalom alatti magatartásáról? Tudják-e például, hogy a kormány tagjait még röviddel ezelőtt is orosz hivatalnokoknak nevezte? Tudják-e, hogy a hét bizottsági tag közül most csupán Ék MSZMP-tag, és ennek ellenére nem ő, hanem Konecsni a párt bizalmi embere a bizottságban, aki még ma is végzetes hibának tartja, hogy az ellenforradalmat ellenforradalomnak nevezik, és bár jó művész, a múltban sem tűnt ki politikai állhatatosságával?

A Kossuth-díj bizottság átszervezésének következményeképpen többek között Szentiványi Lajos is kapott Kossuth-díjat *egy olyan képre, amiért már Munkácsy-díjat is kapott*. Még élesebb lesz ez a kép, ha figyelembe vesszük, hogy mialatt a 70 éves Burghardt Rezső csak a Munkácsy-díj III. fokozatával rendelkezik, addig nálánál fiatalabb, de stílusban rokon és nálánál művészileg aligha kiválóbb mesterek, mint például Szőnyi, Bernáth, vagy Domanovszky már régen akár többszörös Kossuth-díjasok. (...) Még groteszkebb lesz a kép, ha azt is meggondoljuk, hogy például a nemrég 60. életévét betöltő Szamuelyné Szilágyi Jolán, a 40 éves munkamozgalmi művész életművéért nem csak Kossuth-díjban nem részesült, de éppen emiatt a múlt miatt művészetét mint „efemert”, nem időtálló pocskondiázzák már évek óta.

Az 1957. évi Kossuth-díjasok között szerepelt Fülep Lajos. A neki szóló döntés még a polgári és ellenforradalmi körökben is általános derűtséget keltett. A művek nélküli professzor közéleti jelenléte a népi demokráciában meghonosodott protekcionizmus egyik elég feltűnő vadhajtsa. Mozgalmi kegyelemből még elképzelhető lenne a szerepeltetése, de az elmúlt hat évi ténykedése elsősorban arra szolgált, hogy szeszélyeskedésének, nem egyszer talpnyalást követelő terrorjának támogatásával megszerveződjene a művészettörténészek között a kommunistaellenes, ellenforradalmi elemek. A párt- és állami vezetés részéről több érdeklődést kellene tanúsítani a Magyar Tudományos Akadémia társadalomtudományi szektorában folyó ügyek iránt. *Például* meg kellene vizsgálni: hogyan készülnek a magyar enciklopédia képzőművészeti címszavai a marxizmus leninizmus tanításainak teljes kizárásával. És meg kellene vizsgálni annak a módszerét és okát is, aho-

gyan – a Művészettörténeti Főbizottság elnöke, Fülep Lajos által teljesen törvénytellenesen szervezett, ún. titkos szavazással – a Főbizottság kommunista tagjait eltávolították.

Tarthatatlan, hogy 1956 októberének tanulságai után is határozathozatali joguk van még népi demokráciánk ellenzőinek az érdemek megállapítása, a díjak odaítélése terén. Ez nem csak a Kossuth-díj bizottságra vonatkozik. Így a Derkovits-ösztöndíj feletti rendelkezés lehetőségét már a múltban is nagymértékben a szocialista realizmus ellenségei kapták meg (...)

A Képzőművész Szövetségben az úgynevezett Szalonok szervezésén és a Tavaszi Tárlat megrendezésén keresztül képzőművészetünk lényegileg nem a szélesebb lehetőség, hanem a leszűkítés, a dezorganizáció és az elközömbösödés útjára lépett. Ha tiltó rendelkezésekkel nem is szabad korlátozni a művészek szakmai törekvéseit, az állami támogatás és irányítás mégis szocialista építésünk céljait érvényesítse. Ez viszont nem lehetséges a kommunista káderek megbecsülése nélkül. A párt és a proletárhatalom védje meg az elvtársakat a szektások, a jobboldali revizionisták és ellenforradalmárok inszINUÁCIÓIVAL, RÁGALMAIVAL szemben. Mutasson egyetértést és jóindulatot irányukba. (...) Nem hagyható, hogy a hivatalból megalázzák és sérteggessék őket. A szakma vívóporondján úgyis nehéz helyzetük van a kommunistaellenes gyűlölködés légkörében. (...) Meg kell érteni, népi államunknak nem arra van szüksége, hogy a művészet kommandó helyeit ellepjék a nézeteikben zavaros, vagy ellenséges elemek. Ezzel nem hasznosítjuk őket demokráciánk számára. Ezzel csak kárt okozunk. Inkább számbelileg jóval kevesebb művész foglalja el a kommandó-helyeket, de ezek legyenek többségükben jó ítélőképességgel rendelkező kommunisták, akik méltányolni tudják a valóban szaktekintélyek szakmai teljesítményét mind anyagi, mind erkölcsi vonatkozásban, s ne szolgáltassa ki őket a párt és a kormány a képzőművészeti közélet és pedagógia döntő politikai kulcspozícióit – jóllehet szakmailag értékes – de eszmeileg káros szakemberek politikai rombolásának. Képzőművészetünk legyen a lehető legsokrétűbb. Keressen közönséget minden jó tehetség, legyen bár poszt-impresszionista, naturalista, modernista, realista, vagy akár absztrakt. De a terület pártfelelőse, állami gazdája és irányítója mégis legyen csak kommunista, a marxizmus-leninizmus hitvallója. (...)

Ék Sándor Pogány Ö. Gábor

[A Feljegyzéshez – a frissen kinevezett miniszterhelyettes, Aczél György informálására – Aradi Nóra,

a képzőművészeti osztály vezetője tájékoztató megjegyzéseket fűzött. Szövege Pogányék írásához csatolva fekszik az aktában – hgy:]

Megjegyzések

Ék Sándor és Pogány Ö. Gábor feljegyzéséhez

A feljegyzésben érintett minden problémára nem lehet kitérni, ahhoz hosszú tanulmányt kellene írni. Ezért csak a legfőbb kérdéseket említem. Előljáróban annyit, hogy a feljegyzésben említett tények megfelelnek a valóságnak, az általános politikai következtetések azonban sokszor túlzottak, félreérthetőek, és nem tűnnek eléggé megalapozottnak.

Igaz az, amit a szaktekintélyek elismerésének túlzásairól írnak. Ez a „túlzás” abban állt, hogy az elmúlt években nem csak arról volt szó, hogy a kiváló mesterek műveit elismerjük, és anyagilag, erkölcsileg honorálják (ami teljesen jogos volt), hanem művészeti módszereiket, művészetelméleti és kultúrpolitikai nézeteiket, ezen alapuló pedagógiájukat is jóformán kritikátlanul fogadta el az állami és pártvezetés. (...) A kommunisták izolálása sokrétűbb probléma, mint ahogyan az a feljegyzésből kitűnik. *Ugyanis a kommunista művészek és a Szövetség pártszervezete korántsem volt egységes, számos ellentét szabdalta.* És ennél a pontnál számolnunk kell azzal is, amire a feljegyzés nem tér ki, hogy tulajdonképpen hogyan is állunk a kommunista művészek tehetségével? Köztudomású, hogy vezető művészeink nem kommunisták, sőt, egy részük nyíltan is szemben áll a marxizmussal. És így alakult ki az a helyzet, hogy olyan kultúrpolitika mellett, amely a szakmai tekintély alapján fogadott el vagy vetett el világnézeti tendenciákat, a kommunista művészekre nem támaszkodtak, s ezek nem kapták meg azt az erkölcsi megbecsülést sem, ami nekik – ha nem is műveik alapján –, de mint kommunistáknak kijárt volna. Ugyanez vonatkozott a művészettörténészekre, kritikusokra is. Erkölcsi megbecsülésre, bizalomra a párt és állami szervek részéről csak az számíthatott, aki a hangadó polgári művészcsoporthoz egyetértett, vagy azzal szimpatizált. Az így izolálódott kommunista művészek azután végül egymás között sem találták meg a kommunista szolidaritás útját, és nem egyszer például kicsinyes anyagi kérdésekben éppen egymással szemben léptek fel. *Ezért a jövő szempontjából le kell vonnunk a tanulságot, hogy támaszkodjunk erkölcsileg a kommunistákra, anélkül, hogy a műveiket értékükön felül becsülnénk, és adjunk meg minden megbecsülést a jó művekért az alkotóknak anélkül, hogy nézeteiket elfogadnánk.* A mai helyzetben, amikor a kommunista művészek annyira mögötte vannak a polgáriaknak, az anyagi-erkölcsi megbecsülés és a kultúrpolitikai pozíció biztosításában megnyilvánuló erkölcsi megbecsülés nem jelentkezhethet feltétlenül együtt.

A feljegyzésben közölt tényekkel kapcsolatban a következőket említhetem:

A Kossuth-díj bizottság megváltoztatásának igen rossz volt a területe a visszhangja. A mi területünkre is kiterjesztette azt az akkoriban sok helyütt jogos aggályt, hogy a kommunisták mellőzése a jövőben intézményesebb lesz, mint valaha. *Ráadásul erről a változásról annak idején sem a főosztály, sem a kormánybiztos nem tudott.* Az ezzel kapcsolatban írottakkal egyetérttek, de megjegyzem, hogy Konecsni Györgyöt nem ismerem, s ilyen irányú tevékenységéről, szerepéről sem pro, sem contra nem tudok semmit. (...) *A megjegyzések közül kétségtelen, hogy Szentiványi képének különös túlbecsüléséről volt szó, amikor a Munkácsy-díj után a Kossuth-díjjal is kitüntették érte. Ami Burghardt, Szőnyi, Bernáth, Domanovszky képességeit illeti, azért van köztük különbség, bár bizonyára nem akkora, amekkorát a díjaik mutatnak. Szilágyi Jolán 1948-ban valóban megérdemelt volna egy Kossuth-díjat, mint eszmei értékelését annak a nehéz munkának, amelyet ő a mozgalomban végzett.* Ezt akkor elmulasztottuk, s új műveire ilyen díjat adni bizony visszás dolog lenne. (...)

A Fülep Lajos professzorról és a Művészettörténeti Főbizottságról írottakkal teljes mértékben egyetérttek, ezt magam még sok részlettel tudnám kiegészíteni. Az eltávolított kommunisták között én magam is ott vagyok. A Magyar Tudományos Akadémia jelenleg akadémikusával, főbizottságával és egész hatókörével erős támaszpontja minden olyan törekvésnek, amellyel a pártot és állami vezetést lejáratni, munkáját nehezíteni lehet.

Amit a Derkovits-ösztöndíj bizottságról írt a két szerző, túlzottnak látszik.

A feljegyzés befejező része sokkal meggondoltabb, higgadtabb, mint az eleje. Általánosságban: tendenciája és célja az ügy szeretetéből fakad, s ha hangja néha túl éles, és meghatározásai ridegnek tűnnek, ez érthető azért, mert az elmúlt évek súlyos politikai hibái után a novembert követő „kibontakozás” egyáltalán nem volt olyan jellegű, hogy abból a kommunisták saját világnézetük érvényesülésére, küzdőkészségük megbecsülésére, és igénybevitelére következtethettek volna.

Aradi Nóra

20. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié „Képzőművészeti ügyek”

[A Bp. VI. kerületi pártbizottság mellett szervezett képzőművész aktíva – azonos szövegű – levelei: 132/957 iktatószámmal Kállai Gyula művelődésügyi miniszternek és 141/57 számmal Kádár Já-

nosnak. Mindkettőt Aczél György kapta kézhez, és válaszolta meg, a 132/957 számút az „aktívának”, a 141/57 számút Kádár Jánosnak.]

I. irat

A Kállai Gyulának, illetve Kádár Jánosnak címzett levél:

Kállai Gyula művelődésügyi miniszter elvtársnak (illetve Kádár János elvtársnak)

Budapest

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége MDP szervezete az ellenforradalom alatt megszűnt, a párttagok szétszóródtak. Az ellenforradalom leverése után, november végén néhány kommunista képzőművész a VI. ker. Pártbizottság támogatásával megkezdte a szervezőmunkát, aminek eredményeképpen 1957. január 11.-én létrejött a magyar képzőművészek kommunista aktívája. Az aktívának jelenleg 58 tagja van, és háromtagú intézőbizottság vezeti.

Az aktíva a napi politikai kérdések mellett a képzőművészeti eseményekkel is foglalkozik, s mivel ezen a területen olyan események történnek, amelyek véleményünk szerint összeegyeztethetetlenek Pártunk és Kormányunk célkitűzéseivel, szükségesnek látjuk azokra Kállai (Kádár) elvtárs figyelmét felhívni.

Aktívánk több aktíva-ülésein foglalkozott művészetpolitikánknak az elmúlt 12 évben elért eredményeivel és hibáival.

A viták során az alábbi eredményekre jutottunk:

Egy sor hasznos párt és állami intézkedés és ideológiai munka eredményeként a művészek jelentős része a dolgozó nép élete felé fordult és művészetében szocialista-realista törekvések mutatkoztak, ugyanakkor ennek arányában mindinkább háttérbe szorult a polgári ideológiai alapon álló dekadens művészet. Az alkotómunka anyagi bázisának megteremtésével a művészeti tevékenység megélnéül és számottevő képzőművészeti alkotások születtek. Képzőművészetünk egészséges fejlődésében néhány év óta megtorpanás, majd visszaesés mutatkozott. Ennek – röviden összefoglalva – az az oka, hogy a polgári művészeknek sikerült művészetpolitikánkban ismét irányító szerephez jutni, pozícióikat megerősíteni és ezen keresztül a burzsoá ideológiának és az ezen nyugvó képzőművészetnek monopol helyzetet teremteni.

A Párt és az Állam kultúrfunkcionáriusai a szocialista realizmust hirdették ugyan, de gyakorlati munkájukban, intézkedéseikben a polgári művészekre támaszkodtak. Nagyon is vitatható „minőségi elv” alapján megadták a lehetőséget arra, hogy a polgári csoport – kik között vitathatatlanul igen kvalitásos művészek is vannak – megerősödjön és

szervezetten indítson támadást a képzőművészeti területen minden szocialista törekvés ellen. Megadták a lehetőséget arra, hogy ellenséges elemek beépülhessenek úgy a Szövetség vezetőségébe, mind a Képzőművészeti Főiskola tanári karába, kik az októberi ellenforradalom idején, érkezettnek látva az időt, mindkét helyen aktív szerepet játszottak.

Sajnálatos dolog volt, hogy a Szövetség pártszervezetét hivatali pártszervezetté degradálták, így az ottani kommunista művészek a Szövetség Vezetőségének a munkáját nem ellenőrizhették, abban döntő szavuk nem lehetett.

Az ellenforradalom alatt a Szövetségben is „forradalmi bizottságot” választottak. (A választáson nem csak szövetségi tagok, és nem csak művészek vettek részt.) A december 8.-i kormányrendelettel a forradalmi bizottság megszűnt, és a Szövetség élére kormánybiztos került, aki kinevezte az ideiglenes Intéző Bizottságot. Az Intéző Bizottságnak jelenleg 37 tagja van, akik közül 19 a forradalmi bizottságnak volt a tagja. Ennek a bizottságnak mindössze három MSZMP tagja van, csak az egyik művész, a másik kettő hivatalból került be.

Idézetek a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Forradalmi Bizottsága november 2.-i ülésének jegyzőkönyvéből:

„Határozatok:

4. A Népművelési Minisztérium káderanyagának lefoglalását és helyiségünkbe való áthozatalát határoztuk el. A káderanyagot fegyvereseink hozzák el.

6. Vigh Tamás ismerteti a Népművelési Minisztérium Forradalmi Bizottságának határozatát. Ennek fő követelései: 1. Míg szovjet csapatok vannak az országban, nem veszik fel a munkát. 2. Mivel az ország és a nép teljes egységére van szükség, ezért minden provokáló és ellentétet szító egyént el kell hallgattatni. A Népművelési Minisztérium Forradalmi Bizottságával való kapcsolat felvételére és a fent említett követelések aláírására Vigh Tamás, Bene János és Hetey László megy át a minisztériumba.”

Kommunista aktívánk annak az Intéző Bizottságnak munkáját, melynek több mint fele tagja volt annak a „forradalmi bizottságnak”, amely a fenti és ehhez hasonló határozatokat hozta, kritikával fogadja.

A Szövetség Intéző Bizottsága kidolgozta a Szövetség új alapszabályát. Ez az alapszabály a régihez viszonyítva sok negatív vonást tartalmaz.

Idézetek az alapszabály-tervezetből:

„A Szövetség célja és feladata

A Szövetség célja a magyar képzőművészeti és iparművészeti alkotómunka egyetemes fejlesztése, a nemzeti hagyományok ápolása és ezzel a magyar nép műveltségének emelése az egész ország területén.

A Szövetség művészeterkölcsei testület, amely ... a magyar művészek munkáját és fejlődését a legjobb belátása szerint ápolja és bírálja.

A Szövetség összefogó szerv: a képzőművészet különböző felfogású alkotóit ... egy táborba tömöríti.

A Szövetség eszmei szervként működik és elismeri a művész legjobb belátására épült művészi gyakorlatot."

Az új alapszabály komoly hibája, hogy szó sincs benne a haladó, népiünk életével összeforrt, szocialista építést szolgáló művészet kialakításáról, vagy az ilyen irányú törekvések támogatásáról.

A tervezet célkitűzéseiben polgári-demokratikus, tehát végeredményében ellenforradalmi. Aktívánk a Szövetség Intéző Bizottságának módosító javaslatot nyújtott be, amelyet a szakosztályok el is fogadtak.

Komoly veszélyt rejt magában az alapszabály 13. §., 15. §. és 17. §-a.

„13. §. A Szövetség szakosztályokból és szalonokból épül fel. A szakosztályok a Szövetség szakmai, a szalonok pedig eszmei szervezetei.

15. §. A szalonok a művészek eszmei és gazdasági egyesülései, melyek lehetőséget adnak arra, hogy művészeink felfogásuk vonzása szerint működjenek, úgy művészeti, mint gazdasági téren.

17. §. Az Elnökség. Az elnökséget a közgyűlés választja meg. Ebből a célból a szalonok 10-10 művészt javasolnak. A szalonok által javasolt művészek közül 5-5 tagot választ a Szövetség elnökségébe. A festő, szobrász és grafikus szakosztályok együtt 6 művészt javasolnak, akik közül a közgyűlés 3-at választ a Szövetség elnökségébe."

A Szövetség Intéző Bizottsága az alábbi négy szalon létrehozását vette tervbe: naturalisták, realisták, post-impressionisták és absztraktok szalonja.

A szalonok létrehozása megadja a lehetőséget a polgári művészek politikai csoportosulására, a kommunista művészek elszigetelésére. Ezeknek a csoportoknak, mivel önálló gazdasági szervvel működnek, anyagi bázist biztosít. Mivel, mint eszmei szervek működnek, fokozódni fog az ideológiai zűrzavar, és számítani lehet annak jobbra tolódására. A négy szalon a Szövetséget gyakorlatilag négy részre bontja, ami lehetetlenné teszi ideológiai területen a párt irányítását.

A szalonok létrehozására a tavaszi tárlat megrendezésével az első gyakorlati lépések megtörténtek.

Fentiekből kiindulva aktívánk a Szövetség Intéző Bizottságának a tevékenységét helytelennek látja. Igen sürgős tennivalónak tartja az ellenforradalmi erők felszámolását az egész képzőművészeti területen. Azok a művészek és művészeti pedagógusok, akik az ellenforradalmi eseményekben aktívan részt vettek vagy közismerten polgári beállítottságúak, még abban az esetben sem vehessenek részt

művészeti életünk irányításában és az ifjúság nevelésében, ha átlagon felüli mesterségbeli tudással rendelkeznek. Javasolja, hogy a Művelődésügyi Minisztérium a Szövetség Intéző Bizottságát mentse fel funkciója alól, ezzel egy időben nevezzen ki egy olyan művészeti tanácsot, amelynek tagjai kommunista és a népi demokráciához valóban hű pártönkívüliek legyenek. Ez a tanács készítse el a Szövetség új alapszabály-tervezetét, úgy, hogy annak fő vonása a szocialista-realista törekvések támogatása és kibontakozása legyen. Készítse elő a Szövetség vezetőség-választó közgyűlését.

Budapest, 1957. május 10.

A MSZMP VI. ker. Intéző Bizottsága mellett működő képzőművészeti kommunista aktívák Intéző Bizottsága

[saját kezű aláírások:] (Bánhidi Andor), (Gera Éva), (Szabó Lajos)

II. irat

[Aradi Nóra tájékoztató feljegyzése a miniszterhelyettesnek; rájegyezve Aczél György kézírásával: „Válaszolni rá. Aczél”]

Feljegyzés

Aczél elvtársnak

A képzőművészek alapszerveinek intézőbizottsága Aczél elvtárshoz való továbbítás végett átadta nekem a mellékelt feljegyzést, amellyel az alapszervezet tagsága egyetért. A feljegyzés tényeket sorol fel, amelyek megfelelnek a valóságnak. Összegezésüket helyesnek tartom és ilyen kiválogatásuk alkalmas arra, hogy a legfontosabb politikai kérdésekről hiteles képet adjon. Örömmel töltött el az, hogy nem tévedtek személyes kérdésekbe és valóban a terület legkomolyabb politikai problémáit foglalták össze.

Aradi Nóra

III. irat

[Aczél György válasza az aktívának:]

Bánhidi Andor elvtársnak,

Budapest

Kedves Bánhidi elvtárs!

Köszönöm a hozzám eljuttatott feljegyzést. Elolvasása hasznos volt, valóban a terület legkomolyabb problémáit tükrözi.

A Képzőművészeti Tanács első feladata lesz egyébként a Szövetség munkájának ellenőrzése. Ebben a munkában feltétlenül számítunk az Intézőbizottság segítségére.

A hivatali pártszervezet kérdésében a Pártközpont illetékes intézkedni.

Budapest, 1957. május 30.

Elvtársi üdvözléssel:

Aczél György
miniszterhelyettes

IV. irat

[Kádár Jánostól egy A/6-os – részben gépelt – szövegű papírlap kíséretében érkezett Aczél Györgyhöz az aktíva levele. A gépelt szöveg vélhetően Kádár titkárságának összefoglalója a levél tartalmáról. Így hangzik:]

Az MSZMP VI. ker. Intéző Bizottsága mellett működő kommunista aktíva intéző bizottsága [az aláhúzás piros ceruzával történt, utána kérdőjel – vélhetően a főtítkár kezétől] nevében Bánhidi Andor, Gera Éva és Szabó Lajos elvtársak írták a levelet:

1. Sürgős tennivalónak tartják az ellenforradalmi erők felszámolását művészeti vonalon is. Javasolják, hogy azok a művészek, művészeti pedagógusok, akik az ellenforradalmi eseményekben aktívan részt vettek, még akkor se vehessenek részt a művészeti élet irányításában, az ifjúság nevelésében, ha átlagon felüli tudással rendelkeznek.

2. Javasolják, hogy a Művelődésügyi Minisztérium a Szövetség Intéző Bizottságát mentse fel és helyettük egy művészeti tanácsot hozzon létre, amelynek a kommunisták és a népi demokráciához valóban hű értelmiségiek legyenek a tagjai.

1957. V. 28.

[A lap aljára Kádár János ceruzával a következőket írta:]

Lássa: Aczél György elvtárs!

Kérlek beszélj a levélírókkal. Tájékoztasd Kállai elvtársat is, és majd engem is az ügyről. Üdvözlettel: Kádár V. 28.

V. irat

[Cédula: „Aradi e. Kér Aczél e. küldj egy rövid információt Kádár e. részére. VI. 1. Katráné]

VI. irat

[Aradi Nóra osztályvezető rövid feljegyzése Aczél Györgynek:]

Képzőművészeti osztály

Feljegyzés

Aczél elvtársnak

Ez a levél annak a másolata, amit Aczél elvtárs is megkapott és megköszönt az elvtársaknak. A mellékelt kivonathoz a következő megjegyzéseket fűzöm:

A pirossal aláhúzott mondatrész értelme: a művészeknek alapszervezetük nincs; 1956. nov. óta a VI. ker. PB mellett aktívaként tömörülnek, ennek vezetősége a nevezett három művész.

A pontokban foglaltakkal kapcsolatban közölhető, hogy a 2./ megvalósult. Az 1./ alattiakban véleményem szerint azonban igen kevés eredményt fo-

gunk elérni – elég, ha megnézzük a fegyelmi felülvizsgálatok lefolyását.

Bp. 1957. jún. 27.

(Aradi Nóra)

VII. irat

[Aczél György tájékoztató levele Kádár Jánosnak. A levél tisztázata is, másolata is az aktában van, kiadmányozás nélkül. A tájékoztatás – talán – szóban történt meg.]

MSZMP Országos Központja,

Kádár János elvtársnak

Budapest

A Képzőművészeti Szövetség ügyében a következőkben tájékoztatlak:

A feljegyzés írói a VI. ker. PB mellett aktívaként tömörült kommunista képzőművészek vezetőségének tagjai. A művészeknek alapszervezetük nincs, 1956. nov. óta a fenti szervezetben működnek.

A javasolt művészeti tanács már megalakult.

A Képzőművészeti Szövetség ügyével a legközelebbi miniszterhelyettesi értekezleten fogunk foglalkozni.

Az ellenforradalmi erők felszámolása a képzőművészeti területen is folyik.

Budapest, 1957. július 8.

Elvtársi üdvözlettel:

(Aczél György)

21. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié „Képzőművészeti ügyek”

Iktatószám: 181/957/A.

Magyar Szabadságharcos Szövetség

Táncsics Mihály köre

Bp. V. Beloiannis u. 16.

Kedves Aczél elvtárs!

A T.M.K. Képzőművészeti Szakosztálya a terület időszerű kérdéseiről megbeszélést tartott. Nagyon szeretnénk, ha tájékozódás végett a melléklet anyagot átolvasná.

1957. június 6.

Elvtársi üdvözlettel:

(olvashatatlan aláírás)

A TMK Kulturális Szekció vezetője

[Rájegyzés a levélen: Aradi e. Véleményedet kéri Aczél e. VI. 17. Katráné]

[Aradi Nóra válasza:]

Képzőművészeti osztály

Feljegyzés

Aczél elvtársnak

Az anyag még áprilisban íródott; az azóta történetek már részben választ is adnak problémáira. Megállapításai általában helytállóak, de személyi vonatkozásai sokszor szubjektívák, egyoldalúak.

Igen jellemző adatokat tartalmaz a múltra vonatkozóan, amelyek egy módszeresebb vizsgálódáshoz anyagot szolgáltathatnak, jelen formában azonban esetleges képet nyújtanak.

Bp. 1957. június 27.

Aradi Nóra

[Az Aczél Györgynek küldött szöveg:]

A Táncsics Mihály Kör képzőművészeti szakosztálya feladatának tekinti, hogy a párt és az állam, tehát az MSZMP és a munkás-paraszt kormány kultúrpolitikájának kibontakozását, pártos szilárdságát a maga munkájával, információkkal és javaslatokkal segítse.

A bevezető bekezdés után történeti visszapillantás következik a szövegben. Ebben kifejtették, hogy 1945 után sikerült felszámolni az eszmei tartalmat nélkülöző dekadens tendenciákat, valamint a fasiszta ideológiát képviselő ú. n. neoklasszicizmust – majd a művészek java követte a párt célkitűzéseit, magáévá tette a realizmus jogos igényét. (...)

A Képzőművészeti Alap létrehozása, képcsarnokai, alkotóházai, kiadója nagymértékben segítettek a művészek és a művészeti írók viszonylag zavartalan, anyagilag védett munkáját. *Az eredmény: a művészek a dolgozó nép felé fordultak, a dolgozó nép pedig közeledett a művészethez, és megszerette azt, mint azt a kiállítások látogatásának növekedését mutató adatok tanúsítják. Am hiba volt – többek között – hogy ezt az egészséges folyamatot a párt felső vezetése elnyomta, rossz irányba fordította. Horváth Márton és Rényi Péter, majd Andics Erzsébet és Németh Lajos, a Népművelési Minisztérium vállalva főleg azokat a művészeket és művészeti írókat irtották, akik a szocialista realizmus megvalósulásáért küzdöttek. (...) A párt és az állam kultúrfunkcionáriusai szavakban a szocialista realizmust hirdették, gyakorlatban a polgári művészet és művészek székértelói voltak, egy bizonyos „minőségi elv” szent nevében. Ennek köszönhető sok más mellett például Rudnay Gyula kitüntetésének és Szilágyi Jolán Kossuth-díjának elmaradása, Róna Emy és Szegő Gizi [Gis szignóval működött karikatúrista, a Ludas Matyi rajzolója – hgy] mellőzése.*

Jelenlegi helyzet:

Negatív jelenség az is, hogy a Képzőművészeti Főiskola tanári karában helyet foglaló polgári művészek (köztük párttagok) nevelése következtében már 1954-ben éppen a főiskolán lobbant fel az első szovjetellenes tüntetés [A hallgatók nyilvános ülésen kifogásolták egy szovjet reprodukció-kiállí-

tás minőségét – hgy] és az is logikus, hogy a Képzőművészeti Főiskolán volt 1956. október 22.-én a tüntetésre készülő ifjúság küldötteinek találkozója, a jelszavak és röpcédulák szétosztása, hogy a főiskola ifjúsága nem csak részt vett az október 23.-i fegyveres felkelésben, és az utolsó percig harcolt a szovjet csapatok ellen, és négy fiatal életét vesztette, továbbá a 180 növendékből 30 disszidált. [A vádaskodás vége feljelentés-értékű szöveg Bencze Gyula, Barcsay Jenő és Koffán Károly 1956 őszi tevékenységéről. – hgy]

A Szövetségről szólva kifejtették: a tagság a demokratizmust csak hírből ismerte. Ezért az első nyílt, elvi vita a Szövetség alapszervezetének 1953. szeptemberi taggyűlése volt, ahol a párttagok bátran bírálták az agit-prop és a minisztérium munkáját. Ezt a taggyűlést Darvas József a „tehetségtelenek lázadásá”-nak minősítette, holott jelen sem volt azon, csak hallomásból ismerte az elhangzottakat.

Az ellenforradalmi erők lényegében már október elején beépültek a Szövetség vezetőségébe, ma pedig a feloszlott forradalmi bizottság a vezetőség, amelyet a miniszteri biztos nevezett ki, s amelynek első dolga volt a Szövetség alapszabályából a szocialista realizmust törölni (...) Mert ők a „virágozzék minden virág” elvének megvalósítói, és a szocialista virág, a szocialista művészet szerintük lehetőleg ne virágozzék (...)

A Tavasz Tárlat négy zsűrije, amelyből négy szalonnak kellene önállósulni, állítólag különböző hagyományokra épült, de a szocialista hagyományt, a Bíró M. és Szoc. Művészcsop., Uitz, Pór, Derkovits, Dési Huber vonalat kiradírozták a hagyományok közül. Mi ez, ha nem burzsoá restauráció?

A tennivaló mindezek után:

Elvileg: egyértelmű kultúrpolitikát *kell kialakítani, melynek fő vonása a szocialista realista törekvések támogatása és kibontakoztatása legyen.*

Gyakorlatilag: a területen uralkodó és magát makacsul tartó ellenforradalmi erők minél gyorsabb felszámolása, *melynek eszközeként a létrehozandó Művészeti Tanács a proletárdiktatúrát képviselje. (...) Követelték továbbá a pártosságot az állami vásárlásoknál, és hogy oszlassák fel az ellenforradalmárok által vezetett Szövetséget, majd szervezzék újjá oly módon, hogy kommunista vezetéssel megfeleljen eredeti céljának. Az újjászervezésre pedig azért van szükség, mert a Művészeti Tanács nem pótolhatja a művészek számára feltétlenül szükséges vitafórumot. Követelték végül: ne fordulhasson elő az, hogy a párt intéző bizottságában helyet foglaló és kulturális ügyekkel foglalkozó elvtárshoz [Kállai Gyulához – hgy] *bejuthat Horescu, a szakszervezet jobboldali vezetője, Istókovits, és természetesen a revizionista Németh Lajos – de nem juthat be Pór Bertalan! És vé-**

gezetül: legyen a Szövetségnek MSZMP alapszerve, hogy a kommunista művészek a párt politikáját és szakmai kérdéseiket megbeszélhessék, és továbbíthassák a pártonkívüliek felé.

22. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai 48. doboz, 50. dosszié „Képzőművészeti ügyek”

[A dossziében egy átütőpapírra gépelt jegyzőkönyv van, mely a Fővárosi Tanács népművelési állandó bizottságának ülésén készült. Az ülésen részt vettek az állandó bizottság tagjai (Földes Mihály elnök, Kalotai Gábor titkár, Bíró László, Szivják Andrásné, Krusnyák Mihály Makkai Gézáne és Szabó István tagok), és a meghívott művészek és hivatalnokok (Székelyné Kasznár Aranka, Zsille Gyözőné, Gyenes Tamás, Kmetty Jánosné, Aradi Nóra, Fenyő A. Endre, Berda Imre, Fenyő Lajos, Csajka István, Burghardt Rezső, Domanovszky Endre, Moldován Béla, Basilides Sándor, Basilides Barna, Gábor Endre, dr. Domonkos Imre, Pór Bertalan, Máter Aurél, Istókovits Kálmán, Szigethy István, Kocsis András, Bán László, Pogány Ö. Gábor, Kontuly Béla, Háy Károly, Bornemissza László, Bornemissza Lászlóné, Farkas Alajos, Balogh András, Barna Miklós, Polgár Károly, Pekáry Zsuzsa, Dorozsmai János, Lakos Lajos. Napirenden: „A Tavasz Tárlat néhány kérdése.” Az előadó: Aradi Nóra. Az ülés ideje: 1957. V. 15. du. 3 óra.]

Az ülést Földes Mihály elnök nyitotta meg. Bevezetőjében – hosszú előkészítés után – rátért a tárgyra: Igen sok budapesti ember nézte már meg a tavaszi tárlatot. Hazánk legtávolabbi részeiből is eljöttek a művészet szerelmesei. A sajtó behatóan foglalkozott a nagy művészeti eseménnyel, (...) Sajnos, az idei Tavasz Tárlat képe nem egészen világos. Nagyon megoszlanak a vélemények – ami önmagában sohasem lehet baj – de az értékelések általános alaphangja eléggé disszonáns. Valami nincs rendben. Mi nincs rendben? Erre a kérdésre kellene ma felelnünk. Legalább részben. (...) Arra kérem tehát Önöket, hallgassák meg Aradi Nóra kedves barátunk bevezető előadását. (...) Aradi Nóráé a szó.

Aradi Nóra:

Elvtársak! Kedves hallgatóim!

A művészek és egyéb szakmabeliek, sőt, az érdeklődő közönség is nem egyszerűen valamilyen új kiállítást megnézni ment el a Múcsarnokba, hanem arra a kiállításra volt kíváncsi, amely először ad – november után – valamilyen keresztmetszetet művészetünkről, és amelynek előzményei sejtetni engedték, hogy ez a tárlat sok mindenben eltér eddigi nemzeti kiállításainktól. Mindenekelőtt abban

a szervezeti kérdésben is, hogy a művészek által kialakított négy zsűri, amelyek között a beküldő művészek szabadon választhattak, minden ügynevezett felső beavatkozás nélkül állította össze a tárlat anyagát, és ami még fontosabb, mindabból, ami ma művészeinket foglalkoztatja. Ha tehát számot vetünk azzal, hogy művészeink körében ma milyen törekvések élnek és küzdenek, erre a Tavasz Tárlaton módunkban van választ kapni. Hogy ez a válasz biztató-e, vagy sem, arra már nem olyan könnyű felelni. (...) Hangsúlyozni szeretném, mint-hogy jelenleg a minisztériumban dolgozom, hogy saját egyéni véleményemet, művészettörténészként kialakult meggyőződésemet mondom, nem valamilyen hivatalosan kikristályosodott, jóváhagyott álláspontot. Az viszont, hogy hivatalos munkámban a saját meggyőződésem befolyásol, azt hiszem természetes dolog.

A tavaszi tárlat abban különbözik az eddigi nagy kiállításoktól, hogy a művészi egység hamis látszata helyett a művészeti irányok sokszínűsége jelentkezik rajta. Újdonságként említette az absztrakt művészet és a naturalista művészet előtt megnyitott lehetőséget, hozzátéve, hogy a többi az, ami eddig is virágzott. (...) A következőkben hosszú esztétikai fejtegetésekbe, stílus-elemzésekbe és műelemzésekbe bonyolódik a szöveg, majd megjegyzi, hogy a művészek ezt a kiállítást úgy hirdetik (...) mint a művészet szabadságának megnyilvánulását. Kétségtelen, tette hozzá a szónok, hogy az ügynevezett adminisztratív szervek eleget okultak a múlt tapasztalataiból ahhoz, hogy megjegyezzék maguknak: a betiltás nem érv, s a művészekről nem szabad olyasmit kívánni, ami hajlamukkal, egyéniségükkel ellentétes.

De most már nem csak erről van szó. A kiállítási zsűrirendszer alapjai vannak hivatva kibontakozni. És itt engedjenek meg egy megjegyzést: bármilyen képtelenség is matematikailag, de a mi esetünkben négy út nem több mint egy út. A látszategységet nem váltaná fel az ügynevezett szabad művészi verseny, ha a területünkön egyetlen irányzat monopóliuma helyett négyféle monopólium érvényesülne. Sőt, a meghatározott számú ügynevezett szalon létezése kényszerítené a magukat azoktól függetlennek érző nagy művészeket is, éppen a megfelelő érvényesülés érdekében, hogy szalonokhoz csatlakozzanak, és ami még sokkal kétesebb kimenetelű következmény: ráerőszakolná a fiatalokra is a szalonok közti választást, ami intézményesítené az amúgy is erős epigonizmust. Nem akarok kitérni az elmúlt hónapokban annyiszor elhangzott követelésre, amely a szalonrendszernek megfelelő gazdasági felosztást akart elérni. De felteszem a kérdést: mi lenne akkor, ha mondjuk egy év múlva tíz, egy év múlva húsz szalon-alakí-

tási igénnyel lépnének fel a művészek, és a terület gazdasági alapját minduntalan ennek megfelelően újból és újból fel akarnák osztani? Vagy pedig az egyes csoportok gazdasági érdekvédelmében a művészek kimondanák, hogy ennyi és ennyi szalon lehet, tehát ennyi és ennyi csoportosulás ismerhető el és több nem? Hol van akkor ez a most fennem hirdetett művészi szabadság?

Nézzük a kérdés egy másik oldalát. Ha az egyes csoportosulások törekvéseinek világnézeti alapját keressük, akkor találunk idealista, miszticista, szubjektív idealista vagy objektív idealista nézeteket. De materialista művészt alig-alig sejtethetünk közöttük. Ha a művészeket nézzük – kommunista alig van közöttük. Persze nem vitatható, és erre már sok művi bizonyítékunk van, hogy nem marxista művész alkotott olyan munkát, amely sokat elmond a mi társadalmunk életéből, emberi mondanivalójából, és nem párttag művész nagyon is alkothat pártos munkát. De hogyan nevelődhetnek a fiatalok ezekben a kollektívákban kommunistákká, pártosakká? (...)

Tudomásom van arról, hogy legjobb művészeink már belátták az ilyenfajta szalonkísérletek csődjét, s ha nem is világnézeti, vagy az államhatalmi kérdések szemszögéből nézve, de a felmerült giccsáradattól megrettenve, igen megfontolandónak tartják a jelen formájú szalon-rendszer létesítését, és még inkább a gazdasági felosztást. De annyit be kell látnunk, hogy ez a szabadossággá vált szabadság az állammal szembeni olyan álláspont, hogy az államtól csak a pénz fogadható el, de óhaj a művészet célját és feladatát illetően nem, az oda vezetett, hogy előbb művészi erénnyé vált az eszmétlenség, valósággal riasztóan hatva azokra, akik egy-egy eleven problémát akartak megfogalmazni, majd a kispolgári anarchizmus szellemében történő szervezeti felépítést irányoztak elő, revízió alá véve mindent, ami történt, elvetve a közelmúltból jót és rosszat egyaránt, végül is eljutottunk egy húsz vagy harminc évvel ezelőtti szervezéshez, azzal a különbséggel, hogy a mostani helyzet az állam, vagyis a nép adná a pénzt az érdekeit megkerülő, azokat nem egyszer tagadó művészeti törekvések támogatására.

Mindez nem valósult meg, csak útban volt a megvalósulás felé. Az állam és a művészek között újfajta viszonynak kell kialakulnia, és ezt csakis együtt lehet kialakítani. S ha nem is lehet semmiféle szervnek sem joga ahhoz, hogy a művészi alkotásba közvetlenül beleszóljon, az államnak van, és kell is, hogy joga legyen ahhoz, hogy a művészek segítségével keresse a születő újat, és azt fokozott figyelemben részesítse. Nem stílusokra, nem irányzatokra gondolok, mert a realizmus általában, és a

szocialista realizmus nem stíluskérdés, és nem is művészekre gondolok – mert minden művész alkot új műveket és nem skatulyázható be eddigi oeuvreje alapján – hanem művekre gondolok. (...)

Szeretnék érinteni még egy kérdést, amely sokunk részére, mint lelkiismereti kérdés is nagyon fontos. És ez a kommunista képzőművészek helyzete. Nálunk már megszokták annak a hangoztatását, hogy a kommunisták tehetségtelegebbek, naturalisták, stb. és ezek az érvek – függetlenül attól, hogy mennyire helytállóak – elegendők voltak ahhoz, hogy művészeink zöme hátat fordítson a most épülő társadalomnak, hogy fiatal művészeinket a pártosságtól távol tartották, mint olyan eszmei törekvéstől, amelyből csak rossz művek születhetnek. (...) *Am ha a kommunista művészek művészi útja* döcögösebb is, mint a régen befutottaké (...) az ő törekvéseiket intézményesen kirekeszteni, vagy akár csak a perifériákra szorítani a művészeti életben, ahogyan ez az elmúlt időkben történt, olyan luxus, amit ez a nép és a proletárhatalom nem engedhet meg magának (...)

Nem akarok részletesebben kitérni az absztrakcióra és a szürrealizmusra, egyrészt mert nem értek hozzá, másrészt mert művészetünkben ez szűk körű jelenség. Egy bizonyos: betiltani ezeket az irányzatokat nem lehet, a nyilvánosság falát nekik is biztosítani kell. Nem kell attól félnünk, hogy közönségünket meghódítják, vagy, hogy anyagilag más törekvések rovására vennék igénybe a vásárlóerőt. Inkább azzal kellene foglalkoznunk, hogy e törekvések némelyikét hogyan lehetne hasznosítani az iparművészet, az ipari forma gazdagítására, amelynek egész modern fejlődése e kísérleti irányok egyes próbálkozásain alapszik. Mint képet, szobrot, mint ábrázoló művészetet természetesen nem fogadhatjuk el. Nem hiszem, hogy közönségünket most éppen az e művekben rejlő bonyolult gondolati, elméleti folyamatok megértéséhez kellene hozzászoktatnunk. És nem hiszem, hogy a szocialista állam jogtalanul lenne elfogult, amikor ezeket a nem egyszer emberellenessé, embertelenné váló törekvéseket, a mi mai életünknek nyíltan hátat fordító művészi módszereket különösebben nem kívánja támogatni.

Az előadás befejező részében a művészeti ismeretek terjesztésének fontosságáról beszélt – kifejtve, hogy ha mi szocialista képzőművészetet akarunk, akkor a közönségnek is ismernie kell a képzőművészetet, meg kell tanulnia különbséget tenni jó és rossz, eszmeileg gazdag és silány között. (...) Az elnök megköszönte az előadást, és őszinte vitát, hozzászólásokat kért.

Krusnyák Károly állandó bizottsági tag a zsűri-rendszerről és a zsűrik összetételéről beszélt, felvetve a műfajonkénti bíráló bizottságok ötletét.

Szigeti István: A kísérleti irányzatoknak egyetlen képviselője vagyok. Ez kötelességemmé teszi, hogy elmondjam azokat a gondolatokat, amelyeket Aradi Nóra előadása bennem, mint kereső művészben ébresztett. Közölnöm kell, hogy mint szakszervezeti funkcionárius a művészek széles rétegével érintkezem és állíthatom, hogy a szalonok gondolata már gyökeret vert a művésztársadalomban. Mostanában igen sok szó esik a szalonokról, mint gazdasági egységekről, holott az eredeti elgondolás csak mint másodrendű tevékenységet írta elő a gazdasági feladatot. A szalonokat tehát az eredeti elgondolás szerint kell megszervezni. Ebben domináns elem az ideális célkitűzések megvalósulása, nem pedig a stíluskérdések egy bizonyos homogén jellege. Egy másik észrevételem a Tavaszi Tárlat anyagi és lelki előkészítésére vonatkozik. A légkör nem volt alkalmas arra, hogy nagyszabású alkotásokba kezdjenek a művészek. Ne feledjük: „október” nem októberben kezdődött, hanem jóval előbb. Ez a körülmény lehetetlenné tette a jó felkészülést. Sem a Minisztérium, sem az Alap nem adott ki megbízásokat a művészeknek a kiállítás színvonalának emelése céljából. A kiállítás tehát a művészek önerejéből jött létre – természetesen bizonyos fokú támogatással. A kiállítás értékelése során mind a kritikában, mind Aradi Nóra előadásában két csoport került a bíráló bonckése alá, mégpedig az A és a D csoport, azaz a B és a C csoport nem kapott kritikát. A helyzet az, hogy mihelyt az állami támogatás megszűnt e csoportok szintén nem jelentkeztek nagyszabású és nagyigényű munkákkal. Ezt a kiállítás védelmében mondom el. Aradi Nóra előadásából hiányzik az a pozitívum, ami jelezné, mi a terve a minisztériumnak, mi a hivatalos szándék az egész művészeti élet talpraállítására. Jelenleg a művészek nagy része kulturális és anyagi bizonytalanságban él. Kérem, ami a jövőt illeti, legalább a létezési szabadságot. Tagadom, hogy a kísérleti irány célkitűzései ellentétben állnának a szocialista építés mindnyájunkra kötelező és mindnyájunk lelkében élő szándékával. Jósándékainkat tehát ne vonják kétségbe.

Pór Bertalan: Egy angol vagy amerikai újságíró arról írt egykor, hogy az a bizonyos tíz nap megrendítette a világot. Ezt úgy kell értelmeznünk, hogy a szóban lévő 10 nap nemcsak politikai és gazdasági kérdésekben, hanem kulturális kérdésekben is megrendítette a világot. Félszeg dolog lenne arra gondolni, hogy mi, képzőművészek, kivonhatjuk magunkat az új világrend felépítéséből. Nekünk a marxizmus tanain felépített világban fontos tennivalóink vannak. Minthogy a társadalom átalakítása a világnak legalább egyharmadán megindult, az cselekvésre ösztönözhet minden igazi művészt. Milyen cselekvésre? Ennek az új világrendszernek

az építése Marx és Lenin által megalkotott szabályok szerint történik – tehát a mi művészetünk nem állhat ellentétben e tanokkal. Ezek a szabályok egyértelműek mindenütt, ahol a szocializmust építik. A kulturális kérdésekben is csak egyirányú – egy főirányú – fejlődés lehetséges. Ezt nem úgy kell értelmezni, hogy nincsenek különböző ízlések és felfogások, mert ilyenek vannak, és nem baj, hogy vannak. De kell, hogy a különböző felfogások és ízlések a tulajdonképpen nagy vonalhoz legalább erkölcsi és politikai értelemben idomuljanak. Másképpen ezt a világrendszert felépíteni nem tudjuk. Ami pedig a szalonok kérdést illeti, nekem az a nézetem, hogy nem lehet különböző szalonokról beszélni.

Balogh András: Eléggé elgondolkasztató jelenség az, hogy a zsűri egyre nőnek, egyre nagyobbak. A szalonok létevel kapcsolatban igenis kell beszélünk az anyagi kérdésekről. A művész számára ma az egyetlen lehetőség a képeladás a megélhetésre. Ezzel szemben a képzőművészeti költségvetés még nincs perfektuálva. A minisztériumi támogatás még várakozó állásponton van. Igen ám, de a művészeknek meg kell élnie, és szeretné fenntartani normális életmódját. Ismétlem, ma az egyetlen megélhetési lehetőség a képeladás. Ez viszont ma attól függ, hogy X és Y (...) mit vásárol. Sajnálatos, hogy Aradi Nóra előadásából hiányzik az anyagi perspektíva. Ily körülmények között a képzőművészeknek szelmalomharcot kell folytatnia a közízléssel a művészi néző megtartásáért. Addig, amíg hathatós támogatás nem történik a minisztérium részről, amíg ez nem nyilatkozik meg vásárlások, megbízások, és egyéb más formákban, addig a Képcsarnoktól a művészi színvonal megtartását nem lehet remélni. A művészi színvonal tehát igen nagy mértékben függ a vevők színvonalától, ez viszont csak a vevők kellő művészi nevelésével emelhető. Ha a művész kizárólag a közönség ízlése felé toldódik el, ez a képzőművészet rovására megy. Következésképpen a minisztériumban aktivizálni kell azokat a költségvetési összegeket, amelyeket képzőművészeti célokra szándékoznak fordítani. E nélkül bajos teljes joggal bírálni, mert ha a tárlat gyenge is, de a művészeknek élniük kell. Ami a Tavaszi Tárlatot illeti, ennek művészeti része régi keresztmetszetet ad. Az idej Tavaszi Tárlaton nem az idej, hanem az 1-2 év előtti tavasz keresztmetszetét láthatjuk. Tavaly november óta alig készült valami új. A szalonok felállítása esetén olyan intézmény létrehozatalára lenne szükség, ami képes lenne biztosítani a szalonok szellemi profilját. Sajnos, a jelen pillanatban tartani lehet attól, hogy a szalonok gondolata az irrealitás körében mozog. A feladat kettős: egyrészt fejleszteni kell a közönség ízlését (s ezt korán kell kezdeni, már az iskolákban), másrészt biztosítani kell a mű-

vészek anyagi ellátottságát. Ha azt akarjuk, hogy képzőművészetünk kimagasló eredményeket érjen el, akkor gondoskodni kell a két tényező megfelelő összhangjáról. (...)

Kontuly Béla: Az idei Tavasz Tárlatot nem lehet kel-
lő objektivitással bírálni, ha nem veszik tekintetbe,
hogy kevés volt az idő a felkészülésre. A kép érik,
megalkotása időt igényel. Az októberi események
tehát nem is jelentkezhettek megtörténtük pillana-
tában a képzőművészet alkotásaiban. Ezt el kellett
mondanom a művészek védelmében. Egyébként
nem lenne helyes a művészet bárminő korlátozása,
mert azt hiszem, táj és csendélet festésével is ki le-
het fejezni haladó világnézetet. Azt tartom helyes-
nek, ha a tematikát nem hangsúlyozzák, nem erőltet-
tik, mert ezt nem is lehet erőltetni. Azt hiszem,
mindegyik világnézeti fal alkalmas lehet emberi
események [sic! – hgy] ábrázolására. Éppen ezért a
szalonok megalkotásának gondolatát nem szabad
levenni a napirendről. Aki ezt tenné, az szembeke-
rülne a művészek többségével. A négy zsűri fenntar-
tása tehát szükséges a jövőben is. A négy szalon,
természetesen, jobban dolgozna, ha feladatot kap-
na. Ez bebizonyítaná azt is, melyik világnézet alkal-
mas a kiállításra.

Istókovits Kálmán: A képzőművészek jelenleg meg-
lehetősen reménytelen helyzetben vannak. A mű-
vészek nagy része pusztán a közönség jóvoltából
él vagy nem él. Ebből kifolyólag kialakult kétféle
giccs-típus. Az egyik a zsűri, a másik pedig a köz-
önség ízlését igyekszik kielégíteni. Ezen segíteni
csak intézményes gesztussal lehetne, akkor, ha a
művészek anyagi függősége megszűnnék, és vol-
na idejük arra, hogy olyan műveket hozzanak lét-
re, amelyeket a Képcsarnok is megvenne. Életmű
ilyen intézményes megoldás nélkül nem jöhet létre.
De amikor mi a Képcsarnokról beszélünk, nem a
Solymosi-féle képkereskedelemre gondolunk. Soly-
mosinak az volt a nézete, olcsón kell venni, jól kell
eladni. Ilyesmi sajnos ma is előfordul. Elismerem,
a Képcsarnok hatalmas munkát végez, rendkívül
kis anyagi kerettel. Ezért fordul elő az, hogy a mű-
vészek beküldenek 5-6 képet, de ebből csak egyet
vagy egyet sem vesznek meg. Először tehát meg
kell teremteni a művészek megélhetésének lehetősé-
gét, csak azután lehet velük szemben követelmé-
nyeket támasztani. E nélkül a művész anyagi csőd-
be kerül, és nem tud alkotni. Ami a kiállítást illeti,
ennek egy határozott programja volt. A kivitelezés
során azonban minden összekeveredett, zűrzavaros
lett, amiből nem lehet kihámozni semmit. A Tavasz
Tárlat helyiségeiben vannak üres falak, és vannak
agyonzsúfolt termek. Az egyik helyen az üresség
miatt nincs összehasonlítási alap, a másikon pedig
a zsúfoltság teremt kiismerhetetlenséget. Üresség

itt, kakofónia ott. Tény az, hogy a tárlat megrende-
zésének módja összezavarta a célokat. Nálunk 10
éve az ad hoc művészetet támogatják. Forszírozták
az aktualitást és erre milliókat költöttek. Ámde mi
lett a sorsuk az ilyen alkotásoknak? A kierőszakolt
aktualitások jelenleg a pincékben hevernek, mert
sehol nem merik ezeket az emberek szeme előtt tar-
tani – annyira idejüket múlták. A képzőművészek
megtanulták, hogy a napi aktualitás gyorsan elvesz-
ti a jelentőségét, s holnap teljes mértékben értékte-
lenné válhat. Éppen ezért ma már mindenki irtózik
az efféle napi aktualitásoktól. Marad a nagy tanul-
ság: az időtálló művek megalkotásához idő kell.
Nem szabad sürgetni a művészt. Remélem, e tanul-
ságok alapján jövőben a kiállítást szakszerűbben
rendezik majd meg. Az illetékes szervek adják meg
a művészeknek azt a lehetőséget, hogy olyan témát
válasszon, amelynek a kiérleléséhez ideje is van.

Dr. Domokos Imre: *A képzőművészet fejlődése* jól in-
dult, de később kialakult egy hatóságilag engedé-
lyezett irány. Jelentkeztek a postimpreszionisták és
a klasszikusok követői. Mindkettő gazdagítja a mű-
vészetet. Érthetetlen, hogy az absztraktok és a na-
turalisták tevékenysége miért vált bűnné? Nézetem
szerint egyik művészeti irányzat sem érdemli meg,
hogy elvessék, mint ahogy azt sem érdemli meg,
hogy kizárólagossá tegyék. (...) A fő termekben a
hivatalos irányzatok szerepeltek, míg a félreeső he-
lyeken az absztrakt és az úgynevezett naturalista
művészet kapott helyet. (...) Mégis, ezt a kiállítást
a művészek elégedetlensége hozta létre. (...) Tanul-
ság: nem szabad önkényeskedni a művészetben.
Engedni kell, hogy sok gyümölcs érjen. (...)

Pór Bertalan: Azért szólok fel még egyszer, mert
a művészek anyagi helyzetéről nekem is van mon-
danivalóm. A képzőművészek megélhetését biz-
tosítani kell. Az lenne a leghelyesebb, ha minden
igazi képzőművész állami fizetést kapna. Ha jól
emlékszem, 1919-ben a művészeti direktórium in-
tézményesen gondoskodott a képzőművészekről.
Közülük 80-at kinevezett rajztanárnak, 150 művész
pedig havi 3.000 korona fizetést kapott. Helyesnek
tartanám, ha a művészek ma is fizetést kapnának,
úgy, mint 1919-ben.

Lajos Lajos: Hozzám úgy jutott el a szalonok gondo-
lata, hogy ez van hivatva a művészek anyagi gondja-
it megszüntetni. Azt mondták, hogy a szalonokat
a többség akarja. Én ezzel szemben azt mondom,
nem mindig az a helyes, amit a többség akar. (...)

Szigeti István: Ismét szólnom kell. Mint szakszer-
zeti funkcionárius, a magyar művészek egy jelentős
részével állandó összeköttetésben állok, és állítom
– ezt a mostani vita is bizonyítja – a művészek nagy
része magáévá tette a szalonok gondolatát, mert az
anyagi helyzete megjavulását várja tőle.

Istókovits Kálmán: Előbbi szavaim kiegészítése-ként hadd mondjam el, hogy a napi aktualitást időt állóan csak akkor lehet megoldani, ha erre kellő időt adnak. A színvonalas alkotás tempó kérdése is. A múltban sok „napi” aktualitás a művészetben azért vált végül is selejtté, mert hiányzott a művészek iránti türelem. Sürgették őt, követelték tőle a művet, s e sietség vége a sikerületlen mű lett. És az sem mindegy, hogy a művész maga választja-e meg a témáját, vagy sem! A múltban a művészek előírták a témát is, nem ő maga választotta meg, nem azzal foglalkozott, amihez a kedve, hajlama és élményanyaga fűzte. Ezt a hibát nem szabad megismételni.

Barna Miklós: *Köszöni a vita megrendezését. Hangsúlyozandó: a múlt hibás kultúrpolitikája nem mozdította elő fejlődésünket. (...) világos előttünk, hogy 1951-től a szocialista realizmus feltétlen megkövetelése hiba volt. A művészek a megrendeléseket szó nélkül elfogadták. (...) És az eredmény elszomorító lett. A művészetet valóban csinálták. Az „átállók” anyagilag jól jártak, csak éppen elvesztek, mint művészek. (...) Az át nem álló fölött pedig nem szabad ítélni, hiszen ők végeredményben nem akartak – hazudni. (...) Ha a fejlődésükben elmaradtak, azért maradtak el, mert nem kaptak erre elegendő lehetőséget. Ne feledjük, a múltban éppen a kevésbé gerinces művészek kapták a megbízásokat, ezek kapták az anyagi bázist, a Kossuth-díjat stb. Vannak azonban olyan művészeink, akikről tudjuk, hogy nem kommunista gondolkodásúak, mégis olyan műveket alkottak, amelyek a szocialista realista művészetnek is példái lehetnek. Ugyanakkor az is előfordult, hogy kommunista művészek csődöt mondtak, mint művészek. Az új művészetet csak azokkal lehet megcsinálni, akik hisznek benne, a kormány pedig az a kötelessége, hogy megkeresse őket. A Tavasz Tárlat azért lett ennyire l'art pour l'art ízű, mert a múlt kultúrpolitikája rossz volt. A művészek most „őszintén” akartak megnyilatkozni. De ami a legfontosabb: a proletariátusnak joga van megteremtenie a maga művészetét, és meg is fogja teremteni. Ezt a fejlődést kell okosan előmozdítani.*

Háy Károly: Azt az elképzelést, hogy az absztrakciókat át kell irányítani a képzőművészetbe, [sic! – hgy] nem tartom helyesnek. Ez elvileg helytelen. Az absztrakció ugyanis nem technika, hanem világnézet, és ez érvényesülne az iparművészetben is. Az iparművészeti alkotásnak mások az eszközei, más a megnyilatkozási formája, mint a festészetnek és a szobrászatnak – de a tartalom, a világnézet tartalom, amit a forma kifejez – azonos mind a festészetben, mind a szobrászatban, mind pedig az iparművészetben. A javasolt módszer tehát nem

oldaná meg az alapvető problémát. A világnézet minden művészetben megnyilatkozik. A probléma megoldásánál ebből kell kiindulnunk.

Istókovits Kálmán: Az eddig hallottak új gondolatokat ébresztettek bennem a közönség művészeti nevelését illetően. A gyermeknevelés első stádiumától kezdve be kellene kapcsolódni a művészeti ismeretek tanítását olyan formán, hogy nemcsak a pillanatnyi idők műalkotásait ismerjék meg, hanem a múlt kiemelkedő alkotásait is. Egy átfogó, széles művészeti, művészettörténeti nevelés szükséges – minden egyoldalúság nélkül. (...)

Csernus Tibor: A nevelésben nem szabad lebecsülni a népet. A régi mesterek népszerűek voltak. A képzőművészet fejlesztése során a nép igényeit kell szakadatlanul növelni. Ez valóban nevelés kérdése. Ennek módozatait gondosan ki kell dolgozni.

Berda Imre: A középkorban műveletlen volt a nép, de azért a műalkotásokat élvezte. Mi okozta ezt? Az, hogy a középkori művészet a nép érzéseit fejezte ki. (...) ha a művész és a nép érdeklődési köre azonos, akkor a közönség probléma megoldódik. Újra meg újra ismételnünk kell: a népnek olyan művészet kell, amelyet megért. (...)

Pogány Ö. Gábor: Valóban fontos kérdés a művész és a nép kapcsolata. Ez azonban bonyolult probléma. *A középkor se volt egyszerű világ. A kereszténységet tűzzel-vassal terjesztették el. Az új világ teremtői a művészettel is segítették kialakítani az új rendet. Ez a feladata a szocialista művészetnek is. A hibák megvitatásával nem jutunk előbbre, mert sok volt belőle, és mindenki más lát hibának. Ő például az elfogultságot tekintve hibának, különösen azért mert személyekhez fűződő rokonszenv vagy ellenszenv formájában nyilatkozott meg. (...) A művészetpolitikában több megértés, és több kollegialitás kell. Még a helyes módszereket sem kell erőltetni. És minél több ember érdeklődését kell felkelteni a művészet iránt. Az általános érdeklődés alakítja ki a kor stílusát teljes összetettségében. Végeredményben ezt szolgálta a Tavasz Tárlat is. Az a fontos, hogy a Tavasz Tárlat értékeit a művek döntsék el, ne az irányzatok. A kor művészete ki fog alakulni. Nem lehet mindenki kommunista művész, se szocialista realista. Még a szocialista realista művészet sem lesz egységes, éppen ellenkezőleg, sokrétű lesz (...) Ami a jövőt, a közvetlen jövőt illeti, a minisztérium is tanúsítson megértést, egyre több megértést.*

Istókovits Kálmán: Megértést. Igen. Mert a mai művészet helyzete súlyos. Nem toldozás-foltozás az, ami kell, hanem intézményes megoldás. A mai művészeknek más társadalmi rétegekhez képest kevés az elismerése. A munkás, például, mindig megkapja a bérét – akkor is, ha selejtet gyárt. A művész nem. Pedig vannak kiadásai is. Sajnos ezek gyakran nem

térülnek meg. Az alkotás lehetőségei műtermileg sincsenek biztosítva. Most is elromlott a műtermem, rossz a teteje.

Aradi Nóra: A kérdések megoldása kollektív fejtegetést igényel. A most felmerült problémákra az előadás általában válaszolt már. Néhány észrevételre röviden a következőket:

A szalon-rendszer, mint olyan, nem valósítható meg. A művészek ilyenfajta csoportosulása két veszélyt rejt magában: gazdasági és művészeti veszélyt. Ne feledjük: az egyes csoportok között nincs homogenitás – a négy csoport hamarosan tízszeres lenne. A kritika az egészet illeti. Minden csoport kapott bírálatot. Ami a perspektívát illeti, ennek részleteit még nem lehetett feltárni, mert még nincs terv a művészeti élet rendezésére. Az bizonyos, hogy a vezető művészek megkérdezése nélkül nem fog dönteni a minisztérium. Lesz Művészeti Tanács, amely feladatának megfelelően segíteni fog a problémákat felderíteni, s azokat javaslataival megoldani. Ami Pór Bertalan megjegyzéseit illeti, ezek elvileg helyesek, de félreérthetők. Ellene vagyunk minden uniformizálódásnak. Nagyon helyesek a közönség nevelésére vonatkozó megjegyzések. E tekintetben sok a tennivalónk, valóban.

Ami a művészek anyagi ellátottságát illeti, erre nem lehet konkrét ígéretet tenni. Az idők ellátásával kapcsolatban is komoly problémákkal viaskodunk. A megoldás összefügg az ország általános helyzetével. Többen szövegeztünk itt a „művésznyomor” kérdéseiről. A megoldás az adott pillanatban aligha lehet más, mint az, hogy vásároljon a közönség. Ehhez jó művek kellenek. A jó művek nevelik a közönséget. Ez persze kormányzati feladat is.

Az aktualitást valóban nem kell erőltetni, de nem is akarnak a művészek hajlandóságán erőszakot tenni, mert – belátja – az erőltetett „üzemi kép” nem lehet hatásos (...).

Kontuly megfogalmazásai félreérthetők, nem helyesek. Azt hiszem, a világnézet fejlődik, és így a művész a saját fejlődésével együtt építi a szocializmust. A négy szalon állandósítása ezt a célt nem szolgálná. (...) Domanovszky és Csernus képei jó példák arra, hogy miként találhat egymásra a művész és a közönség. (...)

23. MNL OL Filmtár, 50.991 számú mikrofilm-tekercs: A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 26. ülésén határozta meg a Művelődésügyi Minisztérium ügykörét. Az ülésen elfogadott rendelet közzététele: Magyar Közlöny 1957. április 25.-i szám (276.)

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1045/1957 (IV. 25.) számú határozata a Művelődésügyi Minisztérium ügyköréről.

1. A magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az 1956. évi 33. számú törvényerejű rendelet 2. §-ában foglalt felhatalmazás alapján a Művelődésügyi Minisztérium ügykörét az alábbiak szerint határozza meg:

a) [oktatás]

b) Segíti, és elvileg irányítja a hivatásos művészek alkotómunkáját, ellátja az ehhez kapcsolódó intézmények és vállalatok felügyeletét. Így közvetlen felügyelete alá tartoznak a könyvkiadó vállalatok, a filmszakma gyártó és forgalmazó vállalatai, az Állami Operaház, valamint az egyéb zenei intézmények és vállalatok, a Nemzeti Színház, a Magyar Néphadsereg Színháza, a Déryné Színház, a Fővárosi Operett Színház, az Országos Cirkusz Vállalat, és a közép- és felsőfokú művészetoktatási intézmények, a művészeti alapok és művészeti szövetségek, a Szerzői Jogvédő Hivatal, valamint az Iparművészeti Tanács.

[A további pontok a művelődésügyi miniszter irányítása alá helyezték az egyházakat, a közművelődés intézményeit, a múzeumokat, a könyvtárakat, a levéltárakat, a sport ügyeit, a Kulturális Kapcsolatok Intézetét és a Kiadói Főigazgatóságot.]

6. A Művelődési Minisztérium az egyes feladatok kidolgozásába és végrehajtásába széleskörűen vonja be a kulturális élet legjobbjait, támaszkodják a társadalmi szövetségekre, intézményekre. Ennek biztosítása érdekében különböző szakmai tanácsadó testületeket hozhat létre.

Dr. Münnich Ferenc s. k.

a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány első elnökhelyettese

24. MNL OL XIX-I-4-eee, Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletek, 1. doboz 1957. május 10.

1.) Napirendi pont: Javaslat a Művészeti Tanácsok tagjaira – előadó: Aczél György

[Az előterjesztés:]

– Színművészeti Tanács: Gellért Endre, Hont Ferenc, Magyar Bálint, Major Tamás, Marton Endre, Nádasdy Kálmán, Mészöly Tibor, Simon Zsuzsa, Somló István, Szinetár Miklós, Téry Árpád, Timár József, Upor Tibor.

– Filmművészeti Tanács: Fábri Zoltán, Darvas József, Deák György, Gertler Viktor, Homoki Nagy István, Illés György, Karinthy Ferenc, Keleti Márton, Kollányi Ágoston, Nádasdy Kálmán, Révész Miklós, Urbán Ernő, Várkonyi Zoltán.

[Kimaradt: Homoki, Karinthy, Nádasdy, Révész Miklós filmfőigazgató.]

- Képzőművészeti Tanács:
- Festészet: Bortnyik Sándor, Domanovszky Endre, Ék Sándor, Konecsni György, Hincz Gyula, Pór Bertalan, Szőnyi István;
- Szobrászat: Kerényi Jenő, Macris Agamemnon, Mikus Sándor;
- Iparművészet: Dobrovits Aladár, Kovács Margit, Schubert Ernő;
- Művészeti kritika: Genthon István, Pogány Ö. Gábor.

[Kimarad: Konecsni, Kerényi, Dobrovits, Genthon.]
A Nemzeti Galéria szervezését segítő bizottság: Pigler Andor, Pogány Ö. Gábor, Vayer Lajos, Genthon István, Pór Bertalan, Vedres Márk, Domanovszky Endre, Aradi Nóra, Gerevich László, özv. Derkovits Gyuláné, özv. Dési Huber Istvánné. Hivatalból tagja a bizottságnak a Művelődésügyi Minisztérium múzeumi osztályának vezetője és az illetékes miniszter-helyettes. [Bekerül: Fülep Lajos.]

[A „kikerülő” és a „bekerülő” személyekről az értekezleten született meg a döntés – nyomát a névsorból történt kihúzások és beírások őrizték meg. Az előterjesztéshez csatolták a képzőművészeti osztály alábbi feljegyzését:]

A Képzőművészeti Osztály megjegyzése a javaslat-hoz

A Képzőművészeti Szövetség, valamint a terület egész szervezeti állapota jelen formájában nem tartható fenn. Ennek okai:

1. A Szövetség összetétele október óta jelentősen változott. Tagsága felhígult, a művészi minőség és a politikai színvonal erősen romlott. A választott elnökség helyébe kinevezett Intéző Bizottság zömét a volt forradalmi bizottság tagjai alkotják. Politikai összetételénél fogva nem alkalmas a Szövetség irányítására. A Szövetség eredeti alapszabályától erősen eltért. Az új alapszabály tervezete figyelmen kívül hagyja társadalmunk jellegét, a képzőművészet célját és feladatát és a benne lefektetett szalon rendszerrel szervezeti kereteket biztosít a területen uralkodó kispolgári anarchiának.
2. A szalonok a jelenleg tervezett tömörülésükben nem egyszerűen művészeti irányzatokat képviselnek, hanem hangsúlyozottan különböző világnézetű, politikai felfogású művészek elvi csoportosulásait. Közös vonásuk, hogy a marxista világnézettől, a szocializmus elveitől mindegyikük távol tartja magát. A tervezet szervezeti felépítése az államtól és a társadalomtól független csoportosulások létét akarják biztosítani és ezzel egyidejűleg az október utáni helyzetnek megfelelő gazdasági újrafelosztás is.
3. A Szövetség helyzetének rendezésével egyidejűleg felülvizsgálandó a Képzőművészek Szakszervezete is. Jelen állapot szerint a szakszervezet célját és

feladatát illetően a Szövetséggel és a Képzőművészeti Alappal azonos tevékenységet kíván ellátni. A szakszervezet vállalt feladatai közül az értékítélet és az érdekvédelem elsősorban a fenti két szerv feladata. Ami a mozgalmi munka és a politikai nevelés feladatát illeti: kétséges, hogy a szakszervezet ilyen feladatot el tud-e látni, de bizonyos, hogy a Szövetség politikai feladatok vállalásától nem mentesíthető. A kérdés rendezésénél mindenképpen figyelembe veendő, hogy a képzőművészet területén két hasonló tevékenységet folytató társadalmi szervezet nem működhet.

Javasoljuk:

A Képzőművészeti Tanács alakuljon meg. Ezzel egyidejűleg a Szövetség kinevezett Intéző Bizottsága oszlassék fel, miniszteri biztosa kapjon felmentést. A terület gazdája legyen átmenetileg – tanácsadó szerv formájában – a Képzőművészeti Tanács. Legfontosabb feladata legyen egy új Szövetség létesítési feltételeinek és alapszabály tervezetének kidolgozása, valamint javaslattevés a területi csoportosulások rendezésére és egyéb fontosabb problémák megoldására (pl. fiatal művészek problémája). Véleményünk szerint a szalonok szerinti csoportosulásokat nem gátolhatjuk, és nem korlátozhatjuk a számukat. A Szövetség azonban nem épülhet fel másként, mint a szakosztályokra (ahogyan eddig is volt), és a szalonok művészi harcai a szakosztályok belső életében kaphatnak kibontakozási lehetőséget. Ezeknek a művészi csoportosulásoknak azonban sem önálló gazdasági alapja, sem lefektetett szervezeti formája nem lehet.

A Képzőművészeti Tanács névsorának közlésével egyidejűleg, fentiek szerint a Miniszter Elvtársnak ki kell mondania a jelenlegi Szövetség megszüntetéséről és az új Szövetség létrehozásáról szóló határozatot. Amennyiben ilyen határozat visszhangja problematikusnak látszik, meg lehet várnunk a Képzőművészeti Tanács megalakulását, és annak ilyen értelmű javaslatát.

Budapest, 1957. május

Aradi Nóra s.k.

[A Művészeti Tanácsok tagjai után két héttel döntött a minisztérium vezetése a működésüket szabályozó miniszteri utasítás szövegéről:]

MNL OL XIX-I-4-eee, Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletek, 1. doboz.

1957. május 24.

1. Napirendi pont: Művészeti Tanácsok létesítése (előadó: Aczél György)

[Az értekezlet ezúttal a Művészeti Tanácsok működését szabályozó rendeletet vitatta meg. A tervezet-re ceruzával jegyezték: elfogadva.]

A Művelődésügyi Miniszter... (1957. M.N.K./ MM számú utasítása művészeti tanácsok létesítéséről)

1. A művelődési miniszter mellett az egyes művészeti ágaknak megfelelően Irodalmi Tanács, Zene-művészeti Tanács, Képzőművészeti Tanács, Szín-művészeti Tanács, Filmművészeti Tanács és Tánc-művészeti Tanács (a továbbiakban: művészeti tanács) működik.

A művészeti tanácsok a művelődésügyi miniszter véleményező és tanácsadó szervei. Művelődéspolitikai kérdésekben és a művészetek állami irányítása keretében általában a művelődésügyi miniszter a művészeti tanácsok véleményének meghallgatása után dönt.

2. A művészeti tanács tagjait a művelődésügyi miniszter bízta meg. A tagok maguk közül elnököt választanak.

3. A művészeti tanácsok működésével kapcsolatban ügyviteli teendőket a Művelődésügyi Minisztérium tárgykör szerint illetékes osztálya látja el; az illetékes osztály vezetője egyben a művészeti tanács titkára.

4. A művészeti tanács ülésein a művelődésügyi miniszter, vagy helyettese, továbbá a tanács titkára, valamint a Művelődésügyi Minisztérium tárgy szerint érdekelt osztályának vezetője, vagy megbízottja hivatalból részt vesz.

5. Az egyes művészeti tanácsok feladatait részletesen a tanács szervezeti és működési szabályzata határozza meg. A szervezeti és működési szabályzatot a művészeti tanács állapítja meg. A szabályzatot a jelen utasítás közzétételétől számított 15 napon belül jóváhagyás végett be kell mutatni a művelődésügyi miniszternek. A szabályzat módosításához a művelődésügyi miniszter jóváhagyása szükséges.

6. Ez az utasítás közzétételének napján lép hatályba.

Budapest, 1957. május 23.

25. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié

[Iktatás nélküli iratok]

I. sz. feljegyzés

Képzőművészeti Osztály

Feljegyzés

Aczél elvtársnak

1. A Tanács foglalkozott a szervező bizottság összetételével, amely a Szövetség átszervezésére, illetőleg új tagság kiépítésére alkalmas lehet. Megállapított egy több mint 30 tagú szervező bizottságban, amelynek élére 5 tagú vezetőség kerülne, és amelyben a Művészeti Tanácsot Hincz Gyula képviselné. A névsor összeállításánál figyelembe vettük az egyes művészeti ágak arányos képviseletét, továbbá ezen belül a művészi színvonal és a politikai

szilárdság biztosítását. Az érintett művészek értesítésére, illetőleg a szervező bizottság összehívására akkor kerülhet sor, ha majd a miniszterhelyettesi értekezlet a Szövetség ügyében dönt. Ezt megelőzően a Képzőművészeti Tanács kidolgozza a szervező bizottság, és így az eljövendő Szövetség munkájának főbb irányvonalait.

2. A Művészeti tanács legközelebbi ülésén az új Szövetség eszmei feladatával kíván foglalkozni, valamint állást foglalni a Szövetség munkáját érintő legfontosabb kérdésekben, mint például az irányzat, ill. stílus kérdés, az irányzatok versenyének megvalósulása, a szakosztályok szerepe stb. Ezt az ülést előre elkészített vitaanyag alapján folytatjuk majd le, amelynek elkészítésével a Tanács Bortnyik, Hincz és Aradi elvtársakat bízta meg.

3. A Tanács foglalkozott a Képzőművészeti Alap vezetőségének olyan átalakításával, illetőleg kibővítésével, amely lehetővé teszi az alap vezetőségének megfelelő együttműködését a Tanáccsal, valamint a szervező bizottsággal.

4. A Tanács foglalkozott a Brüsszeli Világkiállításon bemutatandó magyar művészeti anyag kérdésével. Szükségtelennek tartotta, hogy az anyag összeállítására külön bizottságot delegáljon, amikor ez mindenekelőtt a Nemzeti Galéria feladata, annak vezetője pedig a Tanács tagja. A forgatókönyvhöz azonban meg fogja tenni az észrevételeit.

5. A tanács egyetért azzal a Kultúrkapcsolatok Intézete által feltett kérdéssel, hogy Magyarország képviseltesse magát a Nemzetközi Képzőművész Szövetség szeptemberben tartandó dubrovniki konferenciáján. A konferencia feladatainak figyelembevételével javasolja – két személyről lévén szó – Pogány Ö. Gábor és Makrisz elvtársak kiküldését. A javaslattal a képzőművészeti osztály egyetért, és azt a Kultúrkapcsolatok Intézetének továbbította. A Képzőművészeti Tanács legközelebbi ülését a minisztérium vezetőségének álláspontjától függően fogja megtartani.

Budapest, 1957. július 1.

Aradi Nóra

II. sz. feljegyzés

Képzőművészeti osztály

Feljegyzés

Aczél elvtársnak

A Képzőművészeti Tanács július 16.-i ülésén megvitattuk – az előző tanácsülés határozata alapján – az újjáalakítandó Szövetség alapvető elvi kérdéseit. A Tanács néhány kommunista tagjával való megbeszélés alapján a mellékelt szöveget állítottam össze. Kérem Aczél elvtársat, hogy olvassa el, és megjegyzéseit még a tanácsülést megelőzően közölje, mert

így az esetleges vitás kérdések már előzőleg tisztázhatók.

Bp. 1957. július 13.

Aradi Nóra

[A csatolt szöveg:]

Az újjáalakítandó képzőművészeti szövetség a képzőművészet eszmei irányító testülete kell, hogy legyen. Főbb elvi célkitűzéseinek tisztázásához számolnunk kell a képzőművészet mai helyzetével és az ebből adódó továbbhaladási lehetőségekkel. A művészetünkben ma érvényesülő különböző irányzatok, stílusformák mozgási folyamatot jeleznek, amelyekben belül harc folyik a realista és nem realista törekvések között. De ugyanakkor a realizmuson belül, a polgári humanizmuson alapuló valóságábrázoláson már túllépnek a szocialista humanizmusból fakadó kísérletek is. A művészeti élet minden jövőbeni szervezésének az a feladata, hogy ne az irányzatok megcsontosodását, hanem éppen a fent jelzett mozgásokat segítse elő, a szocialista eszmei tartalom minél gazdagabb kifejezésére. Művészetünknek ehhez fel kell használnia a nemzeti és nemzetközi hagyományok közül mindazokat, amelyek a haladást szolgálják. De a nemzeti és nemzetközi hagyományok közül elsősorban azoknak eszmei tartalmát és alkotó módszerét kell figyelemmel kísérnie, amelyek a társadalmi haladást a proletárforradalom szemszögéből segítették és segítik elő. Ezt az eszmei célkitűzést következetesen gazdasági harccal is érvényre kell juttatnunk. Tisztában kell lennünk azzal a jelenlegi helyzettel, hogy művészeinknek ma még csak egy kis része áll pártunk és rendszerünk mellett, és ez mindenekelőtt egy sokirányú és meglehetősen elmélyült művészet-erkölcsi zűllésben mutatkozik meg. Figyelembe veendő, hogy az utóbbi években különösen elhaltasodott egy társadalomtól független művészi szabadság vallása, amely a művészet szabadságát kizárólag formaszabadságként fogja fel, megkövetelve ugyanakkor, hogy az állam művektől függetlenül megfelelő anyagi színvonalon tartsa el a művészeket.

Le kell szögeznünk, hogy az irányzatok mai harcában, nem elvetve a polgári humanizmus már kialakult és többé-kevésbé lezárt eredményeit, elsősorban olyan kísérleteket, olyan műveket kívánunk támogatni, amelyekben a kísérletezésnek tartalmi alapja van, és amelynek eszméje a szocializmust építő társadalomból fakad, és azt alakítja. El kell érünk az eszmeileg és művészileg magasabb rendű alkotások jobb díjazását ugyanúgy, mint a gyenge minőségű, és eszmeileg közömbös művek anyagi juttatásának háttérbe szorítását. Vállalnunk kell ezt

még akkor is, ha ez sok művész számára átmenetileg anyagi hátrányt jelentene, mert szociális szempontok, vagy elvi engedmények sem indokolhatják azt, hogy állami pénzből gyenge, korszerűtlen alkotásokra költsünk milliókat. Nem akarunk egyenlőséget biztosítani minden irányzat vagy minden mű számára. Ám ugyanakkor, amikor – bizonyos minőségi szinten felül – a legkülönbélebb stílusú, módszerű, sőt világnézetű alkotások közönség elé kerülését, illetve értékesítését lehetővé tesszük, biztosítanunk kell az állami támogatás elsődlegességét olyan művek részére, amelyek a mi társadalmunknak megfelelő világnézetből fakadnak és a mai élet problémáit próbálják egyre magasabb művészi formába önteni. Tisztában vagyunk azzal, hogy a különböző formai megoldások gazdag lehetőségekkel segítik elő a művészet általános fejlődését, és az előrehaladást formaian csakis sokrétűen, széles úton haladva képzelhetjük el. De a forma-keresés nem lehet cél, hanem csak eszköz, amely az új tartalom keresését kell, hogy szolgálja.

A Szövetség munkájának kiindulópontját képező alapelvek továbbfejlesztésére és konkretizálására a majd meginduló szövetségi életben belül kerülhet sor. Gyakorlati alkalmazásukat (pl. művek értékesítési, terjesztési szempontja, különféle irányzatok közönséggel való kapcsolatának lehetőségei) a Művészeti Tanács és a Szövetség a Képzőművészeti Alap újjáalakítandó zsűrijeivel és munkaosztó bizottságaival, valamint az Alap vezetésével együttesen oldhatja meg.

Budapest, 1957. július 13.

26. MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié

[Iktatás nélküli irat, indigós másodlat hártypapíron. Az első oldalon Aczél György kézírásával két olvashatatlan szó, és egy rájegyzés ceruzával: Orbán e.-nak az eredetét elküldték]

A képzőművészet helyzetének főbb problémái
Tájékoztató a megvalósult vagy megoldandó legfőbb kérdésekről

1. A képzőművészet helyzete a Tavasz Tárlat megnyitása idején: anarchia; politikai tartalmú művészeti csoportosulások, amelyekben a mi világnézetünknek nem jutott hely; a művészi szabadság fogalmának eltorzítása; minden állami vagy párt részéről történhető irányítás teljes kirekesztése; a párttagok kiszorítása a művészeti életből és teljes befelé fordulásuk stb.

2. Az adott helyzetben a Szövetségre mint eszmei erőre támaszkodni nem lehetett. A művészet ala-

kulásának eszmei problémái is meglehetősen tisztázatlanok voltak; a Művészeti Tanács kísérleteket tett, hogy saját körében az alapvető kérdésekben közös álláspontot alakítson ki, de az esztétikai problémák majdnem hogy tételes tisztázása a képzőművészetben, alkotásokra való hivatkozással, igen bonyolult és hosszadalmas folyamat. A Tanács legközelebbi programpontja a művészeti minőség elvi kérdéseinek tisztázása, amit majd szélesebb körű viták követhetnek.

3. A munka folyamán rá kellett döbbernünk arra, hogy bár a Képzőművészeti Alap ez év tavasza óta a minisztérium ellenőrzése alá tartozik, a művészeti élet alakulásának, s a művészet fejlődésének befolyásolására tulajdonképpen alig van lehetőségünk. A kiállítási program kidolgozásában ugyanúgy, mint a munkaelosztásokban, a zsűrik munkájába csak vétőjoggal szólhattunk bele – minden anyagi és szellemi kérdésben a Szövetség jelölte művészeti bizottságok döntöttek. A kommunista művészeket sok súlyos személyi és művészeti sérelem is érte ennek következtében, s etikai szempontból az egész művészeti élet nagyon elsekélyesedett. A baráti klikkek érdekeltsége, az anyagiasság sohasem jellemezte még annyira a helyzetet, mint ebben az évben.

4. Bár az ellenforradalom nyílt színvállás formájában a képzőművészek körében sokkal kevésbé jelentkezett, mint más művészeti területeken, nem hagyhatjuk szó nélkül azt az eszmei elsekélyesedést, amely egész művészetünkben uralkodik. Véleményem szerint a Tavasz Tárlatnál is riasztóbb képet nyújtott az Ifjúsági Kiállítás, és igen elgondolkodtató a Derkovits-díjasok eddigi munkája is. A szándékolt közönyösség, a polgári értelemben vett humanizmust is meghazudtoló szenvtelenség, az erőszakolt művészeti képzeletvilágok teremtése jellemzi fiataljaink zömét. Igen ártalmas volt egyes idősebb művészek, némely főiskolai tanár magatartása is, amellyel úgyszólván a mai napig éreztetik rokonszenvüket az ifjúság októberi magatartásával kapcsolatosan. Ugyanakkor több fiatal és idősebb művésznünk már művészileg is ábrázolni tudta az ellenforradalom tanulságait, és nem egy olyan mű született, amely nem csak eszmei tartalmával, de formai megoldásaival is gazdagította képzőművészetünket.

5. Hónapokon át kísérleteztünk azzal, hogy részletkérdéseket, személyi kérdéseket megoldjunk. Ez azonban alig vezetett eredményre, és be kellett látnunk, hogy az egész akkori organizációt meg kell változtatnunk ahhoz, hogy művészetünk helyes fejlődésének feltételeit megteremthessük. Meg kellett teremtenünk az állami irányítás lehetőségét, el kellett indítanunk a Szövetség újjászervezését,

és olyan rendelkezéseket kellett hoznunk, amelyek magukban foglalják azt a meggyőződésünket, hogy a művészi minőségnek nem csak művészeti, hanem eszmei kritériumai is vannak, s hogy ma nem születhet olyan nagy értékű műalkotás, amely a szocializmus eszméjétől távol állna. Főbb rendelkezéseink, amelyeket a Tanács is megvitattott és jóváhagyott, a következők:

a) A munkaelosztó bizottságnak az eddigi döntési joggal szemben javaslattevő joga van, a döntés jogát átmenetileg a minisztérium tartja fenn magának.

b) A megbízások árazásánál az eddigi egységár helyett minden műfajnál alsó és felső határt állapítunk meg, hogy a műalkotások művészeti értéküknek megfelelően legyenek díjazva.

c) A zsűri bizottságoknak ugyancsak javaslattevő joguk van, s a döntést a szaklektor az Alap vezetőjével egyetértésben gyakorolja.

d) A művészeti érték elbírálásánál figyelembe kell venni a műalkotások eszmei igényességét, és művészileg egyforma alkotások közül az eszmeileg gazdagabb mű alkotója magasabb tiszteletdíjban részesül, minthogy az ilyen mű megalkotása művészileg is nehezebb feladat.

e) A kiállítások tervezésénél szakítunk az eddigi helytelen módszerrel, amely szerint a művész – kiállítandó anyagának elbírálása nélkül – kapott ígéretet kiállítás rendezésére. A kiállítások színvonalát növelni akarjuk, elsősorban a közönség megfelelő tájékoztatása érdekében.

f) A művészeti irányzatok kérdésében igen tágra nyitjuk a kapukat, elfogadunk és támogatunk minden olyan törekvést, amely humánus, emberileg igényes, és bármilyen mértékben hozzájárulhat művészetünk szocialista fejlődéséhez. Elsősorban kiállítási politikánkkal, s a jövő évben újra meginduló megbízásainkkal szeretnénk lehetőséget biztosítani arra, hogy a szocialista humanizmus fölénye a polgári humanizmussal szemben a művek érveivel bizonyosodjék be. Már eddig sem féltünk adminisztratív eszközöket alkalmazni az antihumanista szellemű művek kiállítása és állami terjesztése ellen, lehetővé téve ugyanakkor, hogy ilyen művek nem állami támogatás útján nyilvánosságot kapjanak.

g) Megváltoztattuk a zsűri bizottságok névsorát és a szűk körű lehetőségeknek megfelelően megtettük az első lépést, hogy ezekben pozíciókat biztosítsuk.

h) Az eddiginél sokkal nagyobb mértékben foglalkoztunk a vidéki művészet támogatásával, kiszélesítjük a vidéki bolthálózatot, hogy ellátottságban ne legyen különbség a vidéki és a fővárosi művészek között.

6. Elkövetkezendő feladataink két legfontosabbika: a Szövetségnek, mint eszmei irányító testületnek a

talpra állítása, és a jelenlegi művészeterkölcsei helyzet fokozatos megváltoztatása.

a) A Szövetség legfontosabb feladatai lennének az eszmei tisztázódás lehetőségeinek felmérése (viták, sajtó stb.) abból a célból, hogy az irányzatok versenyében egyre élesebben különváljanak azok a törekvések, amelyek közelednek vagy közeledhetnek a szocialista realizmushoz, azoktól a „stíluskísérletektől”, amelyek ideológiailag velünk szemben állnak. A művészi minőség emelése szempontjából a Szövetségnek folyamatosan kell foglalkoznia a kiállítási politikával, a bel- és külföldi kiállítások ellenőrzésével, valamint ellenőrző szerepe kell, hogy legyen a különféle művészeti bizottságok fölött. Külön feladat a fiatal művészek eszmei nevelése, fejlődésük figyelemmel kísérése, amire szervezettel is megadjuk a lehetőséget a most létesült fiatalok stúdiójával. Munkacsoportok formájában kívánunk szervezeti kontaktust teremteni a szűk létszámú Szövetség és a Szövetségen kívüli művészek között.

b) A művészeterkölcsei problémáknak csak két fő csoportját említjük. Az egyik a megbízatások és a pályázatok sorsából levont tanulság. Általános jelenség, hogy a művészek nem a pályázatok eszmei feladata, hanem a pályázati feltételek alapján döntenek el részvételüket. De nem hallgatható el ennek politikai vonala sem, t. i. kifejezetten politikai természetű pályázat művészeinket közönyösen hagyja. A művészek zöme, köztük sok olyan művész, a fiatalok is, aki meggyőződéses híve a mi társadalmi rendszerünknek, azért tartózkodik az ilyen feladatoktól, mert tekintettel van a művész-közvéleményre, barátaira stb. Művészeti körökben annyira erős az a nézet, hogy a politikai tudatosság ellentétben áll a művész szabadsággal, hogy már azok a fiatalok sem mernek nyíltan fellépni ellene, akik vállalják a rendszerünkkel való szolidaritást.

A művészeterkölcsei helyzet súlyosságára jellemző a mostani, még soha nem látott anyagiasság. Művészeink 1957. évi háromnegyed-évi jövedelme a tavalyi 52 milliós összjövedelemmel szemben 70 millió. Ugyanakkor leszögezhetjük, hogy a művészet korántsem fejlődött olyan mértékben, mint az anyagi ellátottság, s hogy főként nem azok a művészek élnek jobban, mint azelőtt, akiknek munkássága a magyar képzőművészet sorsát alakítani tudhatja. Azt hiszem, eljutottunk odáig, hogy nyugodtan kijelenthetjük: művészetpolitikánknak nem lehet központi kérdése az anyagi ellátottság, s nem is célunk ennek további növelése. És kénytelenek vagyunk elmenni odáig, hogy fegyelmileg vonjunk felelősségre olyan művészeket, akik művésztársaikkal vagy az állammal szemben anyagi visszaéléseket követnek el, amire sajnos nem egy példát láttunk az

utóbbi időben is. (Ide tartozik az alkotóközösségek szervezetének felülvizsgálása is.) Az ellátottság elsősorban a műalkotások nagyobb körű terjesztése révén növekedett. A kereslet olyan nagy a közönség részéről (1954. évi jövedelem 9%-a, az idei jövedelem 63%-a ered magánosok vásárlásaiból), hogy bármit és bármennyit el lehet adni. A művészek, s köztük sok fiatal, nem szívesen mond le erről a könnyű pénzszerzésről, és ez elsekélyesíti művészetünket. Hozzájárult ehhez az is, hogy az Alapnál eladott műért a művészek jóval kevesebbet kaptak, mint állami vásárlás esetén, és így kialakult egy teljességgel tarthatatlan állapot: a művésznek önmagával szemben kétféle igénye volt, s a közönséget, mint vásárlót a művész kevesebbre becsülte, mint a közületet. Nemcsak hogy ez tarthatatlan egy fiatal alkotó művészi fejlődése szempontjából, de a mi társadalmi rendszerünkben fel kell számolnunk egy olyan gyakorlatot, amely a művész és a közönség közé ily módon éket ver. Ennek érdekében már igen komoly intézkedések történtek: jelentősebb műveket az Alapnál is magasabb áron vesznek meg és a terjesztést is átalakítjuk oly módon, hogy az egyre nagyobb számú új vásárlót nem az évtizedekkel ezelőtti műkereskedelmi szempontok szerint lássuk el műalkotásokkal, hanem gondosabb terjesztéssel minél jobb műveket nyújtunk számukra. Ez természetesen hosszú, szívós munkát igényel, de egyrészt lehetővé teszi a giccs és a selejt elleni harcot, másrészt módot ad arra, hogy a kultúrpolitikai szempontok ne csak a művészeti élet látványos, szem előtt levő területén érvényesüljenek, hanem végigvonuljanak művészeti életünk egészén, s a művészet és közönség minden irányú, helyes közelítésével lépünk előre a szocialista realizmus rendszere felé.

Néhány politikai kérdés és teendő

1. Az elvtársak többször vetették fel, hogy türelmetlenek, lassúnak tartják a fejlődést. A fejlődés valóban nem gyors, a polgári szemlélet és magatartás elleni harcot azonban nem lehet egyik napról a másikra, rendeletileg megvívni. Az elvtársak nagy része nem látja elég világosan, hogy az előrehaladás biztosításához nem elég egyes személyi ügyeket megoldani (vagy átmenetileg megoldani), hanem a művészeti élet szervezésében kellett olyan változtatásokat elérni, amelyek szellemükben, tartalmukban az általunk helyesnek ítélt törekvések fejlődését lehetővé teszik. Igen nagy baj az, ha maguk a kommunisták sem látják összefüggéseikben a problémákat, s főként az, hogy az elmúlt évek sok sérelme után a kommunisták nagy része is várakozási állásponton van: meglátjuk majd, hogy mire megyünk, s a saját személyük helyzetétől teszik függővé a közös problémák megoldásában való közreműködést.

2. Igen nagy hiányosság az is, hogy a kommunisták körében súlyos széthúzások vannak. Van olyan művészeti intézmény, ahol a kommunisták éles szembenállása az egész intézményt két táborra szakítja. Ma még messze vagyunk attól, hogy kifejezetten művészeti, alkotási, módszerbeli kérdésekben akár egy kis kollektíván belül, mint pl. a Művészeti Tanács, teljesen azonos vélemény alakuljon ki. De annyit tanulhatnánk a polgári művésztől, hogy ha művészeti kérdésekben nem is értenek egyet, azonnal zárt frontot képeznek, mihelyt elvi érdekekről van szó.

3. Fel kell számolni azt az egészségtelen, káros és elkedvetlenítő hangulatot, amely jelenleg az elvtársak körében uralkodik: árgus szemmel figyelik, hogy ki kivel áll szóba, és ha egy párttag egy nem párttaggal vagy éppen egy átmenetileg megzavarodott fiatallal beszélget, esetleg éppen azért, hogy az illetőt nevelje, alakítsa, azonnal megindul a suttogás, esetleg rágalomhadjárat, hogy az illető „lefejt a polgároknak”. A kommunista művészek nem engedhetik meg maguknak azt, hogy lemondjanak mindazokról, akik soraikon kívül vannak, nem szigetelődhetnek el úgy, mint eddig. Rendezzenek az elvtársak együttesen kiállítást, ha műveikkel bizonyítani tudják eszméiket, de ne feledkezzenek meg arról, hogy amint a szocializmus ügye nem csak a párté, hanem az egész népé, a szocialista művészet ügye sem csak a mi magánügyünk. Hány olyan jó szándékú művész van, akivel november óta még csak nem is beszélt senki közülünk. A zsűri-listák összeállításánál döbrentünk rá arra, hogy milyen hatalmas nevelőmunka van még előttünk, és milyen kevésbé ismerjük a művészeket (...)

4. Politikai problémákhoz sorolom ezúttal művészeti hagyományaink kérdését. A forradalmi kiállítás anyaga alapján intenzívebben és sokoldalúbban kell hivatkoznunk művészeti hagyományaink nagy gazdagságára, s most művek, tehát tények alapján hivatkozhatunk arra a káros múltbeli politikára, amely a magyar művészet hagyományai közül csak a polgári humanizmus eredményeit tartotta mai művészetünk szerves előzményének, kirekesztve éppen azt a hagyományt, amely a szocialista humanizmus mondanivalójával és szellemével harcolt a fasizmus ellen. Más kérdés, hogy ugyanakkor a polgári művészet hagyománya is egyetlen művészcsoportra szűkült le, indokolatlanul kirekesztve az elmúlt évtized művészeti életéből ennél nem kevésbé realista polgári törekvéseket. Művészetünk a valóságban sokkal gazdagabb (...) mint ahogyan az az elmúlt évek folyamán látható volt.

Az elmúlt hetekben végre eljutottunk odáig, hogy van szavunk, van lehetőségünk a magyar képzőművészet formálására. Művészetünk áll megkülönböz-

tetni az eszmeileg gazdag alkotást a közönyöstől, művészetünkben van gyakorlatilag is érvényt szerezni a mi társadalmunknak megfelelő művészi minőségnek. Megvan a lehetőségünk arra, hogy megkülönböztessük az előre vivő törekvéseket a visszahúzó erőktől, és megvannak a szervezeti feltételei annak, hogy harcoljunk a kispolgári szemlélet és a művészi selejt ellen. Élni kell tudnunk az új organizációval, az új lehetőségekkel; további fejlesztésük, kialakításuk állami feladat, a lehetőségek megfelelő felhasználása, tartalommal való megtöltése, a művekkel való érvelés az elvtársak feladata kell, hogy legyen.

Budapest, 1957. november 8.

Aradi Nóra

27. MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium, általános iratok, 600. doboz, 87717-1-30/1957. V. 16. iktatószám [Szilárd György igazgató, miniszteri biztos levele a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti főosztályához. Másolat:]

1956. november 26-án a Szövetség akkori Intéző Bizottsága és miniszteri biztosa az Alap élére a következő vezetőséget delegálta: Tar István, Gádor István, Koffán Károly, Kondor Béla, Ridovics László, Király József, Gulyásné Szuppán Irén, Elekffy Jenő, Megyeri Barna, Buzi Barna, Ujvári Béla, Bene János (közben disszidált). Ehhez jött még a fotósok képviselője: dr. Vajda Ernő, Vámos László, Gink Károly. Helyesnek tartanám, figyelembe véve a művészetpolitikai szempontokat, hogy a fenti Alap vezetőséget – munkásságuk elismerése mellett – váltsuk le, és helyükbe a következő vezetőséget – illetve míg az Alapnak miniszteri biztosa van, tanácsadó bizottságot – hívjuk be: Tar István, Mikus Sándor, Konecsni György, Koffán Károly, Elekffy Jenő, Imre István, Kmetty János, Gorka Géza, Schubert Ernő, Ujvári Béla, Vajda Ernő, Vámos László. Amennyiben a főosztály fentiekkel egyetért, jelezze, mely esetben – mint miniszteri biztos – a szükséges intézkedéseket meg fogom tenni.

1956. május 3.

Szilárd György

Igazgató, miniszteri biztos

[A levélre tintával rájegyezve:] Egyetértek. Aradi V. 4.

Az önálló osztály vezetőjének döntését Czéh József tolmácsolta a Képzőművészeti Alapnak V. 16-án.

Az új vezetőséget az Alap miniszteri biztosaként Szilárd György június 3-án kinevezte. Az eredeti névsorból időközben kikerült Koffán Károly (akit a főiskoláról is eltávolítottak). A bizottságba a fentiekén kívül behívták

Zala Tibor grafikust és Pleszniov Károly szőnyegtervezőt, aki közölte: nem vállalja a tagságot, mert 1. nem tudja, miért váltották le a Szövetség miniszteri biztosa által kinevezetteket, 2. nem hozták tudomására, hogy kikkel kell együtt dolgoznia, 3. nem ér rá.

28. MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium, általános iratok, 600. doboz

[I. levél:]

[A Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztályának levele a Képzőművészeti Alap igazgatójához. Iktatószáma: 87717-1-60/57.]

Képzőművészeti Alap igazgatójának
Budapest

A munkaelosztó bizottságok tevékenységében előforduló visszásságok egyik oka, hogy a bizottságok művész-tagjai ezt az igen jelentős munkájukat minden egyéni felelősség nélkül végzik.

Ezért úgy határoztunk, hogy a Munkaelosztó Bizottságok folyó hó 20-tól kezdve mint javaslattevő szervek működjenek, a döntés jogát további intézkedésig átmenetileg a Művelődésügyi Minisztérium tartja fenn magának.

Kérem Igazgató Elvtársat, hogy a fenti határozat végrehajtásához szükséges intézkedéseket tegye meg.

Budapest, 1957. szeptember 19.

Aradi Nóra

Önálló osztályvezető

[II. – válasz – levél, az előzményhez csatolva:]

Szilárd György igazgató szó szerint lemásoltatja az intézkedést, és közli, hogy ezzel visszaigazolja a minisztérium által közölt döntést, majd folytatólag igazolja, hogy Aradi Nóra önálló osztályvezetővel személyes megbeszélésükön abban állapodtak meg, hogy

1. A lemásolt és visszaigazolt utasítást a képzőművészeti osztály jóváhagyásra a Művészeti Tanács f. hó 27-i ülésén előterjeszti.

2. Ugyancsak a Művészeti Tanács elé terjesztik az új zsűri-listákat.

3. Az önálló osztályvezető f. hó 25-én megbeszéli az ügyvitel módját és rendjét a szaklektorokkal és az Alap lektorátusi osztályának vezetőjével

4. Az önálló osztályvezető a továbbiakban hetente megbeszéli a munkaelosztó bizottságok elé kerülő ügyeket a lektorátusi osztály vezetőjével és a szaklektorral, hogy a bizottság elé terjesztendő személyi javaslatot összegegyeztessék.

5. A lektorátus (esetleges különvéleményét hozzáfűzve) a munkaelosztó bizottságok javaslatait haladéktalanul felterjeszti, az önálló osztály pedig 48 órán belül válaszolni fog.

[III. levél:]

[A képzőművészeti önálló osztály 87707-1-74/957. X. 25. iktatószámú levele Szilárd Györgynek]

Az eddigi zsűrizési rendszer megváltoztatásával kapcsolatban az alábbi határozatunkat közlöm, szíves tudomásul vétel és a szükséges intézkedések megtétele végett:

A mindenkori zsűri tagjai folyó hó 28-tól kezdődően javaslattevő joggal rendelkeznek, mind a kiválasztást, mind az árazást illetően. A szaklektor a kapott javaslatok figyelembevételével, a Képzőművészeti Alap igazgatójával vagy annak megbízottjával egyetértésben dönt. Kérem Igazgató elvtársat, hogy a fenti rendelkezés végrehajtására 10 napon belül tegyen javaslatot.

K. Aradi

[IV. levél:]

[A képzőművészeti önálló osztály 87707-1-75/957. X. 25. iktatószámú levele Szilárd Györgynek]

A képzőművészeti önálló osztály vezetője levélben szólította fel az Alap igazgatóját, hogy november 15-ig tegyen javaslatot a beruházási munkák tiszteletdíjának és kivitelezési költségének volumenére (alsó- és felső határok feltüntetésével).

[V. levél:]

[A képzőművészeti önálló osztály 87707-1-86/957. XI. 5. iktatószámú levele Szilárd Györgynek – hozza csatolva, iktatás nélkül, a címzett válasza.]

A levélben a képzőművészeti önálló osztály közölte az Alap igazgatójával, hogy kiket nevezett ki a különböző műfajú zsűri-keretekbe. A kinevezettek lesznek a festő-, a szobrász-, a grafikai-, a keramikus, az ötvös, a textiles és a gobelines bírálók. A levélben megnevezték a szaklektorokat is. A szaklektorok:

– festő: Fenyő A. Endre

– szobrász: Ujvári Béla

– grafikus: Raszler Károly

– iparművész: Domanovszky György.

Közölte továbbá, hogy a képzőművészeti ügyek általános szakértője Pogány Ö. Gábor, az iparművészeti ügyeké Dobrovits Aladár, az Iparművészeti Múzeum főigazgatója lesz.

[A levélhez csatolták, külön iktatás nélkül Szilárd György levelét, amelyben rögzítette, hogy:]

1957. november 11-én az Alap tanácsadó testülete és a Művelődési Miniszter mellett működő Képzőművészeti Tanács tagjai együttes ülést tartottak, amelyen a képzőművészeti önálló osztály vezetője is jelen volt. Ezen az ülésen ismét vita alá került a zsűri-rendszer megváltoztatása, és úgy a művészeti

tanács, mind az Alap tanácsadó testülete olyan értelmű javaslatot tett, hogy vitás esetekben nem az Alap igazgatója, hanem egy szuper zsűri döntsön. A szuper zsűri tagjai: a lektorok, a művészeti tanács szükség szerint delegált 1-1 tagja, és az Alap tanácsadó testületének szükség szerint delegált 1-1 tagja. A két tanácsadó testület ezen együttes javaslatát Aradi elvtársnő tudomásul vette. Így tehát a rend kedvéért jelzem: a fent idézett számú [87707-1-74/957. X. 25. – hgy] minisztériumi leirat jelen levelem alapján módosul.

29. MNL OL XIX-I-4-m A Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztályának iratai, 9. doboz, „vásárlások” csomó
73.090/ 1959. június 20.

[Az Állami Vásárló Bizottság régi tagjainak megerősítése és az új tagok kinevezése. A megerősítő és a kinevezést közlő levelek:]

I. A megerősítő levelek:

Értesítem, hogy a Művelődésügyi Miniszter az Állami Vásárló Bizottságban viselt tagságát az 1959. évre megújította. Aradi Nóra osztályvezető

II. A kinevező levelek:

Értesítem, hogy a Művelődésügyi Miniszter Önt az 1959. évre az Állami Vásárló Bizottság tagjává kinevezte. Aradi Nóra osztályvezető

[A levelek előzménye a képzőművészeti osztály – Aczél Györgynek címzett, és a miniszter-helyettes titkárságán 312/A/1959 számon iktatott – alábbi feljegyzése:]

Az elmúlt években működött Állami Vásárló Bizottság tagjait 1957-ben hagyta jóvá a minisztérium vezetése. Szükségesnek tartom, hogy az ÁVB jelenlegi tagjainak meghagyása mellett a bizottságot kiegészítsük, továbbá szükségesnek látszik az is, hogy az iparművészeti vásárlásokra több iparművészettel foglalkozó szaktekintély kerüljön a bizottságba.

Az alább felsoroltak szerint az Állami Vásárló Bizottság 1959. évre megbízott tagjai:

Elnök: Aczél György

Titkár: Aradi Nóra

Régi tagok: Barcsay Jenő, Bernáth Aurél, Bortnyik Sándor, Dobrovits Aladár, Domanovszky Endre, Genthon István, Pogány Ö. Gábor.

Új tagok: Ék Sándor, Hincz Gyula, Macris Agamemnon, Mikus Sándor, Schubert Ernő, dr. Domanovszky György, Kovács Margit, Gerő László. Kérem fentiek jóváhagyását, hogy a megbízást a nevezettekkel írásban is közölhessük.

Budapest, 1959. február 6.

Czéh József

[Jóváhagyó szignó a lap alján, kézírással:] K. Benke VI. 1.

30. MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium, általános iratok, 599. doboz, 87713 sz. iratcsomó
87713-1-6/957. VI. 17.

[Az Állami Vásárló Bizottság vásárlása a Tavaszi Tárlaton. A vásárlásra a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója tett javaslatot. Ezt vette át a Képzőművészeti Önálló Osztály, majd a zsűri-bizottság. A vásárló zsűri névsora: Pogány Ö. Gábor, Domanovszky Endre, Genthon István, Barcsay Jenő, Borsos Miklós, Bernáth Aurél, Makrisz Agamemnon, Mihályfi Ernő miniszterhelyettes, Aradi Nóra osztályvezető, Kmetty Jánosné és Lehócz Márta, a minisztérium képzőművészeti önálló osztályának munkatársai. A lista:]

Festmények

Czóbel Béla: Kertben

Csernus Tibor: Újpest rakparton

Gera Éva: Csendélet

Giron Emánuel: Csendélet II.

Göllner Miklós: Csendélet

Kmetty János: Szobarészlet

Luzsicza Lajos: Ősz az Alacsony Tátrában

Miháltz Pál: Csendélet képpel (pasztell)

Pirk János: Kaszkalapáló

Sikuta Gusztáv: Asztalka ablak előtt

Szilvásy Margit: Hazafelé

Tallós Ilona: Csendélet

Tóth B. László: Emőke az ablaknál

Grafikák

Bozóki Mária: Illusztrációk (3 tusrajz)

Csohány Kálmán: Variációk Weöres versekhez (7 tusrajz)

Feledy Gyula: Leszállás (bányászok) (diópác)

Gacs Gábor: Négy rézkarc

Görög Rezső: Szinva patak, Kókai tanya

Kondor Béla: Apokalipszis bábokkal és masinákkal (rézkarc)

Kórusz József: Vízhordók (rézkarc)

Váci András: Táj (rézkarc)

Szobrok és plakettek

Csillag István: Két plakett (Mozart és Balassi)

Csúcs Ferenc: Edvi Illés (bronz plakett)

Deák László: Vetkőző (bronz-szobor)

Duray Tibor: Ülő nő (bronz plakett)

Ferenczy Béni: Leány-portré (bronz szobor)

Kiss Sándor: Tavasz (bronz plakett)

Martsa István: Golyózó fiú (bronz szobor)

Mikus Sándor: Fésülködő nő (bronz szobor)

Tar István: Horgászó fiú (bronz szobor)

[Az előbbi ügyirathoz hozzátartoztak az 1957 folyamán az Állami Vásárló Bizottság által a Magyar Nemzeti Galéria részére vásárolt művek listáját – hgy]

U. o. 87713-3-12/957. VI. 12.

[A Művelődésügyi Minisztérium külön vásárlása a Tavasz Tárlaton. Az irat tanúsága szerint több lépcsőben jutottak el a döntésig. Két munkatárs – Kmetty Jánosné és Lehócz Márta javaslatot tett. Ezt Aradi Nóra önálló osztályvezető Aczél György miniszterhelyettes elé terjesztette, a miniszterhelyettes jóváhagyta, végül megírták az Alapnak: kinek, és melyik műve fejében fizessen. A megvett művek:]

Festmények

Áron Nagy Lajos: Leány virággal
Bakky Sándor: Tihanyi táj
Basilides Sándor: Vörös ruhás leányka
Batári László: Április
Csáki-Maronyák József: Tihanyi halászhajók
Eigel István: N. L. arcképe
Fenyő A. Endre: Koratavasz a Balatonnál
Gánóczy Mária: Anyám
Gráber Margit: Csendélet
Imreh Zsigmond: Park (pasztell)
Jakuba János: Parasztudvar
Patay László: Tél
Szőnyi István: Holdvilágnál
Tóth László: Női portré
Vecsési Sándor: Falu télen

Grafikák

Kass János: Függeszkezők
Kass János: Gépnél
Kássa Gábor: Tatai parkrészlet
Novák Lajos: Gyümölcs-csendélet
Nyergesi János: Ruhaszárítás
Schey Ferenc: Malmozó lány

Szobor

Szebényi Imre: Fiú hallal

31. MNL OL XIX-I-4-m A Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztályának iratai 15. doboz, „vásárlások” csomó 72.628/1960

[Dokumentumok az Állami Vásárló Bizottság valós hatásköréről, működéséről, és a tárca vezetői részéről történő beavatkozások módszeréről.]

I.

[Az Állami Vásárló Bizottság 1960. március 12-én ülést tartott a Magyar Nemzeti Galériában. Az ülésen részt vett és a jegyzőkönyvet aláírta: Aradi

Nóra, Domanovszky Endre, Barcsay Jenő, Bernáth Aurél, Bortnyik Sándor, Pogány Ö. Gábor, Kmetty Jánosné, Genthon István, Mikus Sándor, Macris Agamemnon, Hincz Gyula. A 2,5 oldalnyi, sűrűn gépelt lajstromot Pogány Ö. Gábor pár szavas kíséreléssel beküldte a Művelődési Minisztérium képzőművészeti osztályára. Levelének iktatószáma: 863-270/60.]

II.

[A képzőművészeti osztály vezetője a kapott listát egy kurta feljegyzéssel felterjesztette Aczél György-höz. A miniszter első helyettesének titkársága a 713/A/1960 számon iktatta az iratot. A feljegyzés szövege:]

Képzőművészeti Osztály

Feljegyzés

Aczél elvtársnak

Mellékelve küldöm az ÁVB 1960. márc. 10.-i (sic!) jegyzőkönyvét.

Kérem Aczél elvtárs hozzájárulását, hogy a vásárlás lebonyolítását elintézhessük.

Budapest, 1960. március 28.

Aradi Nóra

III.

[Aczél titkárságáról kézzel írt cédula érkezett Aradi Nórához. Szövege:]

Aradi etnó! Aczél et. kérdezi: hová kerülnek a művek, amelyeket megvesztek?

Tömpéné III. 30.

IV.

[Aradi Nóra kézzel írt cédulán válaszolt Tömpénének:]

Az ÁVB keret csak a Galériának való vásárlás céljára használható fel, vagy – kisebb részben – más múzeumoknak. Így természetes, hogy az anyag közgyűjteményi anyag, minden tételnél ott szerepel az, hogy melyik közgyűjteménybe kerül. (MNG = Magyar Nemzeti Galéria) Aradi

V.

[Vélhető, de nem dokumentálható szóbeli utasítások után Aradi Nóra levelet intézett Aczél György-höz. Az iratot sem a képzőművészeti osztály, sem a miniszterhelyettes titkársága nem iktatta, de az aktához csatolva fennmaradt. Szövege:]

Kedves Aczél elvtárs!

Fel szeretném hívni a figyelmét egy problémára a Nemzeti Galéria részére történő ÁVB vásárlással kapcsolatban. Helyeslem azt, amit Aczél elvtárs és Benke elvtársnő mondtak egyes személyek megítélésének módjáról. Nem lehet azonban szó következetességről, az alábbiak miatt:

Kondor Béla például az utóbbi időben rendszeresen illusztrál az Élet és Irodalomban, bár magam kértem

Szabolcsi elvtársat, hogy egyelőre ne foglalkoztassák. Annyira futtatják, hogy egy József Attila illusztráció címével jelölték meg egy műteremben kiválasztott rajzát, amelyet Kondor nem is szánt illusztrációnak, és azt a címlapon közölték. Az ÁVB vásárlás a közgyűjteményt gyarapítja, a mű esetleg évek múltán kerül újból kiállításra. Az illusztrációk hétről hétre jelennek meg, igen nagy nyilvánosság előtt.

Hasonlóképpen nem lehetünk következetesek Kádár György esetében sem. A Bánk bán illusztrációra, amelynek megvételéről most szó van, megbízást kapott a kiadótól, a könyvet szerepeltették a lipcsei kiállításon. Az is tudott dolog, hogy Kádár kommunista főiskolai tanár.

Ha tehát – a megbeszélés értelmében – átfésüljük a listát, akkor sem hivatkozhatunk elvi következetességre, mint indokra. Az Élet és Irodalom, a Képzőművészeti Főiskola és ezek felsőbb hatóságai ugyanúgy állami szervek, mint a képzőművészeti osztály. Többféle kultúrpolitika aligha lehetséges.

Még egy aggály. Mi helyesebb: teljesen elvetni egy problematikus művészt, vagy pedig elfogadni munkásságából azt, ami jobb, és így kifejezésre juttatni, hogy mit hogyan értékelünk munkáiból.

Kérem Aczél elvtársat, beszéljünk erről még személyesen is. A lista módosítása persze nem jelent problémát. Sok esetben még Aczél elvtárshoz való továbbítás előtt módosítottam ilyen szempontból a listát. De fontosnak tartom, hogy ami ránk nézve elvileg kötelező, az legyen kötelező a tárcához tartozó más szervekre is.

Elnézését kérem, hogy ezzel írásban zavarom, de elutazásom előtt akartam még tájékoztatni a fenti problémákról.

IV. 2.

Tisztelettel
Aradi Nóra

VI.

[A lista korrigálása. Az Aczél György titkárságától visszakapott listához piros tintával – kézzel – írt cédulát tűztek. Szövege:]

A piros tintával áthúzottak kihagyhatók. Részben az Aczél elvtárssal megbeszéltek miatt, részben azért, mert egyeseknek jobb alkotásuk került időközben a VIII. Kiállításra, aminek megvásárlását valószínűleg kérni fogják. Kádár ügyében változtatlanul javaslom a megvételt, különös tekintettel arra, hogy Kádár egyéb munkáinál nem fukarkodtunk a bírálattal.

IV. 20.

Aradi

[Rájegyzés a cédula alján:] Aradi et. Aczél et a vásárláshoz hozzájárult: lásd a lista végén. Tömpéné IV. 21. [Az ÁVB listájának végén Aczél szignója és – más írással – IV. 22. dátum.]

A listából kihúzott/kihúzatott művek:

Baranyó Sándor: Tavasz

Kántor Andor: Táj

Kondor Béla: Női fej (600 Ft – MNG)

Petri Lajos: Szabó Dezső portréja

Kerényi Jenő: Integető nő

Búza Barna: Bombázás után

Bartha László: Múzsza

Csernus Tibor: Utca, zenészek (1500 Ft – MNG), Tanulmánylap (800 Ft – MNG), Zola illusztráció (1300 Ft – MNG) Kompozíció (1300 Ft – MNG)

[A Listából ezek után „akta” lett: gondosan levéllé másolták a meghúzott lajstrom tételeit, és elküldték a Képzőművészeti Alap igazgatójának, elrendelve a tiszteletdíjak kifizetését. A levél másolatát megküldték a Nemzeti Galéria főigazgatójának is. Ő 1960. május 2-án röviden nyugtázta a levél, illetve a lista kézhezvételét.]

JEGYZETEK

1 Jelen tanulmány, akárcsak tervezett folytatása (II. Rövid séta a „három T” és az „önköltéses kiállítások” körül) egy terjedelmes, levéltári kutatásokon alapuló mű (Horváth György: A művészek bevonulása. A képzőművészet politikai irányításának és igazgatásának története 1945–1992) része, amelyet a Corvina Kiadó jelentet meg 2015-ben. A munka jellegénél fogva primér forrásokat közlök, esetenként idézem azok kiadását. A korszak általános történeti, és művészettörténeti irodalmára (utóbbiból I.: Németh Lajos: Modern magyar művészet. Budapest 1972,² főként 181; Andrási Gábor – Pataki Gábor – Szücs György – Zwickl András: Magyar képzőművészet a 20. században. Budapest 1999, főként 290; Beke László – Gábor Eszter – Prakfalvi Endre – Sisa József – Szabó Júlia: Magyar

Művészet 1800-tól napjainkig. Budapest 2002, konkrétan 508; Prakfalvi Endre – Szücs György: A szocreál Magyarországon. Budapest 2010, főként 140–141 – valamennyi kötetben a szakirodalom további részletes bibliográfiájával) a továbbiakban nem hivatkozom.

2 Élet és Irodalom I. 1957. IV. 26. Másodközlése in: Kritikák és képek 1945–1975. Corvina, Budapest 1976, 184–186. (A kötetet az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportjának munkatársai állították össze.)

3 Mihályfi Ernő: Jegyzetek a vita-tárlatról. Élet és Irodalom I. 1957. VI. 7. Másodközlése in: Kritikák és képek i. m. 195–199.

4 Oelmacher Anna: Forradalmi tett, vagy kispolgári revizionizmus? Jegyzetek a Tavasz Tárlatról. Élet és Iro-

dalom I. 1957. V. 10. Másodközlése in: Kritikák és képek i. m. 187–190.

5 Szilárd György (1906–1980) kiválasztásának és kinevezésének írásos dokumentumai még lappanganak, időpontjára egy – sajnos üres – „A miniszterhelyettesi értekezletek határozatai a képzőművészeti területről” feliratot viselő előadói ív alapján következtethetünk (in: MNL OL XIX-I-3-o, a Népművelési Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletei, 5. doboz). A rávezetett iratjegyzék szerint az értekezleten 1954. március 20-án tárgyalták meg Szilárd György távozását az OMI éléről – és kinevezését a Képzőművészeti Alap igazgatójává. Vö. *Fitz Péter* főszerk.: *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon III.* Budapest 2001, 585. Ifjan magántisztviselő volt, 1939-től 1944-ig az Adria Biztosító ügynöke. 1945 után fősztályvezető lett az Állami Biztosítónál, 1954 elején az Országos Moziüzemi Igazgatóságot irányította. 1954-től a művészeti alapok egyesítéséig a Képzőművészeti Alapot igazgatta, majd megszervezte és további hét esztendőn át irányította az egységes Művészeti Alapot. A hetvenes évek közepén vonult nyugdíjba, egy jól szervezett, prosperáló intézetet hagyva maga után.

6 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 18. doboz: a MKISZ elnökség 1956. június 1-jei ülésének jegyzőkönyve. Lásd a Függelékben: 1.

7 MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié: „Képzőművészeti ügyek”. Lásd a Függelékben: 2.

8 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 18. doboz: a Titkársági Tájékoztató archivált példánya. A hírt lásd a Függelékben: 3.

9 Uo.: a MKISZ Vezetőségének 1956. július 13-i ülése. A jegyzőkönyv vonatkozó részét lásd a Függelékben: 4.

10 Uo.: a MKISZ Titkárság 1956. X. 8-i ülésének jegyzőkönyve. A tárgyra vonatkozó rész kivonatát lásd a Függelékben: 5.

11 Uo.: a Festő Szakosztály 1956. X. 17-i ülésének jegyzőkönyve. A tárgyra vonatkozó rész kivonatát lásd a Függelékben: 6.

12 Az elnök augusztus 31-én mondott le, mert kinevezték a Képzőművészeti Főiskola rektorává. A főtitkár szeptember 1-jével jelentette be, hogy – egészségi állapota okán – megválnak feladatától. Távozásukkal és a kialakult helyzet rendezésével az elnökség az október 9-i ülésen foglalkozott. A jegyzőkönyv helye: MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 18. doboz. Lásd a Függelékben: 7.

13 Uo. Lásd a Függelékben: 7.

14 A jegyzőkönyv szerint Hetey László.

15 Névsoraik fennmaradtak a MKISZ irattárában, őrzési helyük: MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 19. doboz, 1956-os működési iratok csomó, 2404/56 iratszám. Külön bizottságot hozott létre a szobrász-, a grafikus-, a festő- és az iparművész szakosztály. A listákat lásd a Függelékben: 8.

16 Névsora és megválasztásának ideje, helye nem ismeretes.

17 Az Intéző Bizottság tagjai valószínűleg a Forradalmi Bizottság tagjai voltak, úgy tűnik, hogy egyszerűen nevet változtattak Makrisz Agamemnonnak, a Magyar Szobrászművészek Forradalmi Bizottsága választott tagjának, egyben a Szövetség élére kinevezett miniszteri biztosnak a kezdeményezésére. Az Intéző Bizottság névsora

folyamatosan változott. Valószínűleg az első lista került az iratok között a szakosztályok Forradalmi Bizottságainak névsorai mellé – lásd a Függelékben: 8. Makrisz – amint az iratokból egyértelműen rekonstruálható – nem politikai komisszára volt a Szövetségnek, megbízatását a művészetszervezés érdekében teljesítette. A Tavaszi Tárlat körüli hecckampány és a Szövetség működésének felfüggesztése számára is kudarc volt.

18 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 18. doboz. Lásd a Függelékben: 9.

19 A jegyzőkönyv szerint: „Vilt [Tibor szobrász], Koffán [Károly grafikus], Vigh Tamás [szobrász], Huszár [Imre szobrász], Csupor [László festő], Gádor [István keramikus], Korniss [Dezső festő], Borsos [Miklós szobrász], Csohány [Kálmán grafikus], Makrisz [Agamemnon szobrász], Somogyi [József szobrász], Végvári [Lajos művészettörténész] és megfigyelőként Bencsik [István?] f. h. Hiányzott: Bernáth Aurél. Jelen voltak még: Szilárd [György], Csanádi [András grafikus], Kondor [Béla grafikus] és Geszti [László ügyvezető titkár].”

20 1956 novemberében és december folyamán Darabos volt az a miniszterhelyettes, aki bejárt a hivatalba, és kapható volt az intézkedésre. Később Zala megyében szervezte az MSZMP-t.

21 Az Intéző Bizottság január 4-i ülésén Szilárd György beszámolt az Alap veszteségéről, 8,5 millió forintba téve a közvetlen és közvetett károkat, meg sem említve a három milliós forintos áthidaló kölcsön visszafizetésének terhet.

22 Szövetség Forradalmi Bizottsága és miniszteri biztosa az Alap élére a következő vezetőséget delegálta: Tar István, Gádor István, Koffán Károly, Kondor Béla, Ridovics László, Király József, Gulyásné Szuppán Irén, Elekffy Jenő, Megyeri Barna, Buzi [Buza] Barna, Ujvári Béla, Bene János (ő közben disszidált). Ehhez jött még a fotósok három képviselője: dr. Vajda Ernő, Vámos László, Gink Károly.

23 MNL OL XIX-I-3-o, Népművelési Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletek jegyzőkönyvei, 5. doboz, 1956. február 6-i ülés: Javaslat az állami vásárlási keret felosztására és a Népművelési Minisztérium 1956. évi megbízásaira.

24 A megválasztott tagok: Antal Károly, Barcsay Jenő, Bernáth Aurél, Borsos Miklós, Burghardt Rezső, Czöbel Béla, Csupor László, Ferenczy Béni, Konecsni György, Koffán Károly, Somogyi József, Szőnyi István, Ridovics Ferenc, Vilt Tibor, Korniss Dezső, Makrisz Agamemnon, Martyn Ferenc, Vigh Tamás és a két főiskola egy-egy képviselője. A javaslatot kézhez véve a minisztérium a következőket nevezte ki: Makrisz Agamemnon, Csohány Kálmán, Borsos Miklós, Burghardt Rezső, Barcsay Jenő, Bálint Endre, Korniss Dezső, Balogh András, Huszár Imre, Vigh Tamás, Sarkantyú Simon, Martsa István, Vilt Tibor, Szentiványi Lajos, Ujvári Béla. A kinevező irat helye: MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 599. doboz, 87713-1-26/1956. XII. 18. iktatószám. A bizottsági ülésen – valószínűleg – nem minden kinevezett jelent meg. Érdemi, a művészeti életre döntő hatást gyakorló határozatra a bizottságnak nem volt módja: voltaképp az év elején kiadott megbízásra készült művek átvételét kellett jóváhagynia. Meg is tette, hiszen tudta: a megrendelt művek árából kell megélnie minden kollégá-

nak, aki, más választása nem lévén, csak ezeken dolgozott – a pénz viszont pocskéba menne, ha nem költenék el. A vásárlások iratai fennmaradtak: MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 599. doboz, 87713-3/1956 ÁVB feliratú iratcsomó.

25 MNL OL P2141. A MKISZ iratai, 18. doboz. A bizottság tagjai közül a jegyzőkönyv szerint megjelent: Vilt Tibor, Illés Gyula, Ridovics László, dr. Ujvári Béla, Borsos Miklós, Gábor István, Szilárd György, Domanovszky Endre, Kerényi Jenő, Barcsay Jenő, Gadányi Jenő, Bálint Endre, Somogyi József, Bernáth Aurél, Szentiványi Lajos, Huszár Imre, Makrisz Agamemnon, Geszti László, Csohány Kálmán, Koffán Károly, Martyn Ferenc, Csernus Tibor, Vigh Tamás, Pátzay Pál; hiányzott Perczel Erzsébet, Csajka István, Kaesz Gyula. Később Makrisz Agamemnon javaslatára a tagok közé választották Burghardt Rezsőt, Benkhard Ágostot, Buzi [Buza] Barnát és Erdei Dezsőt [a naturalista felfogású művészek képviselőiben]. Lásd a Függelékben: 10.

26 Az ismertetett szöveget a jegyzőkönyv szerint mellékelték, de már nincs ott, elkallódott. A vitában elhangzottak alapján azonban egyértelmű: a Szövetség szervezeti megújításáról tárgyaltak, a „szalon-konceptió” alapján.

27 Ezek a vállalatok Szilárd egész működése során jelentkeztek, és mindig józan üzleti számításon alapultak. Ezúttal is pontosan tudta, hogy a fotósok szervezete a levelezőlapokon megkereshető pénz tizedéből fenntartható, és ha ezen az áron megőrizhette az egyedárusítás jogát, habozás nélkül vállalta.

28 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 20. doboz, az IB ülések jegyzőkönyvei a januári jegyzőkönyvek csomójában. Lásd a Függelékben: 11.

29 Uo. Lásd a Függelékben: 12.

30 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 20. doboz. A tervzet tisztázata az „Alapszabály és vegyes levelezés” csomóban fekszik. Másolatát a kísérőlevéllel együtt lásd a Függelékben: 13.

31 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 20. doboz. Lásd a Függelékben: 13.

32 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 20. doboz. Januári jegyzőkönyvek csomója. Regesztájukat lásd a Függelékben: 14.

33 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 20. doboz, vegyes iratok csomója, iktatás nélküli levél. A levél eredeti példányának hátán olvasható a címzettek jegyzéke.

34 Szövege Aczél György iratai közt őrződött meg: MNL OL XIX-I-4-aaa, 48. doboz, 50. csomó. Lényeges pontjainak szó szerinti másolatát lásd a Függelékben: 15.

35 MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 20. doboz. Márciusi jegyzőkönyvek csomója. Résztvevői: Makrisz Agamemnon, Csohány Kálmán, Kiss István, ifj. Szabó István, Csáky-Maronyák József, Kiss Kovács Gyula, Gábor István, Bakos István, Kaesz Gyula, Mikus Sándor, Bánhidi Andor, Háy Károly, Ék Sándor, Geszti László, Perczel Erzsébet, Ridovics László. Lásd a Függelékben: 16.

36 Ám valószínűleg nem teljes körűen megőrzött – hiszen például az eminensen érdekelt festő szakosztály vitájának dokumentuma is hiányzik. A fennmaradtak helye: MNL OL P2141, a MKISZ iratai, 20. doboz.

37 MNL OL M-KS, 288. fond, 7/5 ő. e.

38 A helyzetet és az ügy körüli folyamatos tipródást jellemzi az a – MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisz-

térium általános iratok, 600. doboz, 87717-1-54./957. VIII. 17. szám alatti – levél, amelyben Szilárd György kérdezte: az Alap vállalta, hogy márciustól júniusig kifizeti a Szövetség vidéki munkacsoportjai vezetőinek tiszteletdíját – ki is fizették, újabb intézkedés viszont nincs. Most ki fizessen? A válasz a következő volt: „Értesítem, hogy miután a Szövetség jövőjét illetően még döntés nem történt, viszont a vidéki munkacsoportok további fenntartása feltétlenül szükséges, kérem, hogy a vidéki munkacsoportok vezetői tiszteletdíját az 1957-es évre az Alap költségvetése terhére folyósítani szíveskedjék.” Aláíró: Czéh József.

39 MNL OL M-KS, 288. fond, 7/5 ő. e. A határozat szerint a Titkárság „elfogadta” az Irodalmi Tanács tagjait – Barabás Tibor, Földeák János, Fodor József, Boda [géphiba, helyesen: Goda] Gábor, Gergely Albert, Illés Béla, Kárpáti Aurél, Köpeczi Béla, Rideg Sándor, Sándor Kálmán, Tolnai Gábor és Gyergyai Albert – és kimondta, hogy „az Irodalmi Tanács a minisztérium mellett működő tanácskozó testület legyen”. Ugyancsak „elfogadta” a Titkárság a Színművészeti Tanács tagjainak a következőket: Nadasdy Kálmán, Hont Ferenc, Simon Zsuzsa, Somló István, Magyar Bálint, Szinetár Miklós, Upor Tibor, Marton Endre, Déry [Téry?] Árpád és Timár József.

40 A kinevezéséről szóló határozat 1957. április 13-án jelent meg a Magyar Közlönyben. Lásd a Függelékben: 17.

41 MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié: „Képzőművészeti ügyek”, 70/957/A iktatószám. A feljegyzéshez cédulát tűztek: „Makrisz et. csüt. 10-kor jön Aczél et.-hoz. Kéri, hogy ezt az anyagot Aczél et. ismerje meg a beszélgetés előtt.” A feljegyzés szövegét – az iparművészet helyzetéről készült külön szöveggel együtt – lásd a Függelékben: 18.

42 Ez a vágya csak ősszel teljesült: a funkció alól szeptemberben mentette föl Aczél György. A levél helye: MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 598. doboz. Iktatószáma 8771-M-3-7/1957. IX. 22.

43 Helyük: MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié: „Képzőművészeti Ügyek”. A három irat: Ék Sándor és Pogány Ö. Gábor ötoldalas feljegyzése 37/57 iktatószámmal (számos feljelentés-értékű inszINUÁCIÓVAL); az MSZMP VI. kerületi Intéző Bizottság mellett működő képzőművészeti kommunista aktíva vezetőségének – Bánhidi Andor, Gera Éva és Szabó Lajos – azonos szövegű levele Kállai Gyulának 132/957, és Kádár Jánosnak 141/57 iktatószámmal (a régi szövetségi párt-alapszervezettől örökölt balos szellemben); hasonlóképpen A Magyar Szabadságharcos Szövetség Táncsics Mihály Köre állásfoglalása 181/957/A iktatószámmal. Szövegüket lásd a Függelékben: 19 (Ék), 20 („aktíva”), 21 (Táncsics Kör).

44 1956 előtt a Népművelési Minisztérium múzeumi főosztályának főosztályvezető-helyettese, 1957-től 1961 végéig a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztályának vezetője, 1960-tól az ELTE művészettörténeti tanszékének oktatója, 1968-tól 1990-ig az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportjának, majd Intézetének igazgatója, a tudományok doktora. Feljegyzését lásd a Függelékben: 19.

45 A levélhez tűzött cédulára, amelyen a titkársága kivonatolta számára a levelet, ceruzával ráírta: „Lásza: Aczél György elvtárs! Kérlek beszélj a levélírókkal. Tájé-

koztasd Kállai elvtársat is, és majd engem is az ügyről. Üdvözlettel: Kádár V. 28.”

46 MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié, iktatás nélküli gépirat: „Jegyzőkönyv. Készült a Fővárosi Tanács népművelési Á. B. 1957. május 15-i ülésén. Hely: a népművelési osztály. Idő: délután 3 óra.” Lásd a Függelékben: 22.

47 A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1045/1957 (IV. 25.) számú határozata a Művelődésügyi Minisztérium ügyköréről. Lásd a Függelékben: 23.

48 Az Elnöki Tanács 1956. évi 33. sz. törvényerejű rendelete egyes minisztériumok összevonásáról.

49 Magyar Közlöny, 1957. április 13. Személyi rész. Lásd 40. j. és a Függelékben: 17.

50 A Művészeti Tanácsok létesítéséről szóló miniszteri utasítás tervezetét és a tanácsok névsorát a Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesi értekezlete 1957. május 24-én tárgyalta meg és hagyta jóvá, Aczél György előterjesztésében. A jegyzőkönyv helye: MNL OL XIX-I-4-eee, a Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletei, 1. doboz. Az előterjesztett utasítás-tervezet szövegét és a művészeti tanácsok névsorait lásd a Függelékben: 24.

51 A miniszter soha, Aczél György egy ízben vett részt Képzőművészeti Tanács (alakuló) ülésén.

52 MNL OL XIX-I-4-eee, a Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletei, 1. doboz. Lásd a Függelékben: 24.

53 MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 600. doboz, 8771-K-3 számú iratcsoport. Iktatószáma: 8771-K-3-1. A meghívót a képzőművészeti önálló osztály küldte ki június 10-én. A meghívott – leendő – tanácsstagok: Pogány Ö. Gábor, Dobrovits Aladár, Schubert Ernő, Makrisz Agamemnon, Hincz Gyula, Mikus Sándor, Domanovszky Endre, Bortnyik Sándor, Ék Sándor, Pór Bertalan, Szőnyi István. Szőnyi 1958. február 17-én – rossz egészségére hivatkozva – lemondott. Közlétesét – sajnálkozva – elfogadták. Szőnyi levele és a miniszterhelyettes válasza: XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 51. doboz, 63. dosszié, 227/958/A iktatószám.

54 MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 600. doboz, 8771-K-3 számú iratcsoport. Az üléseken – úgy tűnik – nem vezettek jegyzőkönyvet, a témák a meghívókból ismerhetők meg. A második ülés döntéseiről és a harmadik ülésen megtárgyalandókról Aradi Nóra Aczél Györgynek emlékeztetőket készített – a szöveg Aczél György iratai közt maradt fenn: uo. XIX-I-4-aaa, 48. doboz, 50. dosszié: „Képzőművészeti Ügyek”. Lásd a Függelékben: 25.

55 Uo. XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai 48. doboz, 50. dosszié, „Képzőművészeti Ügyek”. Lásd a Függelékben: 26.

56 A döntést a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1957. áprilisi, 1045 (IV. 25.) számú határozata mondta ki, felsorolva, mi minden tartozik a művelődésügyi minisztérium „ügykörébe”. A határozat nyomán a minisztérium Szilárd György igazgatót – e beosztását nem érintve – a Képzőművészeti Alapot irányító miniszteri biztossá kreaálta, ő pedig – a minisztérium képzőművészeti önálló osztályával egyeztetve – tanácsadó bizott-

ságává tette, és – részben – személyében is átalakította az Alap vezetőségét. MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 600. doboz, 87717-1-30/1957 V. 16. iktatószám. Az ügyben keletkezett leveket lásd a Függelékben: 27.

57 MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 600. doboz, 87717-1-60/1957. IX. 19. iktatószám. A levélváltás regesztáját lásd a Függelékben: 28.

58 Szilárd válaszlevelét az előirathoz csatolták – helye: uo.

59 Uo. 87717-1-74/1957. X. 25. iktatószám. Lásd a Függelékben: 28.

60 Uo. 87717-1-75/1957. X. 25. iktatószám. Lásd a Függelékben: 28.

61 Uo. 87717-1-86/1957. XI. 5. iktatószám. Lásd a Függelékben: 28.

62 Uo. 87717-1-75/1957. X. 25. iktatószám. Lásd a Függelékben: 28.

63 MNL OL XIX-I-4-m, a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti osztályának iratai, 2. doboz, 113.030/1958. október 22. iktatószám.

64 MNL OL XIX-I-4-aaa, Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes iratai, 48. doboz, 50. dosszié: „Képzőművészeti Ügyek”. Lásd 55. j. és a Függelékben: 26.

65 A növekmény nem a művészetpolitika érdeme volt, sőt, úgyszólván az Alap üzleti készültségétől is független tényezők alakították. A szövegből kiderül: a lakossági kereslet ugrott meg – az „1954. évi jövedelem 9%-a, az idej jövedelem 63%-a ered magánosok vásárlásaiból” –, a helyzet olyan, hogy „szinte bármit és bármennyit el lehet adni”. A jelenség magyarázata: 1956 végén és 1957 elején a kormány igen jelentős fizetésemeléseket hajtott végre, eltörölte a Békekölcson, a gyermektelenségi adót; a kiáramló pénznek azonban nem volt árufedezete, ezért az emberek mindent megvettek, ami csak kapható volt, mert érezték a pénz inflálódását.

66 MNL OL XIX-I-3-i, Mihályfi Ernő népművelési miniszterhelyettes iratai, 27. doboz. A „Vegetes iratok” dossziéjának alján A/5-ös papírokra gépelt és szürke kartonba kötött füzet hever: a művelődésügyi minisztérium „függő” költségvetési tételeinek jegyzéke. A képzőművészeti területet több tétel is érintette: 1. a vásárlási keretet a PM 4-ről 2 millióra akarta csökkenteni, 2. a Szövetségnek – a PM szerint – egyáltalán nem kellene pénzt adni, sőt, 3. a „Művészeti Szövetségek Házának” se kellene odaadni az 1956-osnak megfelelő 300 000 forintos állami (+ a Képzőművészeti Alap által folyósított 201 000 forintos) támogatást.

67 MNL OL XIX-I-4-eee, a Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesi értekezletei, 1. doboz, 1957. VI. 21. 1. napirendi pont: a tárca 1957. évi költségvetése.

68 MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 599. doboz, 87713-4-1/1957. IV. 29. iktatószám: Feljegyzés Mihályfi Ernő miniszterhelyettesnek.

69 Uo. 87713-3-56/1957. XI. 13. iktatószám. A megvásárolt képekért grafikai árat fizettek – 400 forintot egy darabért. A megvett munkák: Angelo: Orient, Bartal Ferenc: Cigánytánc, Balla Demeter: Belvárosi hangulat, Friedman Endre: Verklis, Kálmán Kata: Gyerekek, Keleti Éva: Balett, Reismann Mariann: Gyűlés Bagon, ifj. dr. Tildy Zoltán: Irigység, Czeizing Lajos: Gondok között, Lajos György: Föld és paraszt, Zinner Erzsébet: Koncert.

70 Uo. 87713-3-80/1957. XII. 27. A megvett művek: Gera Éva: Vád és Bolgár József: Tüntetés.

71 Uo. 87713-3-82/1957. XII. 27. A megvett művek: Medgyessy Ferenc: Lengyel-síremlék, Ferenczy Béni: Petőfi. 87713-3-84/1957. XII. 30. Vásárlás Barcsay Jenő kiállításán. A művek közül a Galériáé lett három olajfestmény – a Dombos táj, az Öreg ház napfényben és a Festőállvány – és öt rajz – az Öregek, a Csoport, az Ülő férfi és két akt-kompozíció. Ugyanezen a napon (87713-3-85/1957. XII. 30.) további harminckilenc munkából hét – Bartha László: Akt, Bótos Sándor: Parasztszoba, Czóbel Béla: Női portré, Kurucz D. István: Téli vásár, Márffy Ödön: Vitorlás az öbölben, Ferenczy Béni: Fekvő akt, Petri Lajos: Morinyi Ödön portréja. És így tovább – december 30-án összesen tizenkét vásárlásról született döntés.

72 Uo. Az iratsorozat iktatószáma: 87713, ezen belül az ÁVB iratai a 87713-1-es, a képzőművészeti osztály képzőművészeti vásárlásai a 87713-3-as, a népművészeti vásárlásai a 87713-5-ös, az iparművészeti a 87713-6-os, végül a megvásárolt műveknek a Magyar Nemzeti Galéria, a miskolci Herman Ottó Múzeum, az esztergomi Balassi Bálint Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum stb. részére történt átadása kapcsán született levelek a 87713-7-es számcsoportban vannak.

73 MNL OL XIX-I-4-m, a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztályának iratai, 9. doboz, „Vásárlások” csomó, 73.090/1959. június 20. iktatószám: az Állami Vásárló Bizottság régi tagjainak (Barcsay Jenő, Bernáth Aurél, Bortnyik Sándor, Dobrovits Aladár, Domanovszky Endre, Genthon István, Pogány Ö. Gábor) kiküldött megerősítő, és az újaknak (Ék Sándor, Hincz Gyula, Makrisz Agamemnon, Mikus Sándor, Schubert Ernő, dr. Domanovszky György, Kovács Margit, Gerő László) postázott kinevező irat. A levelekhez tűzve őrződött meg az osztály Aczél Györgynek címzett az ő titkárságán 312/A/1959 számon iktatott és Benke Valéria miniszter jóváhagyó szignójával kiegészült feljegyzése. Ebben az olvasható, hogy a bizottság elnöke: Aczél György, titkára Aradi Nóra. Lásd a Függelékben: 29.

74 MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 599. doboz, 87713-3-12/1957. VI. 12. iktatószám: vásárlás a Tavaszi Tárlaton, a műtárgyjegyzéket lásd a Függelékben: 30.

75 Uo. 87713-3-14/1957. VI. 19. iktatószám: vásárlás az Ifjúsági Kiállításon.

76 MNL OL XIX-I-4-m, a Művelődésügyi Minisztérium képzőművészeti önálló osztályának iratai, 15. doboz, „Vásárlások” csomó, 72.628/1960 iktatószám: az Állami Vásárló Bizottság 1960. március 12-én számos más munka mellett Kondor Béla egy rézkarcát és Csernus Tibor négy rajzát is megvételre ajánlotta a Magyar Nemzeti Galéria grafikai gyűjteménye számára. A megvett munkák közül azonban a miniszter és a miniszterhelyettes utasítására néhány mással együtt a képzőművészeti osztály

vezetőjének ezeket törölnie kellett a lajstromból. Az ügy összes iratát lásd a Függelékben: 31.

77 MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 599. doboz, 87713-1-4/1957. V. 13. iktatószám. A meghívást ez alkalommal Pogány Ö. Gábor (Nemzeti Galéria), Dobrovits Aladár (Iparművészeti Múzeum), Genthon István (Szépművészeti Múzeum), Domanovszky Endre, Barcsay Jenő, Borsos Miklós, Somogyi József, Bernáth Aurél, Makrisz Agamemnon és Csohány Kálmán kapta.

78 Uo. 87713-1-5/1957. VI. 8. iktatószám. Az ÁVB összehívását mellőzték, mert az Alap mellett működő szobrász munkaelosztó bizottság 1957. V. 17-én három Medgyessy-művet árazott: a Radnai- és a Lengyel-síremléket 50-50 ezer forintba, a Szent István-t 120 ezerre.

79 Uo. 87713-1-6/1957. VI. 17. iktatószám. Lásd a Függelékben: 30.

80 Uo. 87713-1-6/1957. VI. 17. iktatószám. A lajstromot külön iktatás nélkül a Tavaszi Tárlaton lebonyolított vásárlás aktájához csatolták.

81 MNL OL XIX-I-3-i, Mihályfi Ernő népművelési miniszterhelyettes iratai, 27. doboz, „Képzőművészeti Főosztály” 1957 dosszié, 16/1957 Min.h.titk.3. 1957. I. 7. iktatószám. Itt jegyzem meg: Szilárd György politikailag elkötelezett és alkalmazkodó volt – a Képzőművészeti Alap tagjaival szemben azonban erős szociális felelősséget érzett, és az érdekeikért mindenkivel kész volt megütközni. 1957 legelső napjaiban például éles hangú levelet írt Darabos Iván miniszterhelyettesnek az állami vásárlás pénzkeretének visszatartása ellen tiltakozva. Az irat helye: MNL OL XIX-I-3-k, Darabos Iván miniszterhelyettes iratai, 2. doboz.

82 MNL OL XIX-I-3-a, Népművelési Minisztérium általános iratok, 598. doboz, 8771-M-2-1/1957. I. 19. iktatószám.

83 Uo. 600. doboz, 87717-1-3/1957. II. 1. iktatószám. Czéh József osztályvezető levele az Országos Terhivatal Beruházási Osztályának.

84 A *Műterem* – a lap egy évig élt és igen ellentmondásos fórum volt. Beköszöntőjét Aradi Nóra írta. Cikkének „A művészi szabadságról” volt a címe. Legfontosabb mondatai a „szabadság” határait tűzték ki, mondván: „jogtalanul hivatkoznak rá azok, akik az állam mecénási szerepét kizárólag az anyagi feltételek biztosítására akarják korlátozni, akik fel akarták osztani az ellenforradalom idején a Képzőművészeti Alapot, és szét akarták osztani (...) az állam minden anyagi eszközét”. A lapban számos érdekes hír, interjú és cikk jelent meg; vélhetően ennek is szerepe volt abban, hogy az év végén megszűntették. Az intézkedést forma szerint a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala hozta. Az Alapot a képzőművészeti osztály értesítette: MNL OL XIX-I-4-m, 2 doboz, 113.323/1958. XII. 12. iktatószám.

85 Szó szerinti másolat: normál, kivonat: dőlt betűkkel.

CHAPTERS IN THE HISTORY OF THE FINE ARTS FUND: THE SPRING EXHIBITION AND THE THREE "T"-S AS REFLECTED IN THE DOCUMENTS

I. HOPE, ATTEMPT AT REFORMS, OR WHAT WAS WRONG WITH THE SPRING EXHIBITION?

In the first half of the fifties almost every year there was a spring exhibition in Budapest. It was usually open to those who had no chance to show their works in the great state exhibitions in the previous years and thus the Ministry of Popular Education had not purchase any from them. There was a strict jury to select from the submitted works and to recommend what to exhibit and what to buy.

The Spring Exhibition opened on 20 April 1957 in all rooms of the Kunsthalle was different. The exhibits were not selected by a state-delegated jury but by four juries delegated by the artists themselves and everyone was free to submit their painting, sculpture, print to any of the four. The selection was also widely different from the 'socialist realist' works of the earlier spring exhibitions, representing a rich assortment of styles from naturalist to abstract and surrealist. The Greek sculptor Agamemnon Macris, who immigrated to Hungary and was immediately accepted and acknowledged by the art community, was entrusted with the organization of the exhibition; he arranged the selection by stylistic trends, each given a room of its own.

The Spring Exhibition was received by a meticulously organized volley of criticism. It was reviled by the dailies and – under the pretext of a debate – the newly launched literary weekly, *Élet és Irodalom* [Life and Literature] carried a series of disparaging articles. It was their coordinated opinion that under the motto "let a hundred flowers bloom, let a hundred schools compete" the Spring Exhibition was a misinterpreted copy of the ongoing Chinese cultural campaign and, in short, it was petty bourgeois anarchy incarnate. The experience of a free choice of style, unrestricted self-presentation and the intensive attack of abuse left a deep imprint on the memory of the artists. The same applies to art historical writing.

The author is a researcher of the history of the Fine Arts (from 1968 Arts) Fund. In the four decades of socialism this institution was in charge of organizing the subsistence of artists: the companies under its aegis did everything from casting sculptures to art trade, from grounding canvas to printing picture-postcards, and from the income the fund gave the artists old-age pension, medical care, sick pay and occasional allowances, and even interest-free loans. Several documents have been found scattered among the files of the Federation of Hungarian Artists and the Ministry of Culture found in the National Archives, which refer to the 1957 Exhibition. Excerpts are given from them in the Appendix. The picture that they help reproduce provides explanation to the nervousness with which the political leadership that rose to power with the support of the intervening Soviet troops after the 1956 revolution responded to the Spring Exhibition.

The documents reveal: the Spring Exhibition was not only an attempt to restore the artists' intellectual autonomy, but also – and most importantly – to regain their financial independence. The four juries were also the cores of four possible artists' groups, and the members of the Artists' Federation and the Arts Fund would have been rallied in the "salons" they represented. Each of these salons would have owned a company which they hoped to set up on the material and personal resources of the

art trading company of the Fund called *Képcsarnok*, and of the creative communities active with permission since the autumn of 1953.

Splitting up *Képcsarnok* into smaller companies was originally proposed by the Arts Fund director and the leaders of the art division of the Ministry of Education in summer 1956 and not by the Federation. It was hoped that when a single company was replaced by several, and each management included a few prominent artists, then the grumbling painters and graphic artists protesting against the hegemony of the only art trading company's only jury and the only top leader of the jury could be pacified. The director's plan was discussed by the artists several times in summer and autumn, but then the revolution broke out on the 23rd, veering the story into a new direction.

The Executive Committee formed from the Revolutionary Committee of the Federation of Artists and the ministerial commissioner Agamemnon Macris who headed the Federation put the plan in the focus of the reform of the Federation they jointly worked out. The four economic units called "salons" converted from the planned four small companies would have been held together by a new independent Artists' Federation Association shedding the patronage of the state. The membership of the "salons", with their leadership of prominent artists and juries answerable to them, and with the Arts Fund to be put under their control, wished to take their own destiny in hand, eliminating the so-far dictating bureaucratic apparatus: the party centre and the ministry. The Spring Exhibition would have been the debut of this reorganized Association and the enterprises that would have ensured its financial autonomy.

No doubt about it, this could not be put up with either by the Hungarian Socialist Workers' Party or the government officials. The Kádarian leadership driven by the logic of the violent recapture of power refused to yield the safest means of control: the material resources and supervision of the access to them. Consequently, it deployed all possible means to checkmate the artists' plan. In the forums of publicity the pluralism of the Spring Exhibition was vehemently attacked, while the office took "administrative" measures to thwart the working of the Association trying to reorganize itself in a new spirit and on new grounds. It was therefore in vain for Macris to visit György Aczél, the newly appointed deputy cultural minister to tell him his assessment of the situation and to advise on it, for no one listened to him. The working of the Association was suspected, the reform plans discarded and they tried to erase even the memory of the Spring Exhibition.

HORVÁTH György művészettörténész / art historian, Budapest, horvathgy.arthist@gmail.com

Kulcsszavak: Képzőművészeti Alap, Képzőművész Szövetség, 1957, Tavaszi Tárlat, stíluspluralizmus, Makrisz Agamemnon, Aczél György, Aradi Nóra / *Keywords:* Arts Fund, Artists' Federation, 1957, Spring Exhibition, style pluralism, Agamemnon Macris, György Aczél, Nóra Aradi